Energetska kriza dolazi u Srbiju

ČEKAJUĆI STRUJNI UDAR

Neobjavljeni razgovor s Vladimirom Velebitom

AMERIČKO ORUŽJE ZA JUGOSLAVIJU

BiH 4,70 BAM; Hrvatska 25 HRK; Makedonija 175 MKD; Crna Gora 2,50 EUR; Slovenija 3,50 EUR

cena 250 RSD

VREME

broj 1606

14. oktobar 2021.

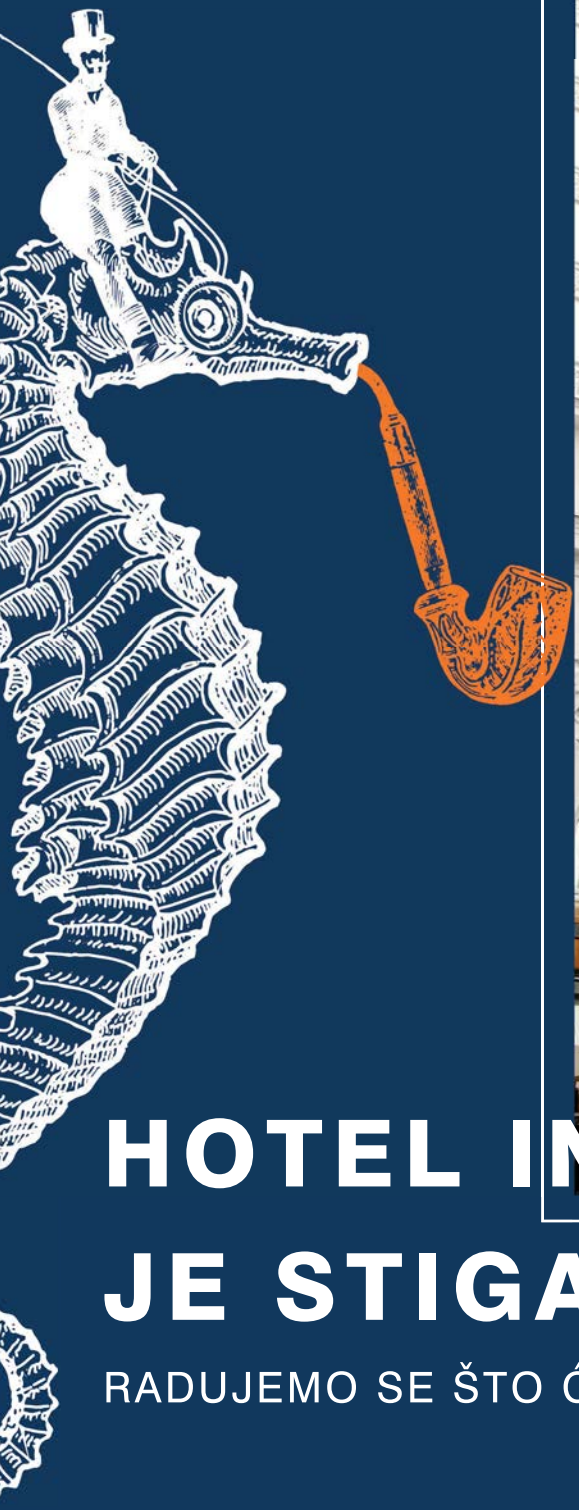

KAKO OPSTAJE NEBOJŠA STEFANOVIĆ

DIMNA ZAVESA OKO JOVANJICE

- Zašto se policija prevodi u javno-privatno partnerstvo SNS-a
- Da li je u Srbiji moguć normalan sudski proces za visoku korupciju
- Ko je Tomislav Radovanović, načelnik SSIP UKP MUP-a Srbije
- Kako je Vladimir Rebić postao prvi direktor policije ispitan na poligrafu i zašto Vučić ne veruje njegovom iskazu

HOTEL
INDIGO®
AN IHG® HOTEL
BELGRADE

HOTEL INDIGO
JE STIGAO U BEOGRAD

RADUJEMO SE ŠTO ĆEMO OD 1.OKTOBRA BITI KOMŠIJE

Čika Ljubina 9 I Kneza Mihaila 20
begkm.frontdesk@ihg.com
T + 381 11 697 92 00

VREME

BROJ 1606
14. oktobar 2021.

Dragoljub Žarković (1951–2020), glavni urednik od 1991. do 2020.

Zoran Jeličić (1945–2018), glavni urednik od 1990. do 1991.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni i odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Slobodan Bubnjević, Sonja Ćirić (mozaik), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Marija Janković (foto), Jelena Jorgačević, Slobodan Kostić, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Milan Milošević, Uroš Mitrović, Vukašin Obradović, Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić, Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 Ova situacija: Stazama parapravosudne formacije

06 Politika i policija: Dimna zavesa oko Jovanjice

10 Obračuni u SNS-u: Dnevnik uvreda jednog Nebojše iz Beograda

13 Balkanski kartel: Razbijanje mita

17 Nuspojave: O mizeriji postojanja

18 Energetska kriza dolazi u Srbiju: Čekajući strujni udar

22 **Političke posledice korone: Prvi antivakserski ustanak**

26 Rekonstrukcija Ulice kneza Miloša: Obećanje, građanima radovanje

29 Lični stav: Moji nesporazumi sa vlašću

32 Kultura sećanja: Neobjavljeni razgovor sa Vladimirom Velebitom

36 TV Manijak: Ružičasti leteći čovek

KULTURA

38 **Novi Bond, Džejms Bond: Kad će ta smrt, pa da polegamo?**

40 Pozorište: Visoki standard

41 Premijere: Ostali samo novčići!

43 In memoriam: Boško Milin (1966–2021)

45 Studije: Splav na brzoj reci čitanja

47 Provetravanje: Avangarda i poslednji dani

SVET

48 **Put u Austriju u doba korone: Smokve u Beču**

52 Engleska: Prodaja Njukasl Junajteda

MOZAIK

54 Mi i svet: Zadržano bekstvo nadstvarnosti

56 Jovanka Broz: I ratni komesar i dama

58 Izložba: Otrovan mitovima

59 Navigator: Fejsbuk je pao, da li se razbio

60 Strip: Tajanstvena zbivanja iz 1938. (3)

62 Vreme uživanja: Pletivo

"Razni populistički pokreti pokušavaju da zloupotrebe zabrinutost dela građana zbog vakcinacije za povećanje sopstvenog rejtinga. Nažalost, svojim ponašanjem i sadašnja vlast se stavlja na ovu stranu – dok zvanično propagira vakcinaciju, gotovo ništa konkretno ne čini što bi je konfrontiralo sa onima koji se vakcinaciji protive. Još tužnije je što se i većina opozicionara ponaša krajnje oportuno i takođe izbegava jasnu konfrontaciju", kaže za "Vreme" epidemiolog Predrag Đurić

NEDIM SEJDINOVIĆ

Zarobljen na pola puta između očekivanog i ostvarenog, *Nije vreme za umiranje* jeste dovoljno uverljiv izgovor da se ode u bioskop

ZORAN JANKOVIĆ

Beč ovih dana: pandemijske zgode i nezgode i ostavka kancelara Sebastijana Kurca optuženog za korupciju.

ANDREJ IVANJI

Na naslovnoj strani: **A. Vučić i N. Stefanović**
Fotografija: **Dragan Kujundžić /Tanjug**

FILIP ŠVARM

Stazama parapravosudne formacije

Zašto se policija prevodi u naprednjačko javno-privatno partnerstvo, a ulogu tužilaštva dodeljuje tabloidima? Zbog čega je Aleksandar Vučić prinuđen da zalegne iza Predraga Koluvije? Da li se posle skandala vezanog za slučaj "Jovanjica" može zamisliti normalan sudski postupak vezan za visoku korupciju i druge oblike kršenja zakona nosilaca vlasti? Konačno, smeši li se Nebojši Stefanoviću mogućnost da postane tamna zvezda zimske predizborne sezone 2021/22.

Bez svijesti o isprepletenosti organiziranog kriminala i vlasti u Srbiji, nije moguće pratiti politički život u Srbiji.

Da je drugačije, kako bi Predrag Koluvija, plantažer marihuane iz okoline Beograda, poslao na poligraf direktora policije izjavom u intervjuu koji je vodio njegov advokat Vladimir Đukanović? Ili da tabloidni mogul Dragan J. Vučićević prepričava navodni iskaz Vladimira Rebića, a te riječi kasnije potvrđuje i ponavlja najmoćniji čovjek u Srbiji, Aleksandar Vučić? I čime bi to slučaj "Jovanjica" doveo do "Brionskog plenuma" unutar Srpske napredne stranke, odnosno do prozivanja Nebojše Stefanovića da stoji na čelu zavjere podržane iz inostranstva protiv predsjednika Srbije i njegove porodice?

Aktualnom režimu odavno nije potrebno pravosuđe. Zajedno s njim ni policija čije se prevođenje u naprednjačko javno-privatno partnerstvo ubrzano završava. Ulogu tužilaštva sada igraju tabloidi, istražitelji su partijski kadrovi poput Vladimira Đukanovića Đuke, a jedini oštećeni i vrhovni sudija na svim nivoima isključivo je Aleksandar Vučić.

Ukoliko je netko u navedeno do sada i sumnjao, slučaj "Jovanjica" i državno tetošenje Koluvije konačno su mu morali otvoriti oči, samo ako želi da gleda. Zahvaljujući ovom, do sada nezabilježenom skandalu, normalan sudski postupak vezan za visoku korupciju i druge oblike kršenja zakona nosilaca vlasti postao je nezamisliv. Izuzetak od tog pravila jedino mogu biti procesi motivirani političkim obračunima sa pojedincima iz vladajuće kaste. No, sve i ako započnu, ne treba očekivati smislen i razuman epilog – suviše je naprednjačkih tajni i interesa koji bi time bili ugroženi.

Model funkcioniranja ove parapravosudne formacije svaki put se ponavlja kada vlast bude uhvaćena spuštenih gaća. Istraga o tome kako je nastala banda Veljka Belivuka, šta je bio njen prvobitni cilj i tko iza svega stoji, brutalno je sabotirana u nekoliko uigranih poteza.

Prvi je bio optuživanje ovih opskurnih i krvožednih kriminalaca za pripremanje atentata na Vučića; objavljivanje fotografija njihovih bestijalnih zločina imalo je svrhu da pokaže obeznanjenoj javnosti "s čim se to nosi" predsjednik države i da za tabu temu proglasi režimsku vezu sa Belivukom i ekipom. Istovremeno, u tabloidne ralje bačeni su Nebojša Stefanović i Dijana Hrkalović, upravo zbog dilova vlasti sa "navijačima", prethodno razotkrivanih u nezavisnim medijima. Razlog je bio dvojak: em obračun sa Stefanovićevom klikom u SNS-u, em zatiranje tragova kroz simuliranje čišćenja vlastitih redova. Na kraju je lansirana nova afera o policijskom prisluškivanju Vučića, Dragan Đilas utrpavan je u istu rečenicu sa Belivukom, širena je prozirna laž kako je predsjednik Stranke slobode prao pare... Ovo predstavlja predah radi konsolidacije biračkog tijela prije novog raspamećivanja, ali i skretanja pažnje javnosti kada se izližu sramni odgovori na prava pitanja.

Po mnogima od tih utabanih staza režimska parapravosudna formacija ponovo jaše. Skoro sve je isto kao i u vrijeme nakon hapšenja Belivuka: zavjera protiv Vučića i prisluškivanje njegovih razgovora, odmetnute strukture u policiji, Stefanović i Hrkalović, "Informerovo" "istraživanje" poslovanja Đilasove firme Multikom... Međutim, postoje i dvije razli-

Foto: Rade Prelić /Tanjug

ke. Ona manja je što se umjesto sina predsjednika Srbije Danila Vučića, ovaj put pod reflektorima našao njegov brat Andrej. Drugu i mnogo veću razliku predstavlja zalijeganje čitavog državnog vrha iza Koluvije, i to po cijenu da sravne sa zemljom kompletan MUP Srbije i pravosuđe. Ispada kao da im je vlasnik Jovanjice iz oka ispao. Zašto?

U traženju odgovara na ovo pitanje treba početi od svih tih toliko izvikanih zavjera protiv Vučića. Otkud one ako predsjednik Srbije uživa najveću podršku naroda u svakoj istoriji, zemlja proživljava zlatno doba, a u inostranstvu je cijene više nego ikad? Ukoliko se apstrahira propagandni efekt na jačanje kulta ličnosti, nema bolje potvrde da je Vučić početak i kraj svakog dešavanja, jedini koji rješava svaki problem, arbitar nad arbitrima.

On, svakako, ne može biti upućen u sve, ali se mora ponašati i djelovati kao da jeste. Dakle, sasvim je moguće da nije imao pojma o plantaži marihuane na poljoprivrednom dobru Jovanjica, no koliko bi itko zaista bio iznenađen da je Koluvija pozvao predsjednikovog brata prilikom hapšenja? Da li se to dogodilo ili ne, sasvim je irelevantno – Andrej Vučić spada u zakonom zaštićeno nacionalno dobro pošto je jedini čovjek kojem Aleksandar stvarno vjeruje. Ovo zna javnost, a posebno – i to iz ličnog iskustva – naprednjačke strukture.

E sad – možda je Nebojša Stefanović nesvjesno zagazio u aferu "Jovanjica", a možda i svjesno u okviru klanovskih borbi u partiji. Da je time ugrozio "državi posao" svjedoči obruč zaštite Koluvije iz MUP-a, BIA i VBA (slučaj "Jovanjica" 2). Ovako ili onako, izvjesno je samo to da je hapšenje plantažera marihuane dovelo u pitanje čitav niz različitih interesa i veza unutar SNS-a, uključujući – sigurno – i dijelove klijentele braće Vučić. Ali to nije najgore po Stefanovića. Ono preko čega mu predsjednik Srbije ne može preći jeste pokušaj da mimo njega arbitrira u odnosima moći jer bi, u suprotnom, minirao samog sebe rastakanjem vlastitog modela vlasti. Zbog toga Vučić brani Koluviju; zbog toga Aleksandar Vulin zatire policajce koji su u skladu sa zakonom radili svoj posao; zbog toga od pravosuđa neće ostati ni froncle. Na nebu naprednjačke Srbije može vedriti i oblačiti samo jedan čovjek.

Kako trenutno stvari stoje, Nebojši Stefanoviću se smiješi da postane tamna zvijezda zimske predizborne sezone 2021/22. Vučić će ga tu i tamo pohvaliti, a tabloidi, Đuka i još poneko iz SNS-a razapinjati. Rasplet ove igre toplo-hladno najmanje je bitan. Važno je samo da je predsjednik Srbije konačno dobio u Stefanoviću ljudski lik moćnika koji mu radi o glavi, instruiranog od CIA, štićenika Zapada, duboko povezanog sa podzemljem u policiji i na ulici...

Kud sve ovo vodi, čitalac dobro zna. Sistemska korupcija biće još dublja, zloupotrebe partijske države i kriminal još veći, demokracija, parlamentarizam i vladavina prava još ugroženiji... Sjeća li se danas itko kako su Vučić i naprednjaci učvrstili vlast? Kako drugačije nego baš "borbom protiv kriminala i korupcije" sa sve Stefanovićem. ¶

DIMNA ZAVESA OKO JOVANJICE

O čemu su na Vajberu razgovarali Predrag Koluvija i Mirko Škero, jedan od šefova BIA? I kakva je to država čiji vrh orkestrirano i javno brani zvanično okrivljenog narko-dilera, a bez ijednog dokaza vređa i optužuje policajce i tužioca? Ko je načelnik Službe za specijalne istražne metode Uprave kriminalističke policije (UKP) Tomislav Radovanović i zbog čega se pojavio u javnosti? Kako je Vladimir Rebić postao prvi direktor policije koji je ispitan na poligrafu? I da li će glavni poligrafista Srbije, major MUP-a Dejan Kojić, završiti na "detektoru laži"

Predrag Koluvija, prvooptuženi u predmetu "Jovanjica" za uzgajanje 1,6 tona marihuane, prvi put je spomenuo ime Mirka Škera, jednog od šefova u Bezbednosno-informativnoj agenciji, tek u emisiji kada ga je intervjuisao njegov branilac Vladimir Đukanović. Pre toga nikada, ni u iskazu pred tužiocem, ni dok je pred sudskim većem iznosio odbranu.

Zašto tek sada?

Zato što su pojedini opozicioni političari postavili pitanje kako to da tužilaštvo nikada nije saslušalo Škera tokom istrage i da li bi njegovo ime moglo da se nađe prvo na spisku optuženih za predmet "Jovanjica 3" koji bi trebalo da obuhvati šefove iz bezbednosnog sektora i političare koji su Koluviji pružali podršku i zaštitu u uzgajanju marihuane na plantaži nedaleko od Beograda.

Inače, ime Mirka Škera ne izgovara nijedan predstavnik države koji se poslednjih nedelja obrušio na policajce, pravdajući Koluviju da tona marihuane nije razlog zbog kog bi neko trebalo da u pritvoru provede skoro dve godine, te optužujući tužioca Sašu Drecuna i inspektore za borbu protiv droga beogradske policije Slobodana Milenkovića i Dušana Mitića da su hapšenjem vlasnika Jovanjice zapravo pokušali državni udar.

Koluvija govori o Škeru kao o dobrom poznaniku i kaže da su policajci pokušali da i njega upletu u slučaj s drogom i uhapse, tek sada, pošto je nedeljnik "Vreme" u septembarskom broju objavio saznanja od svojih izvora bliskih istrazi oko slučaja "Jovanjica":

"Mirko Škero i Koluvija često su ručavali u restoranu 'Zvezdara teatar', a posle tih ručkova nekoliko pripadnika BIA i policije, koji su sada među optuženima, dobijali bi nova zaduženja na Jovanjici. Koluvija je s njima razgovarao putem aplikacije za tajnu telefonsku komunikaciju 'Razgovor', dok bi sa Škerom komunicirao samo u ličnom kontaktu. Međutim, Škero nikada, povodom tih susreta sa vlasnikom imanja u Staroj Pazovi, nije pozvan ni na informativni razgovor. Kao što nikada nije ispitano ni kako je upravo Bezbednosno-informativna agencija dozvolila da Vučićev pratilac na brojnim biznis forumima u zemlji i inostranstvu bude baš Predrag Koluvija. Za to vreme opozicioni političari često se po čaršiji hvale da je njihov pouzdani izvor iz BIA niko drugi do Mirko Škero, te da im škakljivim informacijama uzvraća uslugu zato što su mu zaposlili brata u jednoj stranoj kompaniji u Austriji. Da li je reč o zanimljivoj geografiji ili nečem drugom, upravo iz Austrije Predrag Koluvija uvozio je seme za razne sorte skanka i marihuane za svoju plantažu.

Posle svega, opozicionari se pitaju da nije dojava od prvog bezbednjaka prestonice da je Koluvija zvao predsednikovog brata, zapravo bila 'prašina u oči' kako bi agent tajne službe sačuvao svoju tajnu."

Oni koji su imali uvid u sudske spise i dokazni materijal kažu za "Vreme" da iako Škero nije koristio aplikaciju "Razgovor", jeste sa Koluvijom svakodnevno kontaktirao preko aplikacije Vajber. Ruku na srce, tvrdi izvor "Vremena", među njima nikakve prepiske o drogi nije bilo, marihuana nije ni spomenuta, ali su često jedan drugog pitali za zdravlje i raspoloženje, a umeli su da razmene i pokoju šalu na račun predsednika države Aleksandra Vučića, te da s podsmešljivim komentarima razmenjuju njegove fotografije.

DRŽAVNI LJUBIMAC: P. Koluvija
Foto: Filip Krainčanić /nova.rs

Šale na račun predsednika i posprdne komentare Koluvija je razmenjivao i sa ostalim optuženima za predmet "Jovanjica" koji su koristili aplikaciju za tajnu komunikaciju "Razgovor".

Izvor "Vremena" iz istrage koji insistira na anonimnosti, kaže i da su on i njegove kolege više puta utvrdili da nije bilo zloupotrebe Koluvijinog telefona od strane policajaca koji su uhapsili vlasnika Jovanjice:

"Prvo, inspektori za borbu protiv droga nisu tehnološki obučeni da to mogu da urade. Drugo, više puta je utvrđeno da mahinacija sa telefonom nije bilo. Treće, tužilaštvo je u decembru, po prijavi Miloša Vučevića protiv braće Vučić, dodatno pregledalo Koluvijin telefon i utvrdilo da u njemu nema broja ni Andreja, ni njegovog brata Aleksandra Vučića. Da je neko hteo da predsednikovog brata poveže sa optuženim da je narko-diler, bar bi, za početak, Andrejev telefonski broj uneo u imenik Koluvijinog telefona."

Foto: printscreen

Šta je prećutao Tomislav Radovanović, nekadašnji oficir za vezu u srpskoj ambasadi u Parizu, a potom zamenik načelnika Službe za specijalne istražne metode, da bi nedavno avanzovao u njenog načelnika. Između ostalog i da je, kako se govori u krugovima MUP-a Srbije, upravo on taj načelnik koji je početkom 2019. godine otišao u Vilu Bokeljka i predsedniku Vučiću odneo njegove prisluškivane razgovore

KO JE SLUŠAO PREDSEDNIKA, PA ZAGLUŠUJE JOVANJICU?

Ima ko se u policiji bavio telefonom, a i telefonskim razgovorima predsednika Vučića i njegove porodice. Kako stvari stoje, to je glavom i bradom načelnik Službe za specijalne istražne metode Uprave kriminalističke policije (UKP) Tomislav Radovanović. Prethodne sedmice izjavio je da je "ubeđen" da je u MUP-u postojala paralelna struktura "sa precizno odabranim ljudima" čiji je cilj bio, kako je rekao, da prikupljaju podatke o predsedniku Srbije Aleksandru Vučiću i njegovoj porodici.

"Ne mogu da odvojim slučaj 'Jovanjica' od prisluškivanja predsednika Srbije. Što se tiče prisluškivanih razgovora, mogu reći da nijedan nije inkriminišući i da ne postoji nijedan razlog za sumnju. Pošto iz prvog pokušaja nisu uspeli da diskredituju predsednika, prešli su na plan B i pokušali da Predraga Koluviju dovedu u vezi sa bratom predsednika Srbije", naveo je Radovanović.

Načelnik Službe za specijalne istražne metode UKP tvrdi i da je preslušao svih 1800 razgovora u kojima je predsednik Srbije navodno prisluškivan i kaže da nema nijednog sumnjivog.

Radovanović je rekao i da je grupa, formirana u vreme kada je resorni ministar bio Nebojša Stefanović, imala logističku i svaku drugu podršku "jedne zapadne obaveštajne službe", kao i da je uspostavila obaveštajnu mrežu kod "tajkuna" i organizovanih kriminalnih grupa.

"Ne mogu da kažem o kojoj je službi reč, ali je prelomna tačka verovatno put ministra Stefanovića u SAD u vezi sa predmetom 'Gvantanamo', koji je podrazumevao integraciju i resocijalizaciju dva lica iz te baze. Tada se sa određenim obaveštajnim strukturama SAD stupa u direktan kontakt, i verovatno je iz tih kontakata proistekla dalja saradnja", kazao je Radovanović za TV Prvu.

Šta je prećutao Tomislav Radovanović, nekadašnji oficir za vezu u srpskoj ambasadi u Parizu, a potom zamenik načelnika Službe za specijalne istražne metode, da bi nedavno avanzovao u njenog načelnika? Nije rekao, kako tvrdi izvor novinara "Vremena", da je upravo on bio zadužen za predmet "Gvantanamo" u Srbiji. Upravo je on, već godinama, u direktnom kontaktu sa nekadašnjim zatvorenicima te američke vojne baze na Kubi koji žive u Srbiji i zadužen je za njihovu resocijalizaciju. Nije Radovanović spominjao, kako se govori u krugovima MUP-a Srbija, da je upravo on taj načelnik koji je početkom 2019. godine otišao u Vilu Bokeljka i predsedniku Vučiću odneo njegove prisluškivane razgovore. Odakle mu? Izvor iz MUP-a kaže:

"Radovanović je učestvovao u prisluškivanju predsednika. Priznao je da je preslušao svih 1800 razgovora Vučića, a nije otkrio kako je baš on imao uvid u sve razgovore."

Ukoliko se tvrdnje izvora iz MUP-a pokažu kao istinite, Radovanović je onda počinio najmanje dve zloupotrebe služ-

Foto: printscreen

Rođeni brat Vučićevog šefa kabineta Ivice Kojića, major policije Dejan Kojić, šef je poligrafista u MUP-u Srbije. Lično on je, kako za "Vreme" tvrde ljudi iz vrha MUP-a, učestvovao u poligrafskom testiranju u dva navrata šefa Odeljenja za borbu protiv narkotika beogradske policije Slobodana Milenkovića (na slici) i šefa operative u tom odeljenju Dušana Mitića. Oba puta detektor laži pokazao je da policajci koji su hapsili Koluviju govore istinu

benog položaja, prisluškivao je predsednika i van službe iznosio snimke i transkripte tih razgovora.

Posle Radovanovićevog nastupa u medijima, potpredsednik Narodne stranke Miroslav Aleksić, koji često u javnosti govori o slučaju "Jovanjica", napisao je na društvenim mrežama:

"Da li je istina da je Toma Radovanović bio jedan od ljudi koji su prisluškivali predsednika i lično Vučiću odneo snimke njegovih razgovora? Onda napredovao... Pokajnik ili ucenjivač?"

DA LI ĆE I POLIGRAFISTA NA POLIGRAF?

Šta li je predsednika Vučića nateralo da braneći Koluviju, optuženog da je narkodiler, napadne za zaveru i najužu porodicu svog šefa kabineta Ivice Kojića?

Na pitanje zbog čega su inspektori MUP-a koji su radili na slučaju "Jovanjica" pozvani na poligraf treći put, nakon što su dvaput prošli poligraf, Vučić kaže da je neko u MUP-u "posumnjao da su pitanja bila dogovorena".

"Zato što je neko u MUP-u posumnjao da su pitanja bila dogovorena za ta dva poligrafa, zato ih je pozvao treći put. A iz meni nekog čudnog razloga su odbili tih deset minuta da potroše. Neki su mi rekli možda po prvi put nisu znali pitanja, ja ne verujem da je to razlog, ja verujem profesionalcima. Ne znam šta je razlog, ne razumem šta je problem u deset minuta", poručio je Vučić.

Naime, rođeni brat Vučićevog šefa kabineta, major policije Dejan Kojić, šef je poligrafista u MUP-u Srbije. Lično on je, kako za "Vreme" tvrde ljudi iz vrha MUP-a, učestvovao u poligrafskom testiranju, u dva navrata, šefa Odeljenja za borbu protiv narkotika beogradske policije Slobodana Milenkovića i šefa operative u tom odeljenju Dušana Mitića. Oba puta detektor laži pokazao je da policajci koji su hapsili Koluviju govore istinu. Treći put, prošle sedmice, i Milenković i Mitić, posle saslušanja u Sektoru unutrašnje kontrole, rekli su "ne" poligrafu i odbili da se iznova testiraju.

Sa njima je pozvan i direktor policije Vladimir Rebić. Kao što je nedavno javnost prvi put imala priliku da vidi da jedan policijski funkcioner brani policajce koji su mu podređeni i usprotivi se aktuelnom političkom raspoloženju, tako je u Srbiji po prvi put direktor policije poligrafski testiran.

Poligraf je pokazao da govori istinu. Međutim, javnost to nije saznala od MUP-a Srbije već od vlasnika tabloida "Informer" Dragana J. Vučićevića, koji je rekao gostujući na TV Pinku:

"Slučajno znam njegove odgovore: 'ne znam', 'ne znam', 'ne sećam se', 'ne znam', i onda kaže 'prošao sam poligraf', jesi na odgovore: 'ne znam', 'ne znam'", rekao je Vučićević.

Međutim, nije objasnio kako slučajno ne zna ono što zna svaki polaznik policijske akademije, a to je da se na poligrafu isključivo odgovara sa "da" ili "ne". Ako bi Vučićević bio u pravu, onda je vreme i da poligrafista ode na poligraf.

Ukoliko ne verujemo prethodnim poligrafima, ako bismo sada po prvi put imali poligraf na koji može da se utiče, da li onda u vodu padaju svi oni koji su tokom ranijih afera prošli "detektor laži" – Vučić, Milan Radoičić, Nikola Petrović, Branislav Lečić, Darko Šarić?

O tome šta se zaista dešavalo tokom saslušanja i poligrafskih ispitivanja, u javnosti se ne oglašavaju jedino direktor policije Vladimir Rebić i policajci Slobodan Milenković i Dušan Mitić. Prema policijskom pravilniku, oni nemaju pravo da se oglase u javnosti dok im to ne dozvoli, lično, ministar policije Aleksandar Vulin.

Inače, Vulin, koji je u međuvremenu stekao nadimak "baštovan s Jovanjice", nikada nije pozvan da pred istražnim organima dâ izjavu povodom svojih obilazaka, dok je bio ministar za rad i socijalna pitanja, imanja Jovanjica u društvu sa Predragom Koluvijom, što su zabeležile i televizijske kamere. ¶

NOVINARI I SARADNICI "VREMENA"

Dnevnik uvreda jednog Nebojše iz Beograda

Normalan čovek bi teško izdržao ono što se "radi" sa Stefanovićem, tako zaključuje deo javnosti u Srbiji. I oni koji su ga upoznali kao lažnog doktora, kao bespogovornog sledbenika i desnu ruku Vučića, kao da žale kada vide "šta mu rade njegovi". Sada im je nekako i žao od kad su "njegovi" počeli da ga zovu Slina, da ga prozivaju da je deo zavereničke grupe i da je američki čovek

Novi obrti u sezoni napada na ministra odbrane dr Nebojšu Stefanovića: posle vikenda u kome je bio predstavljen kao osoba pod čijom komandom je formirana paralelna policijska struktura koja je radila o glavi predsedniku Srbije, sam Aleksandar Vučić ga je javno pohvalio na Sajmu naoružanja u Beogradu 12. oktobra, rekavši da je sve što je imao sa Stefanovićem raspravio još pre godinu dana; to je sve što ima da kaže o ministru odbrane.

Inače, Stefanović je Vučića pratio kao senka. Tu i tamo je čak i nešto uspevao da progovori dok je njegov šef obilazio štandove. Ostalo vreme je proveo stojeći mirno i gledajući ispred sebe. Nije ni treptao, kao da mu je neko vezao očne kapke i, kao uvek do sada, nikakvu emociju nije pokazivao.

Samo tri dana ranije, u subotu 9. oktobra, Stefanović je održao jedinstveno javno obraćanje u Domu vojske. Razlog je taj što je prethodne večeri najstrašnije optužbe na njegov račun do sada izneo njegov nekadašnji kolega iz MUP-a Tomislav Radovanović, šef Sektora za specijalne istražne metode (SSIM) Kriminalističke policije MUP-a Srbije. Pored optužbe da je organizovao i prikrivao nelegalno prisluškivanje Vučića u kome, kako tvrdi, nema ničega što bi Vučiću naškodilo, ovaj policajac je "pod punom materijalnom i krivičnom odgovornošću" optužio Stefanovića da je i američki špijun, odnosno da je celu akciju pokrenuo uz pomoć "američkog faktora".

A danima pre toga u tabloidima se vodila kampanja kojom se od Stefanovića pravi zaverenik prve kategorije i njegovo delovanje predstavlja kao primer izdaje svojih najbližih saradnika. Na sreću, kako je javnost mogla da čuje od predstavnika vlasti i medija koji brane vlast, svrgavanje Vučića je sprečeno tako što je zavera otkrivena, raskrinkana i demontirana.

Na TV Pinku, i potom u svojim novinama "Informer", Dragan Vučićević je "objašnjavao" da su slučajevi prisluškivanja Vučića, Jovanjice i Belivuka povezani i da su predstavljali tri etape istog plana – nasilno uklanjanje Aleksandra Vučića. Na istom kanalu, drugi blizak Vučićev saradnik, šef Izvršnog odbora naprednjaka Darko Glišić, ponavljao je isto, dodajući detalje koji se odnose na medijski deo "hobotnice", i poručio "da svi oni moraju da budu procesuirani" i da će "to sigurno da se desi".

Novost je takođe bila što je Stefanović po prvi put javno pomenuo ulogu Aleksandra Papića, svog dugogodišnjeg pajtaša i čoveka u čijoj kući mu stanuju žena, deca i majka. Moguće je da ga je javno pomenuo zato što je Papić, kao jedan od vlasnika najmlađeg tabloida "Objektiv", lider u napadima na Stefanovića, ali i zato, kako je sam naveo u saopštenju, što je tražio da se Stefanovićeva familija iseli iz njegove kuće jer valjda ovaj ništa ne plaća godinama.

IMENIK PROGONITELJA I PRESUDITELJA

Pogledajmo u ovom kratkom nedeljnom pregledu koliko se aktera pominje, a to je nepotpuna lista. Junaci ove drame su još i ministar unutrašnjih dela Aleksandar Vulin, direktor policije Vladimir Rebić, bivša državna sekretarka u MUP-u Dijana Hrkalović, šef odeljenja beogradske policije za suzbijanje narkotika Slobodan Milenković i drugi policajci koji su učestvovali u hapšenju Predraga Koluvije i njegove grupe u novembru 2019. godine, plus Vojislav Šešelj u ulozi sveznajućeg televizijskog analitičara i vlasnika znanja i informacija u odsustvu Aleksandra Vučića, te Vladimir Đukanović, njegov klijent Koluvija, ali i ražalovani i osuđeni policajac Ilija Milačić u ulozi novog Đukinog sagovornika.

U zbiru skoro 20 imena, koja su "aktivno" sudelovala u medijskoj istrazi, saslušavanjima i presudi Nebojši Stefanoviću za sada, a možda i Rebiću, Milenkoviću i drugim policajcima koji se bore protiv trgovaca narkoticima.

Presudu je doneo Vučić i citirana je na početku teksta, što bi moglo da znači da je on taj koji brani Stefanovića od svih ovih napada i da on jedini razume ovo medijsko ludilo kome su građani izloženi svakoga dana po pola dana – druga polovina je rezervisana za "prave" rijaliti programe, "Parove" i "Zadrugu".

Ništa od svega što je javnost mogla da čuje ne ukazuje da će se voditi bilo kakav postupak u slučaju "Prisluškivanje" ili da zaista postoji veza između tog "slučaja" (u znacima navoda jer nema nikakve istrage) i onih koji jesu pred sudom ("Jovanjica" 1 i 2) i onog koji tek treba da bude pred sudom (Veljko Belivuk i ortaci). Javnost se zatrpava imenima, svedocima, proceniteljima i presuditeljima, tenzija se podiže sa TV stanice na TV stanicu, sa tabloida na tabloid, iz jutarnjeg programa u jutarnji program, iz obraćanja naciji u obraćanje naciji... Gomilaju se priče, dojave i uvrede i, kao u svakoj sapunici, odlaže se "konačan odgovor" i prećutkuju se nezgodni detalji. Pitanje je šta se zaista dešava, šta sve ovo znači i čemu služi, pa brojni akteri u javnom životu pokušavaju da iz dana u dan daju neki odgovor na ova pitanja.

VOLI ME, NE VOLI ME, VOLI...: N. Stefanović i A. Vučić
Foto: Sava Radovanović /Tanjug

KAKO JE DVOJAC OSTAO BEZ KORMILARA

Normalan čovek bi teško izdržao ono što se "radi" sa Stefanovićem, tako zaključuje deo javnosti u Srbiji. I oni koji su ga upoznali kao lažnog doktora, kao bespogovornog sledbenika i desnu ruku Vučića, kao da žale kada vide "šta mu rade njegovi". Sada im je nekako i žao od kad su "njegovi" počeli da ga zovu Slina, da ga prozivaju da je deo zavereničke grupe i da je američki čovek.

Vlast na ovakve pojave, tumačenja, reaguje spremno i ruga se tom delu javnosti: pristali biste i sa Slinom da se udružite samo da Vučiću vidite leđa, argument je u virtuelnoj i usiljenoj raspravi. Stefanović je posle afere sa lažnim doktoratom, te pričom koja pokazuje da je on verovatno lažirao i fakultetsku diplomu, pravi izazov doživeo u aferi "Krušik" kada se pokazalo da je lagao o poslovima svog oca Branka. Naime, BIRN je još 2018. godine pokazao da je trgovina oružjem neka vrsta porodičnog biznisa, ali i tada, kao i sada u slučaju "Mali", vlast ne veruje dokumentima, a tužilac ne radi ništa pošto vlast ne veruje dokumentima. Uhvaćen tada u laži, Stefanović je naišao na podršku svog mentora, kuma i političkog oca Vučića, koji ga je prigrlio, zaštitio i ostavio na mestu ministra policije.

Čak ni docnije, par meseci nakon toga, kada je BIRN objavio priču o otimanju Hotela "Šumadija" u Beogradu i pokazao kakva je bila uloga Branka Stefanovića i, još zanimljivije, Aleksandra Papića, apsolutno se ništa nije dogodilo. Upad fantoma, razbijanje hotela, preuzimanje hotela, nuđenje 300.000 evra u kešu nekadašnjem vlasniku, prvo od strane oca Nebojše Stefanovića a potom i Aleksandra Papića, ništa nije bilo dovoljno da se slučaj ispita i istraži.

Ovaj Papić koga danas Stefanović naziva tajkunom koji želi da ga uništi, dokazani je saradnik samog Stefanovića i njegovog pokojnog oca. Bilo da je reč o tome gde stanuje porodica Stefanović, bilo da je reč o preuzimanju hotela u Beogradu i Vrnjačkoj Banji, izgradnji sportsko-hotelskog kompleksa u Nemenikućama kraj Sopota (o čemu su detaljno izvestili novinari istraživači BIRN i Vladimir Kostić za KRIK), bilo da se radilo o otvaranju ili preuzimanju ekskluzivnih lokala u Beogradu – svuda su njih dvojica u paru, pa sada zaista izgleda bizarno da se javno svađaju.

Još u proleće 2019. godine, kada je BIRN upoznao javnost Srbije sa Papićem, čak je i za laike izgledalo da je tonski snimak koji su novinari objavili i u kome Papić nudi bivšem vlasniku keš da prestane da ide okolo da govori o "svom slučaju", može da bude vrlo solidna osnova za pokretanje neke istrage koja bi nam pokazala ko ima kakvu ulogu u tom upadu.

Bizaran detalj u ovoj medijskoj drami jeste činjenica da danas za Papića radi Vladimir Đukanović koji je prvi posredno pa potom direktno i javno napadao frakciju Nebojše Stefanovića po objavljivanju istraživačkih tekstova, i tražio da budu procesuirani i izbačeni iz partije.

Međutim, i tada, kao i sada, Stefanović je ponavljao samo jedno: sve su to neistine i kraj priče. Danas, ako ništa drugo, ako je Papić lažirao sve u vezi sa Stefanovićem, »

Foto: privatna arhiva

Bizaran detalj u okviru stranačkog obračuna unutar SNS-a jeste činjenica da danas za Aleksandra Papića radi Vladimir Đukanović (na slikama), koji je prvi posredno pa potom direktno i javno napadao frakciju Nebojše Stefanovića čiji je Papić bio istaknuti član

Foto: Andrija Vukelić /Tanjug

» ako su njihove zajedničke fotografije iz beogradskih klubova i restorana lažne, obojica priznaju da imaju tu jednu nekretninu, i to je dovoljno da se ispita priroda veze. A može i sam Stefanović da pokaže ugovor o zakupu i objasni kako uspeva da preživi sa malom platom a visokim životnim troškovima.

NEBOJŠA IZ BEOGRADA

Dok se to ne dogodi i dok se ne dogodi ta dugo najavljivana skupština SNS-a, koju Vučić odlaže već godinu i po dana, izvori iz stranke kažu da se ništa posebno neće dogoditi. Iako postoji deo u vrhu partije koji je otvoreno protiv Stefanovića, to nije iz razloga o kojima se govori na TV stanicama i po tabloidima. Ako je u poslednjih godinu dana stranka "očišćena" od skoro svih koji bi mogli da budu "Stefanovićevo krilo", svima je jasno da od njegovog disidentstva nema ništa. On, kao ni bilo koji drugi visoki član SNS-a, nema nikakav politički ugled i težinu. Ako je bilo komentara prošle godine, kada je Stefanović pomeren sa mesta ministra policije na mesto ministra vojnog, da će to biti dobro za njegov ugled i rejting jer se vezuje za vojsku, a vojska ima dobar ugled u Srbiji, to se u ovih godinu dana druge vlade Ane Brnabić nije dogodilo. Stefanović se mesecima nalazi pod snažnom medijskom paljbom i ljudima izgleda da će "nešto da se dogodi".

No, kao da sukob postoji samo "u medijima", a u "realnosti" Vučić i Stefanović rade zajedno kao i do sada. Pored toga, Vučić hvali Stefanovićev doprinos na mestu ministra vojnog, a zajedničko im je da su obojica postali veoma aktivni na društvenoj mreži Instagram. I kako se dublje i dalje sagledava ova priča, tanje se veze o kojima je bilo reči u ovom tekstu, ostaju samo njih dvojica. Učitelj i učenik dakle, vođa i verni pratilac, čija je jedina konstanta od trenutka kada se čulo za njega u javnosti: "Ovde Nebojša iz Beograda, glasam za predlog u kome je Vučić."

Da mu ne bi ostao dužan, Vučić je posredno objasnio šta se sve ovo dešava i šta znači. Rekao je novinarima na Sajmu naoružanja kada su ga pitali o odnosu sa Stefanovićem da je u samo nedelju dana bilo preko 5000 medijskih objava sa negativnom konotacijom i da na njega "otpada" 60 procenata. Ovo ostalo valjda ide na račun Stefanovića i političkih protivnika, što valjda govori o slobodi medija u Srbiji i zatvara usta onima koji tvrde drugačije. Vučić kao da poručuje: "Evo, Nebojšu napadaju oni za koje godinama pričate da ih ja kontrolišem i uređujem, a rekao sam vam da među nama nema nikakvih problema."

Na sreću, to još nije saopštio, tako da slede novi i novu zapleti, koje ponekad ne mogu da prate ni oni koji ih sastavljaju.¶

SLOBODAN GEORGIJEV

Braća po narkoticima

Balkanski kriminalci još uvek malo rade u regionu. Kokain se ne proizvodi na Balkanu, niti je potražnja velika zbog slabe kupovne moći stanovništva. Tržište je malo. Međutim, na Balkanu postoje predispozicije za stvaranje kartela koji može naneti štetu kao u Latinskoj Americi: ugroziti državni suverenitet i monopol na upotrebu sile; zameniti određene državne funkcije, kao što su obezbeđivanje bezbednosti, stvaranje stabilne ekonomije i valute, ali i održavanje kulturnog identiteta; uzurpirati državu kao oblik održivog društvenog i političkog uređenja

CRNA GORA: Zaplenjena tona kokaina
Foto: MUP Crne Gore

Balkanske kriminalne grupe su iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Crne Gore, Grčke, Hrvatske, Rumunije, Severne Makedonije, Srbije i Kosova. Pre 1990-ih, na Balkanu nije bilo obrisa dubokog kriminalnog udruživanja, dok su ilegalna tržišta postojala, ali su bila ograničena na region. Albanija je bila izuzetak. Zemlja je bila izolovana i van kriminalnih tokova. Situacija se promenila početkom 1990-ih otvaranjem nekada zatvorenih ilegalnih tržišta kada su balkanski kriminalci proširili svoje poslovanje i uspostavili nove kontakte širom sveta.

Prvi ozbiljniji kontakti uspostavljeni su tokom sankcija od 1992. do 1995. godine kada se švercovalo gorivo iz Albanije, Bugarske i Rumunije u Jugoslaviju. Ali, uspon balkanskog kriminalnog podzemlja počinje okončanjem ratova u bivšoj Jugoslaviji 1995. godine i padom piramidalnih šema u Albaniji 1997. Nakon ovih kriza, mnogi ljudi iz regiona migriraju širom sveta, što je dovelo do globalizacije balkanskog kriminalnog podzemlja. Istovremeno, Balkan je postao neophodan za krijumčarenje heroina iz jugozapadne Azije u centralnu Evropu, dok se Albanija suočila sa opsežnom kultivacijom marihuane.

UJEDINJENI U KRIMINALU

Simbolično, prvi pomen balkanskog kartela vezan je za prestonicu Urugvaja Montevideo gde je održano prvo Svetsko fudbalsko prvenstvo 1930. godine. Jugoslavija je i tada bila opterećena nacionalnim tenzijama, pa je reprezentacija igrala bez Hrvata, koji su odlučili da bojkotuju Mundijal pošto je Jugoslovenski fudbalski savez premešten iz Zagreba u Beograd. Ovaj teret neće važiti za balkanske kriminalce. Oni će sarađivati uprkos etničkim razlikama. Tako je u operaciji "Balkanski ratnik" iz oktobra 2009. godine, na luksuznoj jahti u blizini Montevidea zaplenjeno više od dve tone kokaina. Uhapšene su dve osobe, Urugvajac i Hrvat, članovi kriminalne grupe Darka Šarića, srpskog državljanina crnogorskog porekla.

Šarić je postao interesantan organima reda još 2000. godine kada je srpska policija dobila informacije od kolega iz inostranstva o sumnji u pranje novca. Međutim, Šarić je uspeo da ostane van radara sve do 2007. godine, kada je najmanje 300 italijanskih policajaca počelo da istražuje aktivnosti srpskih i crnogorskih kriminalnih klanova u Italiji – oni su, za samo dve godine i bez sukoba sa Italijanima, preuzeli tržište kokaina od kalabrijske mafije Ndrangeta zbog vojne organizacije i snažnih veza sa kolumbijskim proizvođačima kokaina.

Tokom istrage, italijansko krivično pravosuđe nije se pozivalo na balkanski kartel, već na pojedine kriminalne organizacije sa Balkana. Trgovina oružjem ojačala ih je 1990-ih u Italiji, što se očekivalo zbog ratova u bivšoj Jugoslaviji, ali i krađe oko 550.000 komada vatrenog oružja, 840 miliona metaka i 16 miliona granata iz skladišta u Albaniji 1997. godine. Nema tačnih procena o količini oružja koje je »

Plovni putevi balkanskog podzemlja

Za preneseni kokain, pomorci šverceri dobivaju od kriminalnih klanova procent od vrednosti "robe". On zavisi kako od količine, tako i od spremnosti naručioca da plate – neretko se dešava da kriminalni klan ne isplati dogovorenu sumu. Ono što je problematično kod svih kriminalnih aktivnosti, važi i ovdje – nema odlaska u penziju po sopstvenoj volji. Kada taj pomorac ponovo bude pozvan da se stavi na raspolaganje, teško se može izvući. Samim tim, začarani krug se nastavlja, a povećava se šansa da bude uhvaćen i poslat na višegodišnju robiju

Šverc kokaina i drugih narkotika teretnim brodovima omogućava prenošenja veće količine "robe" i veću sigurnost za one koji je prenose. Upravo taj izraz – prenositi – postao je ustaljen kolokvijalni žargon za sve crnogorske pomorce koji se sa broda vrate sa nerealnom količinom novca, a onda ga još nemilice troše. Izvor blizak "Vremenu" objašnjava kako funkcioniše prekookeanska trgovina drogom i koja je uloga uključenih pomoraca u svemu tome.

Prema njegovim riječima, postoje dva načina da se droga ukrca na brod. Prvi je da se već nalazi u kontejneru, odnosno da je ostavljena tamo dok je kontejner čekao u luci, pa da je sve sa njim utovarena na brod. Taj dio posla obavlja kriminalna struktura organizovana od strane dobavljača. Drugi način podrazumjeva da se, dok je brod privezan u luci ili je na sidru blizu luke, droga doveze gliserima do broda, a onda je oni koji su među članovima posade "aktivirani" utovare na brod i sakriju. Naravno, ovaj vid utovara odvija se tokom noći. Kada se uzme u obzir da teretni brodovi mogu biti dugački i do 400 metara, nije toliko teško pronaći mjesto gdje će droga biti dobro skrivena. Takođe, i u ovom slučaju upravo je neki od kontejnera mjesto koje se najčešće bira – novi brodovi mogu nositi i po 19 hiljada kontejnera.

Kontrolu nad tovarom imaju članovi posade koji su uključeni u "šemu". Teretni brodovi imaju oko dvadesetak članova posade, ali je pogrešno vjerovati da svi oni, ili bar većina znaju da se nešto dešava. Naprotiv, u akciji obično učestvuju samo jedan ili dva člana posade. Naravno, moguće je da ih bude i više, ali se onda samim tim i "provizija" dijeli na više dijelova.

Kokain se transportuje brodskom rutom do Evrope. Destinacije iskrcaja mogu biti različite: Španija, Italija, Crna Gora ili pak neka od zemalja Zapadne Evrope. Kada padne noć, a brod doplovi blizu obale, umješani članovi posade se ponovo aktiviraju. Njihov zadatak je da pakete droge, obmotane plastificiranim ili gumenim materijalom koji ne tone, izbace sa palube u more. Upravo zbog izbacivanja je lakše kada učestvuju barem dvojica, da bi posao bio što brže obavljen. Takođe, potrebno je da onaj član posade koji je dežuran na komandnom mostu ništa ne "primjeti". Za to postoji nekoliko varijanti – ili će i on biti jedan od "aktiviranih" ili će dobiti procenat da ćuti. Treća varijanta je da će možda i primjetiti, ali zbog straha i mogućih posljedica neće reagovati. Naime, dosta kapetana i kapoa (najviši oficir po činu u potpalublju) ne žele da znaju za ovo, niti žele da im neko potencijalno prijavi. Ove kriminalne narko grupe imaju reputaciju bezobzirnosti i osve-

» postalo ilegalno za vreme ili nakon ratova u bivšoj Jugoslaviji. Ipak, činjenica da je Jugoslovenska narodna armija imala oko 180.000 vojnika pod oružjem krajem 1980-ih može da dočara brojnost oružja koje bi moglo završiti na crnom tržištu.

"Balkanski ratnik" je opisana kao operacija kojom je sprečeno stvaranje balkanskog kartela iako su mediji Šarića nazivali balkanskim kraljem kokaina, ali i srpskim. Nakon pada Šarićeve grupe nije se mnogo pričalo o balkanskom kriminalnom udruženju, već više o dugotrajnim krivičnim postupcima protiv članova, osim 2010. godine, kada je u Španiji zaplenjeno 700 kg kokaina iz Brazila. Poslednji delovi Šarićeve grupe navodno su uhapšeni u akciji "Dogma". To ne znači da su se pripadnici kriminalnog podzemlja sa Balkana penzionisali, već su nastavili da grade veze u Južnoj Americi, Španiji, Holandiji i Velikoj Britaniji. Pojavili su se i u Australiji.

Balkanski kriminalci su 2015. godine označeni kao najveća pretnja Australiji. Vodeći igrači su gangsteri Kings Krosa koji kontrolišu krijumčarenje kokaina iz Australije, Španije i Holandije u australijske luke. Australijska policija je tada naglasila kako balkanske grupe više ne deluju po etničkim linijama, već stvaraju saveze i regrutuju mlade ljude sa Balkana koji su se preselili u Australiju u različitim talasima migracija. Centralnu ulogu u ovoj balkanskoj priči imao je Vaso Ulić, koji je 2019. godine u Crnoj Gori priznao da je organizovao klan za međunarodnu trgovinu drogom.

Još jedan balkanski narko-bos je Klement Balili iz Albanije, čiji policijski dosije ima više od 10.000 stranica. U maju 2016. godine, grčka policija uhapsila je 15 članova kriminalne mreže koja je švercovala kanabis iz Albanije u Grčku i Evropu, a finansirao je i vodio Balili. Grčka policija nije uhapsila Balilija navodno zbog političke zaštite. Nakon međunarodnog pritiska, smenjen je sa mesta direktora saobraćaja u Sarandi, a albanska policija izdala je nalog za njegovo hapšenje. Balili je bio u bekstvu do januara 2019. godine kada se predao policiji, baš kao i Šarić.

Američke vlasti su 2015. godine označile Nasera Kelmendija za glavnog gospodara droge i vođu kriminalne familije na Balkanu, sa mrežom saradnika širom regiona (posebno Kosova, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije) i Evrope. Sumnja se da kriminalna organizacija Kelmendija distribuira drogu iz Avganistana preko Turske do Evrope – prvenstveno heroin, ali i kokain i ekstazi. Postoje sumnje i na pranje novca. Sud u Prištini je 2018. godine proglasio Kelmendija krivim za distribuciju narkotika, ali je kasnije pušten i čeka ponovno suđenje.

Još jedna osoba se takmiči za titulu balkanskog kralja kokaina: Edin Gačanin, vođa kartela Tito i Dino, često označen kao bosanski ili srpski kartel. Krijumčare najmanje jednu trećinu droga koja u Holandiju stižu iz Južne Amerike, imaju monopol nad trgovinom kokainom i izgubili su 14 tona kokaina zbog zaplena za samo dve godine. Srpske bezbed-

toljubivosti, što šalje jasnu poruku da je bolje ne mješati se. Komunikacija sa ekipom koja preuzima pakete čamcima obično se odvija putem posebnih "ajfon 6" uređaja. Ti uređaji u sebi imaju instaliran softver sa aplikacijom za tajnu komunikaciju – do sada je najčeće bio "Skaj", razbijen u združenoj akciji FBI, DEA i evropskih službi bezbjednosti. Uređaji služe za javljanje tačne lokacije gdje će tovar biti izbačen, a ona se određuje GPS koordinatama. Nakon dojave, uređaji obično završe u moru. Ovaj telefon na prvi pogled izgleda kao i svaki drugi tako da može bez problema da se unese na brod i da prođe svaku kontrolu sa pomorcem koji ga posjeduje.

Kada je droga izbačena, čamac dolazi po nju i ona završava u nekom od štekova u luci, spremna za dalji transport. Pomorci koji su bili dio šeme tada još jedino treba da sačekaju da se iskrcaju i dobiju svoj procenat. Procenat zavisi od količine tovara, ali i od spremnosti klana da plati. Nerijetko se dešava da klan ne isplati dogovorenu sumu. Ono što je problematično kod svih kriminalnih aktivnosti, važi i ovdje – nema odlaska u penziju po sopstvenoj volji. Kada taj pomorac ponovo bude pozvan da se stavi na raspolaganje, teško se može izvući. Samim tim, začarani krug se nastavlja, a povećava se šansa da bude uhvaćen i poslat na višegodišnju robiju.

Često se postavlja pitanje kako je moguće da neko neometano sve ovo izvede? Prvo, operacija se odvija u gluvo doba noći kada većina članova posade, osim onih koji su dežurni, uveliko spava. Što se tiče onih koji dežuraju, svi su zatvoreni u komandnim sobama u unutrašnjosti broda sem jednog na komandnom mostu. Drugo, iako je brod pokriven kamerama, pomorac – narko krijumčar je imao dovoljno vremena da locira sve kamere i da potom zna u kom trenutku će staviti masku na lice tako da ga ni jedna kamera ne zabilježi bez nje. Treće, pomorci nose identične kombinezone i uniforme, pa se ne može utvrditi identitet na osnovu odjeće.

Nekada se droga iskrca sa broda zajedno sa kontejnerom, ali to povlači mogućnost da bude otkrivena prilikom policijske kontrole koja se povremeno odvija u lukama, gdje je moguće očekivati da se pronađe "zanimljiv" tovar. Takođe, u poslednje vreme češće su kontrole nad brodovima koji plove bezbjednosno interesantnim rutama, pa je samim tim i teže drogu kasnije izvući neometano iz kontejnera.

Šta se dešava ako nešto krene po zlu? Droga najčešće biva otkrivena na osnovu dojave suparničkog klana. Policija upada na brod onog trenutka kada uđe u teritorijalne vode neke države ili se usidri u luci. Ukoliko dođe do racije, policija će pretražiti brod, ali će obično iz dojave znati u kom se kontejneru droga nalazi. Ako je pronađu, svi članovi posade biće zadržani na saslušanju. Ukoliko nema svjedoka koji su lično vidjeli počinioce, a niko od članova posade nema nedozvoljene supstance u krvi ili narkotike među ličnim stvarima – policija ima vezane ruke. Učesnik može biti bilo ko, ali je nemoguće zadržati cijelu posadu u pritvoru dok neko ne prizna. ¶

FILIP MIRILOVIĆ

OD JUŽNE AMERIKE DO EVROPE: Kilo po kilo, tona po tona narkotika
Foto: Jan van der Volf /Pexels

nosne službe smatraju da je kartel Tito i Dino preuzeo posao sa kokainom od grupe Amerika 2016. godine nakon hapšenja njihovog visokog člana Zorana Jakšića. Gačanin i Jakšić su kokain uglavnom kupovali u Peruu i Ekvadoru i krijumčarili ga u Holandiju i Belgiju.

Balkanski kartel stigao je i do Crnog mora. U martu 2019. godine, rumunska policija zaplenila je više od tone kokaina koji je balkanski kartel kupio od Brazila, a koji je trebalo da stigne u Holandiju, Belgiju i Španiju preko luke Konstanca i Balkana. Uhapšena su dvojica srpskih državljana koji se dovode u vezu sa Davorom Trajkovićem, navodno umešanim u krađu velike pošiljke kokaina 2014. godine u Valensiji, što je izazvalo cepanje kriminalne organizacije iz Crne Gore na škaljarski i kavački klan i krvavi sukob koji je ubio 50 ljudi od 2015. godine.

Evropol je od 2018. godine koordinirao nekoliko operacija protiv balkanskog kartela, koji opisuje kao mrežu organizovanog kriminala. Sve operacije su deo šire evropske strategije protiv balkanskog kartela. Trgovina kokainom iz Kolumbije, Ekvadora i Paname u Evropu i Aziju vodeći je posao balkanskih kriminalaca, koji su takođe uključeni u trgovinu oružjem. Pripadnici balkanskog kartela, prema ovim operacijama, uglavnom su kriminalci iz Srbije, Hrvatske, Crne Gore, Slovenije i Bosne i Hercegovine.

UJEDINJENI U KARTELU

Bez sumnje, kriminalne organizacije sa Balkana sarađuju i krijumčare velike količine kokaina iz Južne Amerike u Evropu, Australiju i Aziju. Međutim, izazovno je proceniti postojanje balkanskog kartela jer se u javnom diskursu često meša sa mrežama, sindikatima, kriminalnim organizacijama, klanovima i grupama. Osim toga, balkanski kartel je istovremeno označen kao balkanski i nacionalni, poput albanskog, bosanskog, hrvatskog, crnogorskog ili srpskog. Razbijanje mita o balkanskom kartelu nije moguće bez razumevanja kriminalnog kartela.

Kriminalni kartel je sofisticirani savez više kriminalnih organizacija i ćelija koje dugo sarađuju pod vođstvom nekoliko šefova i glavnog lidera i imaju jake veze sa drugim organizovanim kriminalcima na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Primarni izvor prihoda »

je trgovina drogom. Karteli proizvode, transportuju i distribuiraju narkotike uz pomoć kriminalnih organizacija koje su ili članice ili blisko sarađuju sa kartelom. Oni takođe peru novac od trgovine drogom.

Ilustracije radi, glavni meksički karteli (Sinaloa, CJNG, Beltran-Leiva, Del Noreste, Los Zetas, Guerreros Unidos, Gulf, Huarez, La Linea, La Familia Michoacana i Los Rojos) distribuiraju drogu u gradovima širom Sjedinjenih Država. Karteli se sastoje od različitih kriminalnih organizacija i ćelija koje izveštavaju direktno vođama u Meksiku ili indirektno preko posrednika i dodeljene su im posebne funkcije – proizvodnja, transport, distribucija i pranje novca. Tako je pokriven čitav lanac poslovanja sa drogom.

BIVŠI NARKO KRALJ BALKANA: Darko Šarić
Foto: Aleksandar Levajković /FoNet

Karteli se razlikuju od kriminalnih mreža, organizacija ili klanova, grupa i uličnih bandi zbog čvršće organizacije i jasnije podele posla. Kriminalna mreža je paukovska konstrukcija kriminalnih organizacija koje deluju sa visoko definisanim strukturama komande i kontrole. Međutim, organizacije u kriminalnoj mreži nezavisnije su u donošenju odluka nego u kartelima. Kriminalne grupe su brojne i razlikuju se po veličini. Uglavnom distribuiraju narkotike na maloprodajnom nivou. Ulične bande su proizvođači straha i zastrašivanja na terenu.

Teoretski, balkanski kartel bi trebalo da bude savez kriminalnih organizacija iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Crne Gore, Grčke, Hrvatske, Kosova, Rumunije, Severne Makedonije i Srbije (ili barem neke od njih) sa čvrstom hijerarhijskom strukturom i istaknutim vođom zločinačkog poduhvata, koji je u stanju da upravlja proizvodnjom, transportom i distribucijom droge, kao i da pere novac. Na osnovu analize javnog diskursa, nema vitalnih znakova da balkanski kartel zaista postoji.

U javnom diskursu, balkanski kartel je uglavnom povezan sa trgovinom kokainom. Nema naznaka da kriminalne organizacije sa Balkana proizvode kokain i tako obavljaju ceo lanac poslovanja sa drogama. Zapravo, kokain nabavljaju od latinoameričkih kartela na izvoru proizvodnje i transportuju ga u Evropu. Postali su neverovatno istaknuti u ovom poslu. Ovo važi isto i za ljude označene kao balkanski narko bosovi. Takođe, Evropol pominje kriminalne organizacije koje su deo balkanske kriminalne mreže, a ne kartela, iako su pristup nazvali kao strategija protiv balkanskog kartela.

Možda zavara činjenica da su kriminalne organizacije sa Balkana često multinacionalne. Na primer, krivična prijava slovenačke policije protiv ćelije crnogorske kriminalne organizacije koja je delovala u Sloveniji obuhvatila je 48 osoba – od kojih je 20 državljana Slovenije, zatim Srbije (11), Bosne i Hercegovine (9), Hrvatske (5), i Crne Gore (2) i Severne Makedonije (1). To je kriminalna organizacija čiji su članovi državljani bivših jugoslovenskih republika koji mogu komunicirati bez većih problema.

Balkanske grupe su mešavina etnički ograničenih kriminalnih organizacija vođenih profitom na različitim ilegalnim tržištima u zavisnosti od potražnje i organizovane u ćelijskom režimu, koje deluju u određenoj zemlji i pokretne su u mnogim kriminalnim oblastima. Organizacije, takođe, stvaraju kriminalne mreže. Zajednički jezik i nacionalnost najčešće ujedinjuju kriminalce sa Balkana, pa postoje kriminalne organizacije u kojima dominiraju pojedinci sa albanskog govornog područja i jezika bivše Jugoslavije. Sarađuju i sa kriminalnim organizacijama iz Bugarske, Grčke i Rumunije.

Sudeći po hapšenjima i zaplenama narkotika, Evropa je najčešće krijumčarsko odredište, pre svega Belgija, Holandija, Španija i Nemačka. Samo u Španiji postoji 100 organizovanih kriminalnih grupa sa Balkana. Postoji i razlog za saradnju. Moguće je zaraditi dvostruko više od krijumčarenja kokaina iz Južne Amerike u Evropu nego u Severnu Ameriku, čak i uz troškove – dok kilogram kokaina u SAD vredi i do 28.000 dolara, u Evropi ide od 40 do čak 80.000 dolara.

Zašto je važno utvrditi postojanje balkanskog kartela, posebno u regionu? Balkanski kriminalci još uvek malo rade u regionu. Kokain se ne proizvodi na Balkanu, niti je potražnja velika zbog slabe kupovne moći stanovništva. Tržište je malo. Međutim, na Balkanu postoje predispozicije za stvaranje kartela koji može naneti štetu kao u Latinskoj Americi: ugroziti državni suverenitet i monopol na upotrebu sile; zameniti određene državne funkcije, kao što su obezbeđivanje bezbednosti, stvaranje stabilne ekonomije i valute, ali i održavanje kulturnog identiteta; uzurpirati državu kao oblik održivog društvenog i političkog uređenja.

Predispozicije su: Balkan je postao deo puteva droge kokaina, prvenstveno preko luka u Albaniji, Crnoj Gori, Grčkoj, Hrvatskoj i Sloveniji; Balkan više nije samo tranzitna zona, već i region u kome se sve više proizvode marihuana i sintetičke droge; na Balkanu su države još uvek slabe i sa autoritarnim tendencijama. Iako balkanski kartel još uvek ne postoji, barem na osnovu analize javnog diskursa, ključno je da policijska saradnja na Balkanu bude bolja i neopterećena nerešenim bilateralnim pitanjima i političkim razlikama. ¶

SAŠA ĐORĐEVIĆ

Autor je koordinator za Srbiju i Crnu Goru u Globalnoj inicijativi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i doktorand Fakulteta za bezbednosne studije u Sloveniji

TEOFIL PANČIĆ

O mizeriji postojanja

Kada se u podaničko moralisanje uvede "Vučićev račun" na koji tobože jedu i piju neki stari ljudi koji su odslužili ceo svoj radni vek, onda regresiramo ispod istorijskog nivoa shvatanja mesta i uloge feudalnog gospodara

Izgleda da se sve ovo o čemu ću pisati u ovom tekstu zaista dogodilo. Izgleda i da akteri zaista postoje, a da su ovo njihova prava imena. Izgleda da smo od iste stvarnosti umešeni, izgleda da, sve i kad bi postojale milijarde paralelnih svemira, mi delimo baš ovaj jedan. Ma, šta svemir: delimo ovo dronjavo, zapušteno dvorište s raskošnim pogledom na Ništavilo. I u njemu ćemo zajedno pocrkati, valjda više nije ni važno kojim redosledom.

A sve, na prvih nekoliko stotina pogleda, deluje kao da je odjednom vaskrsao onaj nestali, nažalost tragično izgubljeni Dušan Kovačević iz sedamdesetih i ranih osamdesetih, i počeo da nas s pravom zajebava, nas današnje i naše mizerno stanje u mizerno doba u jednom propalom društvu bez tragova samopoštovanja, podmećući nam višu, nadfaktualnu istinu u prividno iskrivljenom ogledalu opake satire.

Dobro. Odakle da počnemo? Postoji nešto što se zove Udruženje penzionera Pudarci. To vam je u uglednoj opštini Grocka. Građanke Matorčević Dobrinka i Ilić Dobrinka bile su članice tog udruženja. Prezime "Matorčević" u ovom kontekstu, penzionerskom, delovalo bi kao jeftin vic da je ovo zaista komad mladog Kovačevića, pa bi ispalo iz teksta posle čišćenja "prve ruke", ali ovako nema veze. Elem, penzioneri ko penzioneri, vole sve što vole mladi, a naročito da se druže i da idu na izlete. Recimo, u banju Vrdnik, što je, da izvinete i da ne budem pogrešno shvaćen, sasvim logičan penzionerski izbor. Desilo se, međutim, tu sasvim nedavno, da je penzionere iz Pudaraca umesto na obećano banjanje u Vrdnik odvezlo u Busije, na uslužno sendvičarenje, tj. na skup podrške "pre'sedniku Vučiću", zlatnom dobu i drugim divotama iz paralelnog sveta u kojem je Srbija zatočena. E, nakon toga su građanke Dobrinke izbačene iz udruženja zbog "nedoličnog ponašanja i vređanja predsednika Vučića".

Ako mislite da stvar ipak još nije dovoljno kovačevićevska, čekajte, tek je počelo. Ispostavlja se, naime, da nisu one "vređale predsednika Vučića", nego građanin Matorčević Perica, koji je "opsovao Vučića" (vidite kako je poguban Vidojkovićev uticaj na psihu i ponašanje ranjivih i povodljivih društvenih grupa!) i odbio da ide u Busije, a da su Dobrinke izbačene po staljinsko-enverhodžinskom metodu familijarne odgovornosti, jerbo mu je jedna Dobrinka supruga, a druga prijateljica. Pri tome, sam Perica Matorčević nije član tog, nego Udruženja penzionera Umčari... Iz kojeg valjda nije izbačen (bar dok se ne naredi drugačije). A, šta kažete? Topalovići, ogreznite u zavisti!

Idemo dalje. Odluku o izbacivanju Dobrinki obrazložio je penzioner Glišić Dobrica, evo kako (sve ovo po "Danasu" od 9/10.10. 2021): "Odbor je izbacio one dve članice koje su davale izjave za medije povodom odvođenja u Busije. Bio je pritisak tu i od opštine Grocke i naneta je jako velika šteta celoj državi, partiji i Vučiću. (...) Dolazili su ljudi iz opštine Grocka, a informacija je došla i do Glišića (predsednika IO SNS-a), stiglo je i do Vučića sve. Ispali smo najgori u Srbiji, obrukali smo se samo tako".

Golema bruka koju spominje nasekirani penzioner Perica u tome je, dakle, što je jedan građanin navodno "opsovao Vučića", a dve građanke s njim povezane u kriminalno udruženje po bračno-prijateljskoj (i samim tim đilasovsko-šolakovskoj) liniji možda jesu, a možda i nisu ušle u autobus za Busije.

Ako mislite da je rezonovanje građanina Glišića nešto najdalje dokle se može doći u kovačevićizaciji naše vrlo stvarne i vrlo nepozorišne mizerije postojanja, čekajte da čujete šta ima za reći sama predsednica Udruženja penzionera iz Pudaraca, Živković Ljiljana: "Ja sam okoreli naprednjak i zadnju kap krvi ću da dam za Aleksandra Vučića. Na njegovoj sam strani i glasaću za njega dok sam živa. I sve što treba radiću za njega i njegovu stranku. Izjavite ovo i Bogu i ljudima. Ja sam ta pa ta i ne krijem se ni od koga i nemojte više da me uznemiravate. Ti koji su otišli iz Busija neće se više uhvatiti za bravu od autobusa. Lepo im je dok jedu i piju na Vučićev račun, a neće da idu u Busije. Sramota."

Sve do poslednje dve rečenice, ovaj je iskaz možda u jednom dubinski mentalitetskom smislu žalostan i žalostiv, ali ne odskače bitno od onoga što nam je već predobro poznato, od celog nasleđa palete ljupkih totalitarizama i idolatrije kao njihove neizbežne nuspojave. Kada se, međutim, u podaničko moralisanje uvede "Vučićev račun" na koji tobože jedu i piju neki stari ljudi koji su odslužili ceo svoj radni vek, onda regresiramo ispod istorijskog nivoa shvatanja mesta i uloge feudalnog gospodara u skučenom i jadnom svetu njegovih musavih i nepismenih kmetova. I onda, najkasnije onda, ali zapravo od samog početka, ništa više nije smešno.

Ništa ovde više ne pomaže, nikakav humor, ironija, satira. Ništa se ne može karikirati – sve je već karikaturalno. Ne može se ni u čemu ni preterati – sve je već prekardašilo.

I ne, da se razumemo, ne može se sve ovo objasniti i opravdati pukom "neprosvećenošću naroda". Jer ovo ne nastaje samo od sebe nego se uzgaja, kad postoje uslovi za to. Zato ovo ne postoji ni u jednom normalnom društvu. Ni u polunormalnom. Ni u četvrtnormalnom. Zato ovo, uostalom, nije postojalo ni u Srbiji posle 2000, a pre 2012. Šta god da su tada radili i mislili glišićdobrice i živkovićljiljane. Jer su i oni samo taoci ološa i taloga koji nam je oteo zemlju. I zato ništa, baš ništa ovde nije smešno. Svi smo mi zatočeni u Busijama i nećemo se još zadugo izvaditi odande. A šta radimo tamo? Pa, "jedemo i pijemo na Vučićev račun", normalno. ¶

Čekajući strujni udar

Poskupljenje gasa neko mora da plati: ili će već u prvom kvartalu potrošači gasa dobiti nove cenovnike sa znatno uvećanim cenama ili će država iz budžeta morati da snosi ogromne gubitke Srbijagasa. Ipak, realno je očekivati da će država zbog predstojećih izbora odložiti poskupljenje za drugi kvartal. To će verovatno učiniti ne samo za stanovništvo već i za industriju, kako ne bi došlo do naglog rasta cena čitavog niza proizvoda. Poskupljenje gasa takođe će morati da se prelije i na nove cene grejanja gradskih toplana ili će ta preduzeća pasti na teret svojim osnivačima, lokalnim samoupravama

Energetska kriza se iz Evrope proširila na ceo svet. Loše vesti dolaze i iz Kine i Indije; u obe države su uvedene redukcije potrošnje struje u pojedinim provincijama.

Svi pokazatelji govore da će kriza u svetu potrajati bar do kraja ove grejne sezone. Poskupljenje jednog energenta povuklo je i poskupljenja svih ostalih: u odnosu na stanje pre godinu dana, ugalj je poskupeo tri puta, sirova nafta dva puta, a prirodni gas u Evropi više od četiri puta. Skok cene energenata najviše pogađa Evropu; ona je ugroženija od ostalih, ne samo usled ogromne zavisnosti od uvoza energenata već i zbog agresivne i nedovoljno dobro isplanirane tranzicije ka obnovljivim izvorima energije.

Zato su i cenovni udari u Evropi najveći: u SAD je gas poskupeo samo dva puta. Cena gasa u SAD je i inače bila mnogo povoljnija, pošto ga imaju i za izvoz (dobijaju ga postupkom frekinga, koji se u Evropi smatra "prljavim"). Evropljani su zbog ekologije odustali od dobijanja gasa frekingom, a i ne razvijaju više druga nalazišta gasa: na primer, Velika Britanija bi imala više nego dovoljno sopstvenog gasa iz frekinga da vlada pre nekoliko godina nije odustala od eksploatacije. Pritom, Evropa se defakto odrekla (osim Francuske i Mađarske) nuklearne energije; postojeći reaktori se ne revitalizuju i pri kraju su radnog veka. Pojedine zemlje su odlučile da i ne čekajući kraj radnog veka pogase postojeće nuklearke; tako će u Nemačkoj sve biti ugašene u narednih nekoliko godina. To takođe utiče na sve veću zavisnost Kontinenta od uvoza fosilnih goriva.

SRBIJA I KRIZA

Do kraja godine Srbija neće imati promene cene gasa, pošto je ona određena u dugoročnom ugovoru o snabdevanju sa ruskim Gaspromom. Taj ugovor obezbeđuje predvidljivu cenu i sprečava šok-poskupljenja kakva se ovih dana dešavaju na tržištu. Trenutno je berzanska cena gasa u Holandiji oko 1000 dolara za 1000 kubika, dok je cena za Srbiju samo 270 dolara. Srbiji dodatno u prilog ide i to što je otvoren i gasovod "Turski tok" kojim je izbegnut (preskup) tranzit preko Mađarske i Ukrajine. Štaviše, početkom meseca i Mađarska je počela da se snabdeva gasom preko Srbije, pa sada oni nama plaćaju takse za prenos gasa, a ne mi njima.

Cena gasa koji Srbija uvozi od Gasproma formira se prema ugovoru na osnovu cene nafte od pre devet meseci, što povlači da će u prvom kvartalu gas poskupeti za više od 50 odsto. Vlasti uveravaju da će ruski partneri dati "najpovoljniju moguću" cenu, ali teško je za očekivati da će poklanjati gas državi koja teži ka EU. Srbija će ove godine za nabavku gasa platiti nešto preko 650 miliona dolara, a sledeće godine će morati da za kupovinu gasa izdvoji bar dvostruko više novca, osim ako dođe do naglog pada cene nafte u narednih par meseci.

Poskupljenje gasa neko mora da plati: ili će već u prvom kvartalu potrošači gasa dobiti nove cenovnike sa znatno uvećanim cenama ili će država iz budžeta morati da snosi ogromne gubitke Srbijagasa. Ipak, realno je očekivati da će država zbog predstojećih izbora odložiti poskupljenje za drugi kvartal. To će verovatno učiniti ne samo za stanovništvo već i za industriju, kako ne bi došlo do naglog rasta cena čitavog niza proizvoda visoko zavisnih od gasa (opeka, crep, veštačka đubriva, keramika, cement). Poskupljenje gasa takođe će morati da se prelije i na nove cene grejanja gradskih toplana ili će ta preduzeća pasti na teret svojim osnivačima, lokalnim samoupravama.

GASA NEMAMO, STRUJE IMAMO – ZA SADA

Za razliku od prirodnog gasa, gde Srbija skoro u potpunosti zavisi od uvoza, sa

Foto: Tara Radovanović /Tanjug

Nervozan nastup Aleksandra Vučića pred ruskim ministrom Sergejem Lavrovom pokazao je koliko je energetski šok uzdrmao vlast

električnom energijom situacija je dijametralno suprotna. Proizvodnja EPS-a je na granici da obezbedi sve potrebe zemlje, s tim da se u određenim periodima manjka struje ona uvozi, a u drugim se izvozi. Doprinos privatnih proizvođača iz obnovljivih izvora energetskom bilansu je minimalan; oni proizvode samo nešto više od tri odsto struje, koja se plaća po relativno skupim fid-in tarifama.

To omogućava da Srbija vodi fleksibilnu politiku cene struje. Za građane (i preduzeća koja troše manje od 25.000 kilovat-sati godišnje) cena struje je fiksna i određuje se na osnovu tarife EPS-a koju odobrava Agencija za energetiku.

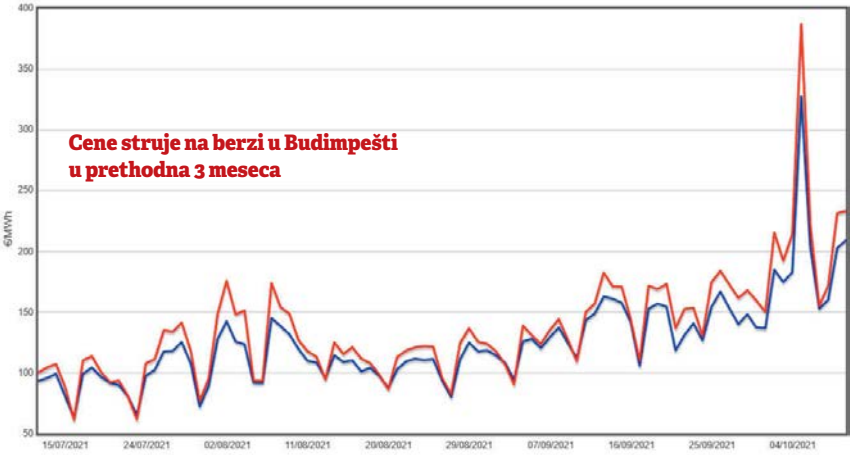
Međutim, privreda je po Zakonu o energetici dužna da plaća tržišnu cenu struje, koja se formira na budimpeštanskoj berzi. Potrošači zaključuju ugovore sa EPS-om ili sa nekim od privatnih snabdevača – tržište je liberalizovano – na period od godinu dana (ili duže), pa su i oni uslovno rečeno zaštićeni za vreme trajanja ugovora. Ali kada sadašnji ugovori isteknu, privreda će se suočiti sa drastičnim poskupljenjem struje. Cena na Berzi u Budimpešti je drastično skočila; u pojedinim trenucima čak je bila šest puta veća u odnosu na početak godine. To se preslikalo i na cene struje za industriju u Srbiji; tokom avgusta, cena koju EPS zahteva od kupaca za godišnji ugovor iznosila je oko 85 evra za megavat-sat, odnosno oko 60 odsto više nego početkom godine. Već u septembru, EPS je ugovarao prodaju struje po ceni od 120–140 evra za megavat-sat za godišnju isporuku.

Najveći broj preduzeća ima ugovor o snabdevanju sa EPS-om do 31. decembra 2021. godine, tako da će se "strujni udar" osetiti od sledeće godine. EPS nije monopolista za snabdevanje strujom, pošto se ona može kupovati i od privatnih dobavljača. U trenutku pisanja ovog teksta, dva privatna snabdevača su u blokadi za po više od 10 miliona evra, a kako stvari stoje, posle ovakvog cenovnog udara teško da će ijedan privatni snabdevač (u Britaniji je za par nedelja čak 10 dobavljača obustavilo poslovanje) nastaviti da posluje na srpskom tržištu. Liberalizacija snabdevanja strujom je tako doživela krah; privrednici koji su pokušali da eksperimentišu sa, u pojedinim trenucima povoljnijim, privatnim snabdevačima našli su se na "belom hlebu". Njima su privatni snabdevači raskinuli ugovore uz obrazloženje da je došlo do naglog skoka cene na berzi. Niko zbog toga neće ostati bez struje, pošto EPS ima ulogu "rezervnog snabdevača", ali su ti potrošači bili prinuđeni da zaključe ugovore o snabdevanju sa novim, znatno uvećanim cenovnicima.

Cenovni udar posebno će pogoditi niskoakumulativne grane privrede koje troše mnogo energije. To ne odgovara vlastima, pošto će preduzeća deo povećanih troškova morati da preliju na cene, što će povećati već primetnu inflaciju. Cementare već prete značajnim poskupljenjem cementa, što će direktno pogoditi i državu, koja gradi veliki broj auto-puteva kao investitor. Poskupljenje cementa, gvožđa i svih građevinskih materijala znatno će povećati troškove izgradnje, čime će se dovesti u pitanje i održivost (pre)ambiciozne agende "Srbija 2025".

Mnogo veći problem za vlast je inflacija, koja je već na nivou od 4–5 odsto godišnje pošto će je nove cene energije dodatno pogurati naviše. I tu će se pokazati da se bliži kraj bajkama o "šampionu privrednog rasta u Evropi"; narod se više neće moći zavoditi "velikim" povećanjima minimalca, rastom prosečne plate u odnosu na region i sličnim tezama. Cenovni udar vlast može samo da prolongira, ali će se on dobrim delom osetiti i pre izbora. Privreda će morati da ukalkuliše nove cene energije, a onda će se videti da nas sledeće godine ne čeka "rast" nego ozbiljan pad standarda i kraj naprednjačke bajke.

Nervozan nastup Aleksandra Vučića pred ruskim ministrom Lavrovom pokazao je koliko je energetski šok uzdrmao vlast. Privredna komora predlaže "zamrzavanje sadašnjih cenovnika", a pojavile su se i najave u medijima da će Vlada posebnom uredbom ograničiti cenu struje za privredu između 80 i 90 evra za megavat-sat. To može samo ublažiti efekte rasta cene struje na inflaciju i standard stanovništva. »

Tokom avgusta, cena koju EPS zahteva od kupaca za godišnji ugovor iznosila je oko 85 evra za megavat-sat, odnosno oko 60 odsto više nego početkom godine. Već u septembru, EPS je ugovarao prodaju struje po ceni od 120–140 evra za megavat-sat za godišnju isporuku

ŠTA EPS DOBIJA OD POSKUPLJENJA

S obzirom da EPS struju koju isporučuje u Srbiji pokriva iz sopstvenih resursa, nove cene veoma pogoduju kompaniji.

U pitanju je igra velikih brojeva: ako bi EPS celokupnu svoju proizvodnju od nešto preko 3400 GWh godišnje prodao na slobodnom tržištu po ceni od 200 evra po MWh (koliko je iznosila berzanska cena u regionu 11. 10. 2021. godine), naplatio bi skoro 7 milijardi evra za godinu dana. To je ogroman novac; ilustracije radi, prethodne godine EPS je prihodovao jedva nešto preko 2 milijarde evra (uključujući i prihode od distribucije struje, koja je od ove godine izdvojena kao posebno pravno lice, nezavisno od EPS-a). Prihodi od skoro 7 milijardi evra značili bi i profit od bar 4–4,5 milijardi evra. Nije realno da će ovako visoke cene duže potrajati, ali ova računica govori o tome kolika je potencijalna vrednost EPS-a i koji je njegov značaj za našu državu. Čak i da Vlada Srbije uredbom propiše maksimalnu cenu struje za privredu, EPS će imati značajnu dobit. Pri ceni od samo 85 evra za megavat-sat, EPS će ostvariti dodatne prihode od preko pola milijarde evra u odnosu na 2020. godinu. Kompaniji ide u prilog što je ove godine petostruko uvećana naknada za obnovljive izvore koja ide uz račun za struju, pa će po tom osnovu inkasirati dodatnih 100 miliona evra u odnosu na prošlu godinu. Pored toga, povećana je i garantovana cena za domaćinstva za 3,4 odsto, što će takođe doneti dodatnih 40-ak miliona evra prihoda više u odnosu na 2020. godinu.

ODSUSTVO KARBONSKIH TAKSI OMOGUĆAVA INVESTICIJE I RAZVOJ EPS-a

Dramatične promene u energetskom sektoru zahtevaju da država utvrdi jasnu strategiju i da odredi pravac razvoja EPS-a u narednim godinama. Stanje u EPS-u nije dobro, najveći problem su termocentrale koje su izraubovane (poneke su starije od 60 godina). Te centrale imaju malu efikasnost pa troše i za 30–50 odsto uglja više nego novi kotlovi, i pritom emituju u atmosferu mnogo više ugljovodonika i sumpornih gasova nego što je optimalno.

Ali EPS će od te cene struje imati profit samo zato što Srbija ne primenjuje karbonske takse koje je EU uvela za proizvodnju struje od fosilnih goriva. Da EPS mora da plaća te takse po sadašnjoj ceni na tržištu, to bi ga koštalo bar 800 miliona evra godišnje. Te takse će u budućnosti samo rasti ako se prihvati (pre)ambiciozna agenda Evropske komisije "Fit za 55" koja predviđa ubrzanu dekarbonizaciju Kontinenta. Srbija nije članica EU i ne mora da primenjuje njene direktive, a shodno tome ne mora ni da uvodi karbonske kvote.

Haos na evropskim tržištima struje i gasa je pokazao da Evropa ne može da forsira isključivo izgradnju obnovljivih izvora energije, uz opterećivanje taksama proizvodnju energije iz fosilnih goriva. Odsustvo snažnih vetrova na severu Evrope krajem leta je predstavljalo okidač za eksponencijalni rast ne samo cene struje već i gasa; nedostajuća struja se morala nadoknaditi prevashodno iz gasnih elektrana, koje plaćaju duplo manje karbonske takse od centrala na ugalj. Povećana potrošnja gasa dodatno je uticala na skok cena tog energenta, pa se tako EU našla u začaranom krugu poskupljenja, a gašenje nuklearki je dodatno podgrejalo rast cena fosilnih goriva.

Kriza je pokazala da je neophodno da Srbija i u narednih nekoliko decenija proizvodnju struje bazira na sopstvenim izvorima ukoliko želi da izbegne negativne posledice energetskih šokova, a sa njima i energetsko siromaštvo. Potrošači na Zapadu možda i mogu da plaćaju mesečne račune za struju i po više stotina evra; građani Srbije to bi teško mogli da izdrže.

ŠTO PRE ZAVRŠITI KOSTOLAC I KOLUBARU B

EPS će sticajem pomenutih okolnosti već sledeće godine imati na raspolaganju ogroman novac – preko pola milijarde evra dodatnih prihoda u odnosu na 2019. godinu. Trenutno EPS gradi samo termoblok B3 u Kostolcu snage 350 MW, kao i hidrocentrale sa Republikom Srpskom na gornjem toku Drine. To nije dovoljno za energetsku bezbednost u budućnosti. EPS u ovom trenutku ima jedinstvenu priliku da isključivo sredstvima od poskupljenja struje za privredu može da sâm isfinansira izgradnju elektrane Kolubara B. Puštanje u rad novih kapaciteta otvorilo bi prostor da se odmah ugase najstarije i najneracionalnije termocentrale u EPS-u. Samim tim bi se odmah smanjila emisija štetnih gasova i povećala bi se energetska efikasnost kompanije (novi kotlovi za istu količinu uglja generišu 30–50 odsto više struje!). Povećanjem energetske efikasnosti termocentrala smanjila bi se emisija ugljen-dioksida, pa bi tako EPS doprineo "klimatskoj agendi" i dekarbonizaciji.

Međutim, pritisci za dekarbonizaciju će po svoj prilici rasti s vremenom i Srbija će morati da donese važne odluke u neposrednoj budućnosti. Ako isključimo ugalj, jedini stabilan izvor energije u

Foto: Milovan Milenković

Srbiji su velike hidrocentrale, međutim one ne mogu da pokriju više od 30 odsto potreba, i to uz velike sezonske oscilacije u proizvodnji. Alternativa za sigurno snabdevanje mimo uglja može biti samo nuklearna elektrana; jedna elektrana snage 4GW mogla bi lako da zameni sve termokapacitete. Nuklearne elektrane imaju nultu emisiju ugljovodonika, pa samim tim ne mogu biti osporene u "borbi protiv klimatskih promena", a uz to obezbeđuju stabilno snabdevanje za razliku od promenljive energije vetra i sunca.

Jedino preostalo rešenje jeste da se umesto nuklearne elektrane forsiraju skupi i nestalni kilovati od vetra i sunca; u nedostatku vetra i sunca, ogromne količine energije će morati da se uvoze. Posledica će biti drastično poskupljenje cene struje ne samo za privredu već i za stanovništvo. Investitori u obnovljive izvore insistiraju da EPS obezbedi "balansiranje sistema", odnosno da se iz rezervi kompanije nadoknađuje nedostatak vetra ili sunca. To bi podrazumevalo da EPS izgradi još dve reverzibilne hidroelektrane (Bistricu i Đerdap 3). U pitanju su investicije od više milijardi evra, što bi upropastilo EPS. Sav profit bi, bez imalo rizika, pokupili finansijski investitori u obnovljive izvore; pod uslovima koji važe u Srbiji, za investiciju u obnovljive izvore praktično ne postoji rizik.

Srbija bi eventualno mogla da prihvati izgradnju novih kapaciteta iz sunca i vetra samo pod uslovom da troškove balansiranja snose sami vlasnici elektrana, kao i da EPS nema obavezu otkupa struje po unapred garantovanoj ceni. Idealno bi bilo kada bi svaki od tih izvora mogao da izvozi struju, a da ne traži od državnog EPS-a da svojim rezervama pokriva rupe; takve investicije bi bile dobrodošle, ali niko od tih "zelenih investitora" ne želi ni najmanji rizik. Trenutno su kapaciteti EPS-a za balansiranje obnovljivih izvora iscrpljeni – svaki novi vetrogenerator opterećivao bi energetski sistem. Dalji razvoj obnovljivih izvora bio bi siguran put u energetsku zavisnost zemlje od uvoza struje.

Cenovni udar vlast može samo da prolongira, ali će se dobrim delom osetiti i pre izbora. Privreda će morati da ukalkuliše nove cene energije, a onda će se videti da nas sledeće godine ne čeka "rast" nego ozbiljan pad standarda i kraj naprednjačke bajke

ŠTA DALJE

Nimalo ne ohrabruje to što je namera EPS-a da izgradi termoelektranu Kolubaru B proletos blokirana od Ministarstva energetike; spor je iznet i pred predsednika Vučića, koji još nije doneo konačnu odluku. U Vučićevom prisustvu je tokom avgusta potpisan memorandum sa jednom američkom kompanijom o izgradnji solarne elektrane snage 1 GW. Još gore, Vučić je prilikom posete Angele Merkel najavio da se priprema "sporazum sa vladom SR Nemačke o borbi protiv klimatskih promena".

Takav sporazum može značiti samo jedno – odustajanje od suverene energetske politike i prihvatanje diktata EU, i to u trenutku kada je energetska kriza ovog leta pokazala sve slabosti, ili bolje reči gluposti, evropske energetske strategije.

Srbija ima šansu da izbegne zamku u koju je upala EU svojim ortodoksnim pristupom sa oslanjanjem isključivo na energiju iz obnovljivih izvora. Kriza u Evropi pokazala je da energetska politika ne može da se zasniva na nestalnim izvorima; čak se i Kina opekla sa nestalnim izvorima energije i karbonskim taksama.

Za sada se ne vidi da su donete bilo kakve odluke o budućem razvoju srpske energetike. Histeričan nastup predsednika Vučića pred Lavrovom govori da je on svestan zabluda evropske energetske politike i suštine problema. Javna kritika karbonskih taksi koju Vučić iznosi delimično ohrabruje da Srbija neće upasti u tu zamku. Međutim, odbacivanje tih taksi nije dovoljno, već je neophodno odrediti pravac razvoja energetike u budućnosti, a o tome on upadljivo ćuti.

To ne može dugo trajati, ova kriza je jedinstvena prilika da se Srbija opredeli kakvu će energetsku politiku voditi u narednih par decenija: ili će se forsirati sopstveni stabilni izvori (ugalj ili nuklearna elektrana), ili će se upustiti u igru (bolje reći igranku) sa obnovljivim izvorima energije kao dominantnim izvorima uz gašenje termocentrala. U drugom slučaju, Srbija će biti osuđena da uvozi ogromne količine energije po "tržišnim cenama" ako ne bude dovoljno vetra ili sunca. Tu neće mnogo pomoći ni gradnja dve nove reverzibilne hidroelektrane, koje će basnoslovno koštati.

A može se poverovati i u poruke koje se čuju iz Brisela da je potrebno još više energije iz obnovljivih izvora, pa će cene biti povoljnije a zavisnost od gasa manja. To doduše neodoljivo podseća na ideologiju koju smo imali pre 50 godina: tada su na primedbe da je samoupravljanje neefikasno političari deklarativno odgovarali da je rešenje u "još više samoupravljanja". ¶

BOGDAN PETROVIĆ

Prvi antivakserski ustanak

“U poslednje vreme razni populistički pokreti pokušavaju da zloupotrebe zabrinutost dela građana zbog vakcinacije za povećanje sopstvenog rejtinga. Nažalost, svojim ponašanjem i sadašnja vlast se stavlja na ovu stranu – dok zvanično propagira vakcinaciju, gotovo ništa konkretno ne čini što bi je konfrontiralo sa onima koji se vakcinaciji protive. Još tužnije je što se i većina opozicionara ponaša krajnje oportuno i takođe izbegava jasnu konfrontaciju”, kaže za “Vreme” epidemiolog Predrag Đurić

Protekle sedmice bilo je baš žestoko u Ljubljani. Desetak hiljada protivnika pooštrenih vladinih kovid-mera usled porasta broja obolelih, okupilo se ispred zgrade slovenačkog parlamenta. Bili su baš ljuti i agresivni: bacali su eksplozivne naprave, kamenje i petarde, pa su snage reda morale oštro da reaguju. Demonstranti nisu tražili samo da vlada ukine tzv. PCT uslov (oni koji su preboleli kovid 19, vakcinisani, testirani) za sve uposlenike koji su u kontaktu sa strankama, već i da podnese ostavku, te da se raspišu prevremeni izbori. “Zaustavite korona-fašizam”, jedan je od natpisa koji se video na ljubljanskim ulicama, a većina okupljenih slala je poruke kojima opovrgava ili ismeva naučne činjenice i nepobitne dokaze o korona-virusu i vakcinama.

Među demonstrantima su dakako dominirali tzv. antivakseri, koji su inicijalno i sazvali “mirne demonstracije” putem svoje moćne alatke – društvenih mreža, ali su se njima pridružili i građani frustrirani dugotrajnom epidemijskom krizom, kao i pristalice tzv. slobode izbora, u koje ubrajaju i slobodu da čovek sam odluči da li će se vakcinisati ili neće, i da ne sme zbog toga imati nikakve sankcije. Ovaj protest je samo jedan u nizu demonstracija protiv obavezne vakcinacije i drugih mera za subijanje pandemije u Ljubljani, i nije prvi koji je nasilan: pre mesec dana demonstranti su uspeli da upadnu u RTV Slovenije. A Ljubljana je samo jedan od brojnih gradova Evrope gde se organizuju, sa većom ili manjom brojnošću i žestinom, antivakserski javni skupovi, bogami ima tome godinu i nešto.

Setimo se da su i prošlogodišnji, julski antivladini protesti u Beogradu i gradovima Srbije, na kojima je policija trenirala strogoću nad građanima i novinarima, inicijalno začeti kao odgovor na najavljeno pooštravanje epidemioloških mera. Okupilo se i tada šarolikog sveta: od antivaksera, ekstremnih desničara, zilota i teoretičara najrazličitijih zavera, pa do većine – građana koji su protestovali protiv suludih, neuravnoteženih i neprincipijelnih poteza naprednjačke vlasti u kontekstu korona-krize. I autoritarizma – jednostavno nisu mogli više da gledaju Aleksandra Vučića kako se prenemaže na televiziji izigravajući primarijusa. Njima su se pridružili i tzv. ubačeni elementi, režimske rmpalije specijalno obučene da iznutra urušavaju i delegitimišu proteste, među kojima su – tvrde očevici – bili i članovi Belivukove grupe.

Dva su razloga, kažu neki analitičari, zbog čega vlast u Srbiji izbegava da pooštri kovid-mere i pored toga što epidemija dostiže rekorde: jedna je jer se plaši reakcije građana i mogućih protesta (mere bi možda bile samo fitilj kao i u julu), a druga, jer je među protivnicima obavezne vakcinacije i antiepidemijskih mera mnogo glasača Srpske napredne stranke. Zbog ovog potonjeg, režim i ne želi da organizuje ozbiljne i sveobuhvatne kampanje za vakcinaciju, a putem strogo kontrolisanih medija šalje konfuzne poruke, čime dodatno sluđuje ionako sluđene građane koji ne umeju da se odupru raznoraznim antivakserskim lažnim vestima i teorijama zavere.

“U poslednje vreme razni populistički pokreti pokušavaju da zloupotrebe zabrinutost dela građana zbog vakcinacije za povećanje sopstvenog rejtinga. Nažalost, svojim ponašanjem i sadašnja vlast se stavlja na ovu stranu – dok zvanično propagira vakcinaciju, gotovo ništa konkretno ne čini što bi je konfrontiralo sa onima koji se vakcinaciji protive. Još tužnije je što se i većina opozicionara ponaša krajnje oportuno i takođe izbegava jasnu konfrontaciju”, kaže epidemiolog Predrag Đurić u razgovoru za “Vreme”.

Sličnog je mišljenja i epidemiolog Zoran Radovanović. “Ne samo da se država Srbija ne bori protiv nakaznih antivakci-

DEMONSTRACIJE DO SADA NEZABELEŽENE ULJUBLJANI: Sukobi protivnika vakcinacije i policije
Foto: AP Photo

naških izmišljanja, već prema njima pokazuje zapanjujuću toleranciju. Pojedini antivakcinaši na određenim medijima sa nacionalnom pokrivenošću uživaju podršku i dobijaju prostor koji bi teško bio zamisliv za njihove oponente iz, recimo, udruženja lekara Ujedinjeni protiv kovida. Imajući u vidu posledice po život i zdravlje, stav države je, da budemo iskreni, nehuman, ali se ona rukovodi sopstvenim demagoškim motivima, a žrtve kovida 19 su tu samo kolateralna šteta. S jedne strane, vlast ne samo da ne želi da otuđi jedan deo potencijalnih birača, već ih ohrabruje porukama koje im gode. S druge strane, nazire se taktika vlasti da stvori i neguje još jednu konfrontaciju među građanima, ovoga puta između pristalica i protivnika vakcinacije", kaže on.

JUGOISTOČNA EVROPA – LEGLO ANTIVAKSERA!

Polovinom septembra, istovremeno sa Paradom ponosa, u Beogradu je održan tzv. antiglobalistički skup. Pod firmom antiglobalizma okupila se zapravo antivakserska ekipa: ekstremno desničarske i organizacije koje uvažavaju razne teorije zavere. Naravno da su oni i protivnici gejeva, migranata i svega što ide u tom paketu. Prisutne su bile i neke političke stranke (Dveri, Dosta je bilo) koje žele da profitiraju na svetskoj antivakserskoj histeriji. Karakteristika organizacija koje su učestvovale na ovom skupu je da se zalažu za suverenost i izolacionizam, a istovremeno veoma blisko sarađuju sa sličnim pokretima širom sveta i izdašno koriste "znanja" koja šire zapadni kvazinaučnici i prevaranti. "Vreme" je već pisalo (pogledaj br. 1600) o istraživanju međunarodne organizacije Centra za sprečavanje digitalne mržnje (CCDH), koje pokazuje da gotovo sve lažne vesti o štetnosti vakcina potiču od svega dvanaest ljudi koji uspešno koriste društvene mreže. Neki od njih to rade iz čisto komercijalnih razloga, a neki jer koriste priliku da budu popularni.

"U SAD, odakle naši antivakcinaši crpe informacije, predvodnici su hohštapleri koji su se obogatili na svesnom sejanju zabluda i po neka glumica željna slave. Ciljna grupa su im konzervativne i ksenofobične sredine. Ima, naravno, i izuzetaka, pa Robert Kenedi, ne mnogo blistav naslednik čuvene demokratske porodice, svoju prepoznatljivost gradi na sejanju straha od vakcina", kaže Radovanović.

Antivakserski pokreti su prisutni u mnogim zemljama sveta, ali dok u nekima gube bitku (što se najbolje vidi po porastu broja vakcinisanih), na Balkanu su izuzetno žilavi, glasni i uticajni. Švajcarski list "Noje Cirher cajtung" nedavno je pisao o tome da je Jugoistočna Evropa – "leglo antivaksera" i da to za posledicu ima niske procente vakcinisanih. Dok se u mnogim zemljama postotak ful-cepljenih (dve doze) neprestano uvećava, na Balkanu stagnira. U ovom trenutku, broj vakcinisanih u zemljama okruženja nikako nije ohrabrujuć. Dve doze je u Hrvatskoj primilo samo 43 odsto građana, u Srbiji 42, a u Crnoj Gori 36, koliko i u Severnoj Makedoniji. U Rumuniji je cepljeno 29 odsto stanovništva, a na dnu lestvice su Bosna i Hercegovina i Bugarska (16 odsto). Setimo se da je Srbija u jednom trenutku bila u svetskom vrhu, ali je onda negde zapelo. A zapelo je jer se mnogo ljudi oko nas oštro protivi vakcinaciji: neki i ne mogu da artikulišu zašto, a drugi ponavljaju fraze naučene na društvenim mrežama koje je nemoguće relativizovati naučnim argumentima i zvaničnima statistikama.

»

U Britaniji se, recimo, broj građana koji se protive vakcinaciji, zahvaljujući usmerenoj državnoj kampanji, smanjuje.

"Istraživanja pokazuju da su razne mere – poput reklamnih poruka u medijima, poziva pacijentima na kuću od izabranog lekara i drugih – doprineli da se broj skeptika u Britaniji smanji. Sama vakcinacija dala je dodatni podsticaj i veliki broj skeptika je rekao da su se predomislili i zavrnuli rukav kad su videli da vakcinacija ide dobro i da se njihovi prijatelji i rođaci vakcinišu. Tako je u decembru, kad je počela vakcinacija, 22 odsto Britanaca reklo da ima sumnje u vakcinu, dok ih je u februaru bilo samo 6 odsto", kaže u razgovoru za "Vreme" Aleksandar Kocić, docent novinarstva na Univerzitetu Napier u Edinburgu.

VAKCINE OD LJUDI PRAVE – KRAVE!

Profesor psihologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu Oliver Tošković podseća da se začeci antivakserskih pokreta javljaju praktično sa prvim masovnim vakcinacijama, odnosno da su mnogo stariji od 1998. godine, kada je britanski lekar Endrju Džeremi Vejkfild objavio rad u jednom naučnom časopisu, u kojem je pogrešno povezao vakcine protiv malih boginja, zauški i rubeola sa autizmom, što se smatra začetkom modernog antivakserizma.

"Od kada je Edvard Džener krajem 18. veka napravio vakcinu protiv velikih boginja, počele su rasprave o tome kako bi njegova vakcina mogla da ima štetno dejstvo tako što će pretvoriti ljude u krave. Ove rasprave su postale masovnije i transformisale su se u organizovani pokret kada je vlada Velike Britanije uvela obaveznu vakcinaciju protiv velikih boginja 1841. godine, uz novčane kazne za odbijanje vakcinacije. Razlozi protivljenja su uglavnom bili zbog novčanih kazni, ali i zbog toga što su vakcine životinjskog porekla, što je, naročito od tadašnjeg sveštenstva, smatrano nehrišćanskim", podseća Tošković.

Daliborka Šeatović iz Banjaluke je internet-aktivistkinja koja se na društvenim mrežama bori protiv antivakserskih dezinformacija i teorija. Ona u razgovoru za "Vreme" takođe podseća da svetski antivakserski fenomen postoji jako dugo.

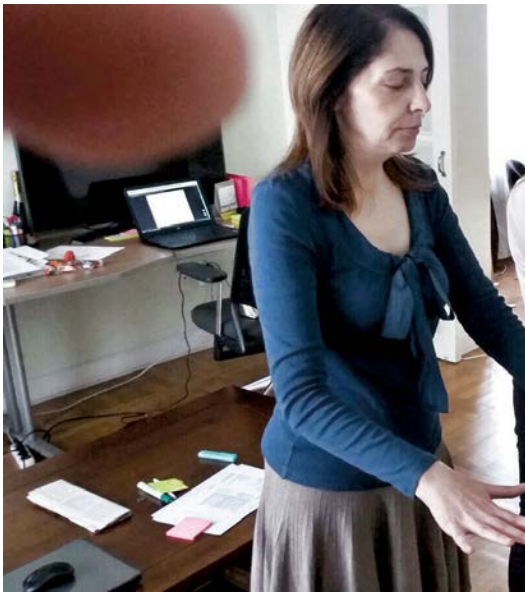
"Međutim, države su uvijek imale jasan i glasan stav po tom pitanju, nauka je bila neprikosnoven činilac i mjere za suzbijanje zaraznih bolesti su donošene onako kako treba – nije se tu mnogo pitao neko ko se u to ne razumije. Za razliku od tadašnjih vremena, danas imamo situaciju da se informacije šire nezamislivom brzinom, kako činjenice, tako i laži. Ukoliko niste dovoljno 'opremljeni' snagom kritičkog mišljenja i osnovnih naučnih činjenica, a uz to ste tvrdoglavi i ne mijenjate stav ni pod pritiskom argumenata, eto vas na digitalnoj, medijskoj stranputici iz koje se teško vratiti na pravi put", kaže ona.

U kontekstu antivakserskog pokreta često se spominje Daning Krugerov efekat. "U pitanju je princip koji je u nauci definisan tek pre 20 godina mada je iskustveno već dugo jasan čak i obrazovanim laicima. Suština je u prostoj istini da postoji obrnut odnos između raspolaganja znanjem i uverenosti u neopozive istine. Ljudi oskudnih znanja skloni su isključivim zaključcima zato što ih neinformisanost čini samouverenim, dok naučnike obilje informacija tera u opreznost, pa odluke donose vagajući masu činjenica", kaže Zoran Radovanović.

OTPORNI NA KONTRAARGUMENTACIJU

Tošković ističe kako istraživanja pokazuju da su visokoobrazovane osobe nešto manje sklone antivakcinalnim teorijama, kao i drugim teorijama zavere, ali da su drugi faktori daleko bitniji za takvu sklonost.

"Osoba će se protiviti vakcinaciji i verovati u druge teorije zavere ukoliko ima određeni sklop ličnosti. To su često manje saradljive osobe, manje otvorenije za nova iskustva i paranoidnije, odnosno, osobe koje opisujemo kao nekonvencionalnije i nesklone timskom radu, pa se dešava i da osobe visokih intelektualnih sposobnosti veruju u teorije zavere. Pored osobina ličnosti, i društvene okolnosti povećavaju verovanje u zavere i sklonost antivakcinalnim uverenjima. Takođe, verovanje u teorije zavere je povezano sa političkim stavovima pojedinca, pa su antivakcinalni stavovi izraženiji kod osoba koje osećaju društvenu neizvesnost, autoritarnih osoba, kao i onih sklonijim političkom cinizmu i ekstremizmu", navodi Tošković i dodaje da sklonost teorijama zavere pokazuju oni koji imaju "monologični sistem verovanja", odnosno "formiraju način promišljanja koji ima neku svoju logiku, ali koji je rigidan i otporan na kontraargumentaciju".

I profesorka psihologije na beogradskom Filozofskom fakultetu Iris Žeželj kaže kako istraživanja sprovedena u Srbiji pokazuju da se u stavovima prema vakcinaciji ne nalaze velike razlike ni prema obrazovanju, ni prema socijalnom statusu, ni prema ideološkoj opredeljenosti ispitanika.

"Iznenađujuće, oni koji podržavaju i protive se vakcinaciji ne razlikuju se međusobno značajno ni prema naučnom znanju, ni prema znanju o samom procesu imunizacije – razlikuju se u tome koliko su usvojili neke dezinformacije i mitove o vakcinama, kao i u tome koliko su skloni konspiratornom mišljenju. Sklonost verovanju u teorije zavere, bilo opšteg tipa 'od javnosti se obično krije prava istina o značajnim događajima' ili konkretnije 'farmaceutska industrija krije informacije o štetnosti vakcina' – najbolje će predvideti odluku o vakcinisanju", kaže ona.

ZAPRAVO, MALI BROJ ANTIVASERSKIH AKTIVISTA

Iris Žeželj ističe da istraživanja pokazuju da strastveni pobornici ekstremnih zavera ili protivnici vakcinacije nisu brojni mada nama izgleda da jesu zbog njihovih intenzivnih i strasnih aktivnosti. "Njihove ideje mogu, međutim, da povećaju procenat neodlučnih ili zbunjenih građana kojima se smanjuje poverenje u zvanične autoritete, uključujući naučne, i koji se najčešće plaše i bolesti i vakcinacije", tvrdi ona.

U LOVU NA ANTIVAKSERSKE GLASOVE: Saša Radulović
Foto: Branka Stamenković /twiter.com

"Kada se posmatra fenomen antivakcinaštva, važno je razlikovati kolovođe i mahom beslovesnu masu. Pravih antivakcinaša je relativno malo, u srećnijim društvima ih je 1-2 odsto, ali ponegde dostignu 5-10 odsto ukupne populacije. Retko se desi da je neko među njima baš psihotičan, a takvi se prepoznaju po tvrdnji o čipovima u vakcinama, pretvaranju vakcinisanih u zombije i slično. I oni mogu da nađu sledbenike ukoliko su im misli koherentne i ukoliko ih elokventno izlažu. Mnogo prisutnije od psihoza su psihopatije, odnosno antisocijalni poremećaji ličnosti. Bez ulaženja u dijagnostičke razlike i podrobnosti, tu spadaju ljudi bez empatije, skloni manipulacijama i laganju. Iza njihove borbe protiv vakcina krije se ogoljeni lični interes. Za razliku od prethodnih, ne naglašavaju svetsku zaveru moćnika sa monstruoznim namerama, ali ona se jasno pomalja iz implicitno poslatih poruka. Lelujavu i nejasnu granicu prema njima čine ljudi rigidne strukture, koji mogu da veruju u svoju priču i bez ukalkulisane materijalne dobiti. I, najzad, znatnu grupu predstavljaju osobe koje bi da izađu iz anonimnosti ili se, ukoliko su 'javne ličnosti' panično bore da ne potonu u zaborav. Njima je jasno da će u medije dospeti bizarnim tvrdnjama, a ne ponavljanjem opštih istina. Potencijalna žrtva svih tih verbalnih predatora je povodljivi deo populacije, koji može da naraste i do 40-50 odsto, naravno, ukoliko se steknu optimalni uslovi da se njime manipuliše", kaže Radovanović.

Tošković takođe navodi kako neka istraživanja kod nas i u svetu pokazuju da tvrdih pristalica antivakserskog pokreta nema mnogo, tu negde oko 6 odsto, ali da je veliki broj ljudi neodlučan u vezi sa vakcinisanjem. "Osećaj da ih ima više stvara njihova prodornost i glasnoća, ali i prisustvo u medjima. To sve možemo zamisliti kao da smo na nekoj svadbi na kojoj ima 100 zvanica. U jednom uglu prostorije se 6 osoba dere na sav glas kako je pečenje pokvareno i kako će se svi koji ga jedu otrovati. Nekih 40 do 50 gostiju ih ne sluša i mirno jede pečenje. I to su oni koji su se vakcinisali ili će se vakcinisati. Preostala 44 do 54 gosta su zbunjena, gladni su, ali ih vika onih šestoro plaši, pa oklevaju oko pečenja. To su osobe koje se, nažalost, verovatno neće vakcinisati, osim ako organizatori svadbe ne preduzmu nešto. A ko je tih šestoro partibrejkera koji prave haos? Deo njih je jednostavno pijan i ne zna tačno šta priča, ali se jako zabavlja. Drugi deo je ljut ili ljubomoran na mladence, pa želi da im pokvari zabavu. Treći deo zaista veruje da je meso pokvareno jer sumnja u sve i svakoga. Organizatori svadbe bi morali nešto da preduzmu ukoliko ne žele da im polovina gostiju umre od gladi", kaže Tošković.

KAMPANJE SE NE USMERAVAJU KA ANTIVAKSERIMA

Jasna Milošević Đorđević, prodekan za nauku beogradskog Fakulteta za medije i komunikacije, kaže da potencijalne kampanje za vakcinaciju ne bi trebalo usmeravati ka antivakserima, koji neće nikada promeniti svoje mišljenje. "U sadašnjim okolnostima kampanje treba usmeriti ka oklevajućim (vaccine hesitant), onima koji razmišljaju, nisu sigurni, i dalje se raspituju o benefitima i opasnostima od vakcinacije. Jer, vakcinalno ponašanje predstavlja jedan kontinuum od ekstrema: od antivaksera do potpunog prihvatanja svih vakcina imamo čitav spektar oklevajućih koje treba da osnažimo (emocionalno i kognitivno, tako što će postojati grupne norme koje su pozitivne prema vakcinaciji) da bi se vakcinisali", kaže ona.

Sa njom se slaže i psihološkinja Žeželj, koja tvrdi da se u kampanji treba "pre svega obraćati ovom neodlučnom i zbunjenom segmentu stanovništva jer su, nažalost, oni koji su usvojili ekstremne stavove mahom već toliko radikalizovani da nemaju poverenja ni u šta što dolazi iz zvaničnih izvora".

"Jedini način za borbu protiv širenja antivakserskih narativa je kvalitetna edukacija građana. Nisu svi ljudi koji imaju zazor ili strah prema cijepljenju antivakseri. Takve ljude je bitno saslušati, uvažiti njihove strahove i objasniti im da, iako većina cjepiva sa sobom nosi mali rizik od nuspojava, taj je rizik puno manji od zaraze bolešću koju bi cijepljenje trebalo prevenirati ili ublažiti. Hrvatska država zasad se, nažalost, ne pokazuje na visini tog zadatka, a rezultat je izuzetno niska procijepljenost protiv kovida 19", kaže za "Vreme" Petar Vidov, glavni urednik hrvatskog portala Faktograf, koji se dugo već bavi dekonstrukcijom lažnih pandemijskih vesti.

NEPOVERENJE U DRŽAVU I INSTITUCIJE

Predrag Đurić činjenicu da su mnogi građani nekadašnjeg istočnog bloka podlegli antivakserskoj retorici povezuje sa političkim i društvenim okolnostima koje su dovele do toga da građani nemaju poverenje u državu i njene institucije. "Građani su godinama svedočili kako su vlasti radile sve da zadovolje strane kompanije i kompanije domaćih tajkuna, ne čineći gotovo ništa da zaštite radnike i građane i njihova prava, a sada se očekuje da će građani lako poverovati da država radi u njihovom interesu. Urušene institucije, kojima decenijama upravljaju politički komesari i to tako što upravljaju u interesu vlasti a ne građana, svakako da su izgubile poverenje građana", navodi on.

Đurić smatra da je današnji svet generalno – svet nepoverenja i nesigurnosti, i ogromnih socijalnih razlika i nejednakosti. "Nažalost, oštrica opravdane ogorčenosti, veštom manipulacijom, ne okreće se ka onima koji su stvaran uzrok tog problema (a koji se ogleda u nedovoljnom finansiranju zdravstva, nauke, obrazovanja i kulture, niskim zaradama većine, lošoj socijalnoj zaštiti, nejednakim šansama, nezaposlenosti) – onim najbogatijim i najmoćnijim, odnosno ne ka samom nakaradnom sistemu, već isprva ka onima koji su najslabiji i najranjiviji – izbeglice, manjine, žene, stari, siromašni i bolesni, a zatim i ka onima koji su nosioci znanja i promena – nauci, obrazovnim institucijama, umetnosti, zaštitnicima ljudskih prava...", zaključuje Đurić. ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

Obećanje, građanima radovanje

Da gradske vlasti ništa drugo za poslednjih 7-8 godina nisu takle, samo poigravanje živcima građana koji stanuju u Kneza Miloša bilo bi dovoljno za odlazak u opoziciju. Saga sa ovom ulicom na kraju je repa naprednjačkih grehova u vezi sa glavnim gradom

Foto: Marija Janković

Foto: Beoinfo

Bio je početak 2018, a građani Beograda koji žive i putuju Ulicom kneza Miloša u centru Beograda – jednom od najvažnijih saobraćajnica glavnog grada – bili su i više nego zadovoljni. Kao što su gradske vlasti i obećale, njihova ulica bila je na vreme puštena za saobraćaj i prosto je blistala: proširena i ulepšana, sa dvostrukim drvoredom, mnoštvom novootvorenih prodavnica koje su iskoristile novu privlačnost centra grada, kao i ogromnu podzemnu garažu, koja se, jedan nivo ispod saobraćajnice, prostirala gotovo celom dužinom ulice i imala 600 mesta za parking.

Ovi građani imaće još više razloga za zadovoljstvo u mesecima i godinama koje su usledile: upravo kada je bila završena rekonstrukcija Ulice kneza Miloša, počeli su radovi na prvoj liniji metroa, još odavno bile su završene četiri podzemne garaže koje su umnogome pomogle svim vozačima; te iste 2018. biće završena i nova Autobuska stanica, a sledeće, 2019. startovaće izgradnja tunela koji počinje kod Ekonomskog fakulteta i završava se u Bulevaru despota Stefana...

Naravno, ovi srećni Beograđani možda i postoje u nekom od paralelnih univerzuma: u ovoj verziji realnosti u kojoj živimo i u kojoj nema nikakve odgovornosti ni za izvesno počinjena krivična dela ako ste u vlasti, a kamoli odgovornosti i stajanja iza javno izgovorene reči i datih obećanja, gradski čelnici valjda po 150. put u poslednjih šest godina najavljuju rekonstrukciju pomenute saobraćajne arterije prestonice.

"Ulica kneza Miloša izgledaće kao pariski Šanzelize", glasio je naslov u "Blicu" od 28. septembra ove godine, a autor ove misli bio je gradski urbanista Marko Stojčić. Dve nedelje ranije, 15. septembra, zamenik gradonačelnika Goran Vesić izjavio je da nas čeka "ozbiljna rekonstrukcija ove ulice": "Prva ideja je bila da se gradi podzemna garaža, ali će se verovatno od toga odustati jer će se raditi verovatno na praznom placu pored Ministarstva spoljnih poslova. Posle rekonstrukcije konačno će ličiti na Topčiderski drum, imaće svoje duple drvorede, biciklističku stazu, neće više biti parkiranja. Fasade i zgrade doći će do izražaja jer će ovo biti prostor i za šetnju. Ulica će biti na ponos", rekao je Vesić.

I ništa ne bi bilo sporno u ovoj izjavi da taj isti Vesić još krajem 2015. nije saopštio da će se problem parkiranja u Ulici kneza Miloša rešiti podzemnom garažom:

"Španci i Katalonci u urbanim jezgrima imali su velikih saobraćajnih problema. Izgradnjom garaža ispod kolovoznih traka rešili su nedostatak mesta za automobile", rekao je Vesić tada za "Novosti" (u tom trenutku i dalje gradski menadžer), uz objašnjenje da je on lično došao na ideju o podzemnoj garaži dok je uz direktora "Parking servisa" Andriju Čupkovića obilazio Barselonu i Madrid.

Tada su Beograđani prvi put čuli da će renovirana ulica imati šest traka, ostrvo sa cvećem, pomenutu podzemnu garažu od Nemanjine do Višegradske ulice, kao i nekakve rokove za završetak cele ove Vesićeve ideje – građevinska dozvola u julu 2016, početak 2017, a kraj radova za godinu dana.

VEČITE NAJAVE

Ovo je bio tek početak. U narednih nekoliko godina, najave za renoviranje jedne od glavnih beogradskih ulica nizale su se kao na traci. U februaru 2016. Vesić obznanjuje da će buduća podzemna garaža imati 480 mesta, te da će to biti ulica "po svim svetskim standardima", a u maju 2016. da će se tokom 2017. raspisati tender za tu garažu koja će, za ovu priliku, imati i svih 600 parking mesta.

U januaru 2017. tadašnji gradonačelnik Siniša Mali objašnjava da će tokom (te) godine biti završen projekat buduće rekonstrukcije Ulice kneza Miloša, dok Vesić u martu iste godine saopštava da

UOČITE RAZLIKU: Kneza Miloša 2021. i render "buduće" ulice iz 2017.

su oni "ponosni na projekat nove garaže" koja će, pak, za ovu priliku imati 475 parking mesta i "koja će biti urađena na način koji do sada u Beogradu nije viđen, a postoji u Barseloni i Madridu".

Juna 2017. tadašnji gradski urbanista Milutin Folić uverava da će se sledeće, 2018. godine, obavljati radovi na rekonstrukciji ulice, "nakon čega će i ona dobiti biciklističku stazu", dok par nedelja kasnije Siniša Mali kaže da će rekonstrukcija početi na proleće 2018, te da su sredstva za ovu i rekonstrukciju ulica Kraljice Marije, 27. marta i Cara Dušana "već obezbeđena sredstva iz ušteda, a ne iz novih kredita, kako je to ranije bio slučaj".

Vesić u avgustu iste godine ocrtava blistavu budućnost, dajući štimung gradskim izborima koji će biti održani na proleće 2018: kaže da je Sekretarijat za urbanizam i građevinske poslove Grada Beograda izdao građevinsku dozvolu za rekonstrukciju Ulice kneza Miloša sa izgradnjom podzemne garaže u jednom nivou ispod površine ulice:

"Ta garaža će vredeti oko sedam miliona evra i možemo da počnemo da je gradimo na proleće sledeće godine kada bude završena rekonstrukcija Trga Slavija, odnosno Bulevara oslobođenja i Ruzveltove ulice. Rekonstrukcija ovih ulica ometa funkcionisanje saobraćaja i zbog toga je važno da Ulica kneza Miloša bude prohodna", rekao je tada Vesić još jednom menjajući broj parking mesta (na 427).

Takođe, u celu priču uključuje i biciklističke staze, drvored, klupe i "nove trotoare, koji će biti popločani", a poručuje i kako je siguran da će ova ulica "ponovo postati ulica koja će imati radnje, u koju će ljudi dolaziti i koja neće biti samo prometna, odnosno ulica za saobraćaj".

Koliko u septembru 2017. Vesić kaže da će ulica biti "proširena za još dve trake" (broj parking mesta u podzemnoj garaži se za ovu priliku penje na 450), da bi, nakon izvesne pauze, u julu 2018. rekao da će rekonstrukcija Ulice kneza Miloša početi sledeće godine (2019), "jer se tender očekuje u oktobru i ne bi bilo smisla otpočeti radove u decembru".

No, već u novembru 2018. Vesić kaže da će rekonstrukcija početi "u drugoj polovini (2019) godine", te da će to biti "prva ulica koja će u jednom nivou imati podzemnu garažu sa više od 400 parking mesta", da bi predsednik Skupštine Grada Nikola Nikodijević krajem decembra 2018. izjavio da se "spremamo da krajem 2019. godine počnemo rekonstrukciju Ulice kneza Miloša", a ujedno i menja "uslov" za početak rekonstrukcije: to više nije završetak Slavije i Ruzveltove, nego će ona početi da se radi "kada završimo Bulevar Vudroa Vilsona i Savsku ulicu".

U avgustu 2019. Vesić izjavljuje da će "do februara (2020) biti gotov Savski trg i rekonstruisana Savska ulica", da će Bulevar Vudroa Vilsona raditi u punom kapacitetu, "što će stvoriti uslove da se započne sa rekonstrukcijom Ulice kneza Miloša". Uzgred budi rečeno, Savska ulica i dalje nije rekonstruisana i ne može se njome doći do Savskog trga drugačije nego pešice.

RENDER ZA USPOMENU: Detalj na kome se vidi kako bi izgledao ulaz u podzemne garaže
Foto: Beoinfo

PREOKRET ILI VESIĆ IMA NOVU IDEJU

Međutim, u septembru 2019. isto onako kako je nastala, iznebuha, podzemna garaža odjednom i nestaje iz budućih planova za rekonstrukciju Ulice kneza Miloša.

"Ispod Ulice kneza Miloša neće biti podzemna garaža sa oko 420 mesta, kako je to već isprojektovano i za to dobijena građevinska dozvola", javila je "Politika", uz napomenu da je obnova ulice "odložena za proleće 2020. godine" i da bi kopanje garaže "izazvalo tektonske poremećaje u funkcionisanju saobraćaja u gradu", jer bi ulica bila zatvorena na najmanje godinu i po dana.

"Da bismo izbegli zatvaranje saobraćajnice na tako dugi period, odustali smo od podzemne garaže i umesto nje gradićemo javnu garažu u ulici na placu u vlasništvu grada. Tako ćemo rešiti problem sa parkiranjem u Kneza Miloša, koja nije zonirana i gde vozila ni sada nisu propisano parkirana. Takvo saobraćajno rešenje biće jeftinije", rekao je Marko Stojčić, gradski urbanista.

Dalji razvoj je poznat – na proleće je izbila epidemija, u međuvremenu, Savska ulica još čeka na rekonstrukciju, a "Politika" u junu 2021. godine piše da obnova Ulice kneza Miloša neće početi ni ove ni naredne, 2022. godine, te da se iz nekog razloga opet "vaga" hoćemo li podzemnu garažu ili nećemo, e da bismo se potom vratili na pomenutog Vesića iz septembra ove godine, kada spektakularno, nakon svega pobrojanog – najavljuje da nas čeka "ozbiljna rekonstrukcija ove ulice".

BESKONAČNA NEODGOVORNOST

Da gradske vlasti ništa drugo za poslednjih 7-8 godina nisu takle, samo poigravanje živcima građana koji stanuju u Kneza Miloša bilo bi dovoljno za odlazak u »

opoziciju. Nažalost, s obzirom na Beograd na vodi, praktično nepostojanje autobuske i železničke stanice, epsko kašnjenje u svakom projektu kojeg su se poduhvatili, neispunjena obećanja o kanalizaciji, pošumljavanju, krpljenju rupa (popuniti po želji) i ostale nepodopštine, saga sa Ulicom kneza Miloša tek je na repu naprednjačkih grehova u vezi sa glavnim gradom.

Međutim, i ona je dovoljna da se "skroziraju" sve mane gradske politike.

"Priča o rekonstrukciji Ulice kneza Miloša imaće dva poluvremena: projektno i izvođačko. O izvođačkom se Grad Beograd sa svojim menadžmentom već očajno pokazao mnogo puta, a po zadatku slično Ulici kneza Miloša najgore u

NEIMAR SA TUĐIM PARAMA: G. Vesić sa renderom u ruci, u predmetnoj ulici
Foto: Beoinfo

rekonstrukciji nekadašnje Duge čaršije odnosno poteza Cara Dušana – Džordža Vašingtona – 27. marta – Kraljice Marije. Sa podzemnom garažom, ili garažama, pa i bez njih, Beograđani mogu samo da vide horor pred sobom u razvaljivanju Ulice kneza Miloša. Svaki kalfa zna za princip 'nemoj ništa da rastavljaš ako nećeš umeti da sastaviš'", kaže za "Vreme" arhitekta Bojan Kovačević. On navodi da je "prosto neverovatno" što Grad hoće da rekonstruiše ovu ulicu, a da već 22 godine ne možemo da razjasnimo kada će biti obnovljen kompleks zgrada Ministarstva odbrane i Generalštaba na raskrsnici sa Nemanjinom, "simbolički – državno najvažnijoj rakrsnici Beograda".

Kovačević kaže i da je predlog koji je u opticaju – besmislen.

"Pošto ulica već dugo ima pet kolovoznih traka (od Nemanjine ka Mostaru), sa izmenjivom signalizacijom za srednju traku u zavisnosti od doba dana i tada dominantnog, opterećenijeg smera, uvođenje predloženih šest traka, ali sa ostrvom po sredini, nikako ne bi moglo povećati protočnost saobraćaja, jer su i dalje tri trake maksimum", kaže Kovačević.

On gradskoj vlasti postavlja sledeća pitanja: ko formira i ko verifikuje programski, projektni zadatak, šta se hoće rekonstrukcijom, čemu se teži? Gde su stručni ljudi da se obrate javnosti ili da budu u dijalogu s njom? Dokle će gradski menadžer da objašnjava sve i svašta, a odbornički mahači s Pašićevog trga da "verifikuju" šta god im biva podneto?

"Programske želje i mogućnosti Ulice kneza Miloša obiluju protivurečnostima u meri koja zahteva veoma ozbiljan tim i to sa javnošću rada po fazama odlučivanja. Pogledajmo samo jednu analogiju: sada se uveliko radi novi Generalni urbanistički plan (GUP), a i struka i javnost kardinalno osporavaju trase metroa, pa po čemu proverenom urbanisti prave taj novi Generalni plan? Po Vesićevim (Vučićevim) naredbama?", pita Kovačević.

Još jedno pitanje u vezi sa rekonstrukcijom jeste – cena. Godinama se kroz gradske budžete "vukla" ova linija, koja je za 2020. godinu predviđala astronomskih 23,8 miliona evra za obnovu ulice duge 1,6 kilometra, odnosno, bezmalo 15 miliona evra po kilometru, kao da se gradi tunel kroz Grdeličku klisuru. Da stvar bude još skuplja, reč je samo o rekonstrukciji, bez pomenute garaže koja, kako smo čuli, vredi još sedam miliona evra.

Nekadašnji gradski arhitekta Đorđe Bobić za "Vreme" kaže da proširenje Ulice kneza Miloša uz izgradnju garaže pored zgrade Ministarstva spoljnih poslova uslovno nije loše, ali upozorava da se prilikom proširenja ulice mora voditi računa da drvoredi ne budu ugroženi, kao i da će ukidanje parkiranja na celoj dužini ulice biti izuzetno loše za građane koji tamo stanuju.

Bobić primećuje još jedan problem koji se vidi (i) na primeru rekonstrukcije ove ulice – samovolju gradskih vlasti. Jer, i priča o garaži i priča o odustajanju od garaže nije bila plod neke javne rasprave, konsultacija, više različitih mišljenja i rešenja, već plod toga što se Vesić šetao Barselonom, a, kako Bobić kaže, ni tamo te podzemne garaže nisu u centru grada, već na obodu centra.

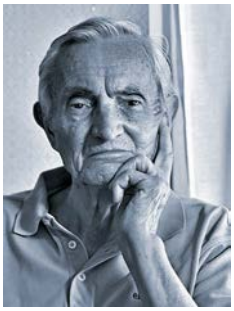
"Planove bi trebalo da rade ljudi iz struke. Ali, u Beogradu se već više godina cela priča odvija na potpuno suprotan način. To uglavnom radi vlast. Jedan deo struke, koji radi u institucijama, kao kakav servis vlasti obavlja sve te poslove, crta planove, potpisuje, donosi rešenja – šta im vlasti kažu, oni to urade. Tako je nacrtan plan Beograda na vodi, Makiša, jedno vreme je bila i ona skandalozna priča o gondoli... Imate i drugi deo struke, ljude sa Univerziteta, Akademije nauka ili slobodne stručnjake – oni su dosta kritični prema tome, ali ne zlonamerno. Sve te kritike su korisne i njih vlast treba da čuje, pa onda da se razvije neki razgovor, kao što je to u Beogradu pre desetak godina bilo normalno. Sada, javnost i struka koja nije u institucijama, tj. nije pod kontrolom vlasti, pokušavaju da opomenu, da kažu šta o tome misle, pozitivno ili negativno, ali taj glas vlast apsolutno ne želi da čuje, čak se poslednjih godina koriste i razni termini poput 'vi ste protiv napretka'. To je veoma loše za Beograd i posledice su prava katastrofa", kaže Bobić.

On navodi primer budućeg naselja u Makišu: "Nekom je palo na pamet od investitora, koji je u udruzi sa vlastima, da tamo zida ogromno naselje od nekoliko desetina hiljada kvadrata stambenog i poslovnog prostora. Urbanistički zavod prihvati to, uradi plan, potpiše taj plan, skupština ga usvoji, a onda se pojavi veliki broj ozbiljnih stručnjaka koji kažu – ali, to će ugroziti vodoizvorište koje snabdeva 60 odsto Beograđana vodom. Kao odgovor na to, Institut 'Jaroslav Černi', opet u službi vlasti, napravi studiju i kaže, da, to je sve u redu, neće izvorištu biti ništa. Onda, kad osete da je preterana ta agresija na grad, građane, prostor i ambijent u kome građani žive, onda se smisli – e, sad ćemo mi na Velikom ratnom ostrvu da pravimo vodoizvorište. A to je još veća katastrofa, pošto je Veliko ratno ostrvo zaštićeni prirodni rezervat, resurs od najviše moguće vrednosti za grad Beograd. Tako je to u zakonu opisano, u svim urbanističkim planovima, ali sada vlast ispituje mogućnost da tu napravi vodoizvorište, 10 ili 20 reni-bunara, koji će potpuno razoriti to ostrvo", zaključuje Bobić.¶

RADMILO MARKOVIĆ

Moji nesporazumi sa vlašću

Mogućnost da se posredstvom države ostvare vrlo velike koristi za vladajuću elitu suviše je veliko i jako iskušenje za odgovarajuće, u osnovi eksploatatorsko delovanje. Društveni akteri se ponašaju shodno motivaciji kojoj su izloženi, pa u tom pogledu ne tvore izuzetak ni politički delatnici i njihove organizacije

Piše:
Ljubomir Madžar

Pre par godina ironično sam i podsmešljivo spočitnuo jednom svom velikom prijatelju što u usmenoj komunikaciji, a još više i češće u pisanim i drugim medijima, žestoko i neumorno kritikuje vlast. Vlasti su se menjale a on je za svaku od njih našao reči jetke i ljutite kritike. Kritikovao je ostrašćeno samoupravnu socijalističku vlast, često prelazeći granice tada jasno raspoznatljive i ne baš naivne političke korektnosti, potom je sasvim predvidivo kritikovao vlast iz poslednje decenije minulog stoleća prepoznavanu i kvalifikovanu kao miloševićevski autoritarizam. Nakon toga došao je famozni DOS sa pokojnim Zoranom Đinđićem kao premijerom za čiju je politiku, ponajviše kad je reč o deviznom kursu, našao teške reči i pogubno nepovoljne ocene. Ništa bolje nisu prošli ni oni režimi koji su se redali pod premijerskom palicom Đinđićevih naslednika. S tobom nešto nije u redu, rekao sam prijatelju, van pameti je da se u nizu različitih stilova vladavine ne nađe baš nijedan koji bi bio pošteđen od tvoje kritike.

Nedugo potom stigao je period nekakve moje introspekcije i autorefleksije, pa sam otkrio da sam i sâm u tom pogledu sličan njemu, a po svoj prilici i gori od njega. Na kritici samoupravnog sistema napravio sam dobar deo svoje akademske karijere. O sistemu vladavine iz poslednje decenije prošlog veka nije bilo moguće bilo šta drugo nego beskompromisno i nepoštedno kritikovanje.

Ovlašni uvid u spise objavljene posle 2000. godine uveri me da moja kritičarska aktivnost nije jenjavala iako su se modeli upravljanja i oblici vladavine očigledno i neizbežno, makar u nekim nijansama, menjali. Primera radi, uprkos tome što sam prevalio mnoge kilometre i posvetio silno vreme kritikujući po mnogim gradovima "miloševićevski režim" i što sam se silno obradovao petooktobarskoj "revoluciji", već nakon neke tri godine toliko sam se razočarao u novu politiku da sam u tada uglednoj "Ekonomskoj politici" (LIII, br. 16, februar 2004, str. 22–4) objavio raspomamljeno gnevan tekst pod naslovom "Poslednje zbogom Demokratskoj stranci".

Inspiracija nije bila u nekakvom očekivanom ali izostalom političkom dobitku jer sam već bio napustio stranku G17 plus, u kojoj su tada izgledi za političku promociju bili izvanredni. Svest o sopstvenom permanentnom kritičkom angažmanu iskrsla je kao neočekivano neugodno iskustvo. Nije to zapravo bio mali udar kad sam otkrio da se kritike upućene prijatelju, tj. moje kritike njegovog kritičarskog delovanja, sa dobrim razlozima, možda boljim nego u njegovom slučaju, mogu uputiti i meni. Rugao se kotao loncu, a oba crna; u tuđem oku vidi trun, a u svom ne vidi cepanicu.

Kao što je to duboko usađeno u ljudskoj prirodi, zapažanje nekakvog vlastitog propusta ili slabosti izaziva odbrambenu reakciju u smislu iznalaženja specifičnih okolnosti pod kojima i zbog kojih to što izgleda kao greška ili promašaj zapravo i nije pogrešno ili je čak bilo pravi odgovor na izazove nepovoljnog ambijenta u kome smo prinuđeni da živimo. Drugi pravac traganja za mogućim opravdanjem jeste iznalaženje mogućih, opet objektivnih, konstelacija u kojima takve greške nisu mogle da budu izbegnute ili u kojima su eventualno bile ispravna i razumna cena za kakve važne povoljne učinke ostvarene na nekom drugom mestu. Ovaj tekst se bavi upravo *objektivnim* ili "objektivnim" razlozima i okolnostima koji bi trebalo da opravdaju odlučnu kritiku svih dosadašnjih režima vlasti uprkos tome što, bar na prvi pogled, izgleda nelogično da se ispostavi da u prilično dugom nizu upravnih aranžmana i obrazaca političkog delovanja baš nijedan nije zadovoljavajući. »

Kritika *baš svih* režima vladavine opravdana je u meri u kojoj oni dele istu fundamentalnu karakteristiku osposobljenosti i motivisanosti za izrabljivanje putem mehanizama institucionalizovane prinude. A ta mera je bila i ostala velika, uz obespokojavajuće izglede da će neodmereno visoka ostati i u budućnosti

MODUS OPERANDI EKSPLOATACIJE

Prvi razlog zbog koga u ne baš malom broju zemalja mogu da budu opravdane kritike, uključujući i one najžešće, baš svih vlada i odgovarajućih režima sadržan je u samoj socijalnoj strukturi, stepenu društvene razvijenosti i političkom sklopu posmatranih društava. Suštinska i opredeljujuća osobenost nerazvijenih privreda i društava zatečenih u nekim inicijalnim fazama razvoja jeste visoko hazardna kombinacija jakih država, sa razuđenim i ubitačno efikasnim aparatom sile i prinude, i, s druge strane, slabih društava uzetih u celini, sa neizgrađenim mehanizmima zaštite individualnih i manjinskih prava i sloboda, i slabim ili posve izostalim institucionalnim ustrojstvima odbrane društva protiv nezdravo jake i pokadšto pomahnitale, prekomerno osiljene države.

Jaka država je, pre svega, nekontrolisana država: deo definicije nedovoljne društvene razvijenosti jeste upravo odsustvo mehanizama, instrumenata i društvenih procesa posredstvom kojih bi zajednica mogla da se brani od državnih zloupotreba. Sa monopolom korišćenja moćnog aparata sile i prinude, a bez mogućnosti aktiviranja suprotstavljenih sila koje bi državnoj sili parirale, a istovremeno i bez ozbiljnih i ozbiljno respektovanih ustavnih i zakonskih ograničenja vrlo je širok prostor arbitrarnog delovanja države i jednako je bogat repertoar njenih često neregistrovanih – a o kažnjavanju nepočinstava da se i ne govori – manevara putem kojih vladajuća vrhuška, sa svojom razuđenom i nezasitom klijentelom može za sebe da ostvari gotovo neograničene koristi. Sve to ide uz dezaktiviranje i faktičko obezvređivanje postojećih institucija koje se, pogibeljno deformisane, pretvaraju ili u isprazan dekor ili u instrumente nasilja i eksploatacije. Glomazna i široko razgranata državna mašinerija zakonito se i predvidivo pretvara u sredstvo materijalnog, finansijskog i svakog drugog privilegovanja društvenih grupa koje vladaju državom ili s njom uspevaju da uglave neki drugi profitonosan kontakt. S druge strane, deformisana država pretvara se u instrumentarijum svekolike eksploatacije, pri čemu je očigledna žrtva ostatak društva. Kombinacija slabog društva i jake države degeneriše se tako u jedan dramatičan oblik klasne vladavine i sistemski ugrađene opresije.

Jednu klasu tvore sve pomenute društvene grupe koje uspevaju da se isplativo vežu za državu i koriste je kao sredstvo izrabljivanja, a drugu klasu predstavlja, dakako, ostatak društva. Funkcionalna osnova i *modus operandi* eksploatacije jeste prejaka i društveno nekontrolisana država i njena prinuda posredstvom koje povlašćena manjina osigurava svoje privilegovano mesto u konfiguraciji socijalne moći i (pre)raspodeli dohotka i bogatstva. Ovo je jedna specifična teorija eksploatacije, pomalo nalik na onu koju je u pretprošlom veku razvio Svetozar Marković. Lako se da zapaziti da je Marksova teorija eksploatacije – zasnovana na proizvoljnom pripisivanju *ukupne* vrednosti proizvoda samo živom radu kao proizvodnom činiocu a potom na konstataciji da rad u procesu raspodele dobija znatno manje od onoga što mu je arbitrarno i pogrešno pripisano – bez ikakve pomoći i bez bilo kakvog dometa u razumevanju ovog fenomena. Logično sagledavanje tržišta, zasnovano na zdravoj pučkoj predstavi o njegovom delovanju u funkciji okvira i mehanizma *dobrovoljnih* transakcija, neizbežno vodi zaključku da akteri u te transakcije ulaze samo zato što u njima vide svoj interes i zato što svoj ekonomski položaj putem njih poboljšavaju.

O eksploataciji može da se govori samo ako svoj koren ima u sili i prinudi ili eventualno pod uslovom da jedna strana u tim transakcijama uspeva da obmane i izigra drugu. O eksploataciji se kod nas može sasvim utemeljeno govoriti ne samo zbog izrazitih elemenata prinude inherentnih jakoj i glomaznoj državi, nego i zbog svojevrsne prevare sadržane u neodmerenoj jednostranoj kampanji koju vlast nesmetano sprovodi zahvaljujući punoj komandi nad uticajnim medijima. Presudnu ulogu u tom kontekstu ima i odsustvo nasušno potrebnih ustrojstava za ograničavanje njihove zloupotrebe. Tema monopola nad medijima kod nas je iscrpno i trajno obrađivana – pri tako krupnoj deformaciji detaljna i ekstenzivna obrada nije mogla izostati – pa nema potrebe da joj se ovde dodeli veći prostor.

Druga važna činjenica koja intenzivno i trajno generiše pretnje i pritiske odveć snažne države na slabo i nedovoljno organizovano društvo jeste trajno postojanje jake motivacije za zloupotrebu vlasti u društvenim odnosima. Ta motivacija direktno sledi iz napred isticane kombinacije jake države

Foto: Marija Janković

u principu, svakako nije zato što su se na vlasti našle moralno defektne ličnosti, nego zbog toga što je ponašanje aktera na vlasti, kao i delovanje svih drugih, uslovljeno društveno disfunkcionalnom motivacijom. Kako je argumentisano u jednom skorašnjem tekstu, izložen istoj motivaciji, Murta će dejstvovati slično Kurti koga je na vlasti zamenio. M. Fridman je svojevremeno rekao da ga ne zanima sistem koji će valjano funkcionisati zahvaljujući superiornim ljudima-svecima koji bi njime upravljali, nego sistem koji će davati zadovoljavajuće rezultate sa običnim ljudima, "kakvi smo Vi i ja". To nesumnjivo znači da je ključ za reformu sistema u transformaciji motivacionih struktura a ne u personalnim izmenama. A promena ustrojstava koja opredeljuju motivaciju upravljačkih struktura zasebna i beskrajna tema koja ovde može da bude samo pomenuta.

OBESPOKOJAVAJUĆI IZGLEDI

Ovim bi mogao da bude okončan tekst čija je svrha argumentativno izvođenje svojevrsne indulgencije, tj. oblikovanje oprosnice grehova za prekršaj definisan na početku ovog teksta. Kao što je tu obrazlagano, greh se sastoji u čudnoj praksi nesmiljenog kritikovanja *svih* vladajućih garnitura bez obzira na činjenicu što one nisu istovetne i što se u mnogim aspektima mogu čak i vidno razlikovati. Dok se društva nalaze u inicijalnim stadijumima (ne)razvijenosti, *sve* garniture na vlasti identične su u pogledu dva bitna aspekta čijem je razjašnjenju i posvećen ovaj tekst. To je (1) *uvek* nepovoljna lokacija jake države u nedovoljno razvijenom, na prinudu osetljivom društvu i (2) postojanje ustrojstava, svakako na trajnoj osnovi, koji generišu jaku motivaciju za jednako

Glomazna i široko razgranata državna mašinerija zakonito se i predvidivo pretvara u sredstvo materijalnog, finansijskog i svakog drugog privilegovanja društvenih grupa koje vladaju državom ili s njom uspevaju da uglave neki drugi profitonosan kontakt. S druge strane, deformisana država pretvara se u instrumentarijum svekolike eksploatacije, pri čemu je očigledna žrtva ostatak društva. Kombinacija slabog društva i jake države degeneriše se tako u jedan dramatičan oblik klasne vladavine i sistemski ugrađene opresije

i relativno slabog društva i iz odsustva institucionalnih zapreka za stavljanje države u službu partikularnih interesa. Mogućnost da se posredstvom države ostvare vrlo velike koristi za vladajuću elitu suviše je veliko i jako iskušenje za odgovarajuće, u osnovi eksploatatorsko delovanje. Društveni akteri se ponašaju shodno motivaciji kojoj su izloženi, pa u tom pogledu ne tvore izuzetak ni politički delatnici i njihove organizacije.

Kad se konstatuje da državni direktorijum i njegova brojna, široko razbokorena klijentela ostvaruju znatne finansijske i druge prednosti na račun ostatka društva, onda to, bar trajnu zloupotrebu raspoloživih mehanizama prinude na liniji partikularnog privilegovanja vladajuće manjine i, s druge strane, klasne eksploatacije brojno preovlađujućeg ostatka društva. Iako možda ostajem unekoliko kriv, ponuđenim razjašnjenjem velikim delom valjda *salvavi animam meam.*

Kritika *baš svih* režima vladavine opravdana je u meri u kojoj oni dele istu fundamentalnu karakteristiku osposobljenosti i motivisanosti za izrabljivanje putem mehanizama institucionalizovane prinude. A ta mera je bila i ostala velika, uz obespokojavajuće izglede da će neodmereno visoka ostati i u budućnosti. ¶

Kapitalističko oružje za komunističku Jugoslaviju

Vladimir Velebit je u Vašingtonu važio za prozapadnog čoveka u Titovom najbližem okruženju. Na ovom mestu prvi put objavljujemo njegovu priču o tome kako je na početku hladnog rata došlo do vojne i obaveštajne saradnje komunističke Jugoslavije i SAD kao "lidera slobodnog sveta". A sve je počelo na noćnim, mondenskim sedeljkama u neformalnom centru moći Džordžtaunu, na koje su Velebita uveli njegovi američki ratni drugovi

TITOV ČOVEK U VAŠINGTONU: V. Velebit

Fotografije: Privatna arhiva autora

Kada je pre sedamdeset godina, 14. oktobra 1951, zamenik američkog načelnika Generalštaba general Džozef Loton Kolins posetio Beograd, bila je to gotovo nezamisliva senzacija – druga ličnost najveće zapadne armije stupa ne tle zvanično komunističke države, koja je u najoštrijem sukobu sa kapitalističkim svetom. Tačno dva meseca posle ove posete, 14. decembra 1951. biće potpisan Ugovor o uzajamnoj vojnoj pomoći (MAT – *Mutual Asistance Treaty*), što će biti formalni početak paradoksalne vojne saradnje vodeće antikomunističke zemlje sveta sa jednom komunističkom državom. Na kraju će 1953. biti potpisan i Balkanski savez sa Grčkom i Turskom, koji će Jugoslaviju posredno povezati sa NATO-om, uključiti je u zapadne planove i strategije odbrane.

Ovoj poseti prethodilo je nekoliko tajnih diplomatskih akcija sa obeju strana, od kojih su najvažnije višemesečna misija Titovog najpoverljivijeg diplomate dr Vladimira Velebita u Vašingtonu krajem 1950. i tajni boravak načelnika Generalštaba Jugoslovenske armije Koče Popovića, takođe u Vašingtonu, od 15. maja do 22. juna 1951.

Treći bitan događaj bio je supertajni sastanak Koče Popovića i zapovednika NATO za Evropu i potonjeg američkog predsednika generala Dvajta Ajzenhauera 10. jula 1951. u Parizu. Na tom sastanku Koča Popović je zaključio da jedna komunistička i jedna antikomunistička armija mogu da sarađuju "rame uz rame" u borbi protiv "sovjetske komunističke armije". Delove tog razgovora u prilici smo da prvi put objavimo na ovom mestu.

KAD JE VELEBIT BIO DOKON U VAŠINGTONU

Nakon svih ovih tajnih akcija došlo je do posete generala Kolinsa što je bio od-

lučujući događaj za uspostavljanje američko-jugoslovenske vojne saradnje koja je otvorila vrata pružanju obimne američke vojne pomoći Jugoslaviji tokom ranih godina hladnog rata. Ali do te posete nije došlo lako.

Zahvaljujući brojnim razgovorima vođenim između 1997. i 2003. sa ključnim čovekom tajnih pregovora u Vašingtonu Vladimirom Velebitom, u prilici smo da rekonstruišemo kako je došlo do senzacionalnog i ni do danas sasvim objašnjenog paradoksa hladnog rata – uspostavljanja vojne saradnje antikomunističkih SAD i komunističke Jugoslavije i kako je Jugoslavija dobila obilatu američku vojnu pomoć kojom je opremila sva tri roda vojske i naoružala milion vojnika.

"Dok sam pregovarao sa Svetskom bankom i pokušavao da nagovorim neke američke senatore i kongresmene da povoljno reše naše zahteve, imao sam isuviše vremena u Vašingtonu. Hteo sam to vreme na neki način da iskoristim. Tako sam se približio jednoj grupi američkih političara, na čelu koje je bio Averel Hariman. Grupi su pripadali i tadašnji zamenik načelnika Odeljenja za planiranje u Stejt departmentu Robert Džojs, zatim zamenik šefa CIA Frenk Vizner i poznati stručnjak za SSSR, kasnije ambasador u Moskvi Čarls Bolen. Sa svima sam razgovarao i pitao sam ih da li postoji mogućnost da nam Amerika liferuje oružje koje nam je bilo potrebno za odbranu naše zemlje", pričao je Velebit. On je na zasedanju Svetske banke u Parizu upoznao njenog predsednika Judžina Bleka i pozvao ga da dođe u Beograd.

Blek se sastao sa Titom 19. septembra 1950. Razgovor kojem je prisustvovao i Velebit trajao je puna četiri sata, duže nego bilo koji dotadašnji Titov susret sa nekim predstavnikom Zapada. Tito je iskoristio priliku da u razgovoru sa Blekom prvi put pokrene pitanje američke vojne pomoći. Očekivao je da vojna pomoć bude samo u materijalu a ne u živoj sili, i nije želeo da tu pomoć prima direktno i da se ona iskrcava u jadranskim lukama, nego da bude uskladištena u blizini Jugoslavije, "na dohvat ruke".

U svom izveštaju Stejt departmentu Blek je naveo da Velebit, "koji očigledno ima veći uticaj nego što to omogućava njegova funkcija pomoćnika ministra za spoljnu trgovinu, predvodi struju koja se zalaže za sporazumevanje sa Zapadom", odnosno nastavak pregovora sa Svetskom bankom na "jednom razumnom ekonomskom programu".

USPOSTAVLJANJE VOJNE SARADNJE JUGOSLAVIJE I SAD: General Kolins i Tito
Foto: Muzej Jugoslavije

RATNI DRUGOVI

Velebit je još tokom rata imao posebnu važnost za pripadnike američkih obaveštajnih službi. Oficir za vezu OSS s partizanskim pokretom u Kairu, a kasnije zamenik Džordža Kenana u Odeljenju za političko planiranje Stejt departmenta Robert Džojs opisivao ga je 1944. kao "natprosečno inteligentnog čoveka i kultivisanu osobu" koja se "tečno izražava na više jezika".

Dolazeći u Vašington 1950, Velebit je sreo svoje ratne prijatelje na novim, uticajnim dužnostima. Robert Džojs je bio Kenanov zamenik u odeljenju za političko planiranje Stejt departmenta, Frenk Vizner je vodio odeljenje za specijalne operacije CIA, a njegov zamenik bio je Frenk Lindzi. Sve su to bili veterani sa Balkana. Odmah se javio se Džojsu. Titovog izaslanika put nije vodio samo u kancelarije i institucije, nego ga je uveo i u tadašnji društveni život Vašingtona. Tako je Velebit stigao u drugi centar koji je u to doba integrisao sve formalne titulare moći: Džordžtaun.

Džojs ga je sledećeg dana poveo na ručak kod Averela Harimana, koji je imao bogatu diplomatsku biografiju, poznavao je Sovjetski Savez i imao "reputaciju učesnika Jalte", čuvene konferencije na kojoj su bile podeljene interesne sfere u svetu. Hariman je na sledeće druženje pozvao Čarlsa Bolena, Roberta Loveta i Džona Mekloja. Velebit se brzo sprijateljio sa Harimanom. "Bio je vrlo lep čovek, stari gospodin, mršav, uvek doteran, govorio je veoma smireno, pametno, tako da je bio užitak s njim biti u društvu. Njegova žena je, sa druge strane, bila odvratna, prava zmija. I ona, izgleda, nije mene trpela. Ali, on je bio vrhunac ljubaznosti. Kasnije, kada sam bio u Ženevi u Evropskoj ekonomskoj komisiji, kad bi on dolazio, uvek bi me posećivao i zvao me na večeru ili na ručak", prisećao se Velebit.

POHOD NA DŽORDŽTAUN

Džordžtaun je svega kilometar udaljen od Bele kuće. Njegova dvorišta su nevelika, kuće niske, viktorijanske i federalističke, ali je u tom predgrađu s cvećnjacima, vrtovima i kućama od crvene cigle život trajao 24 sata. Društveni život Džordžtauna bio je paralelni, ili produženi, centar moći. Omiljeni učesnik džordžtaunskih zabava Henri Kisindžer dosta kasnije je dodao: "Ruka koja mućka martini u Džordžtaunu, istovremeno je i ruka koja kroji sudbinu zapadnog sveta".

"Okupljanja kod Viznerovih bila su redovna i neformalna", priča Velebit. "Razgovori su ponekad bili veoma borbeni, mnogo se vikalo i prepiralo. Tema je »

Vladimir Velebit o noćima provedenim u Džordžtaunu počekom 1950-ih: "Mogao sam da držim komunističke govore usred Vašingtona koliko me grlo nosilo. Većini, međutim, nije bilo jasno jesam li ja uopšte komunista i kakav sam to komunista koji je protiv Staljina. Kada bi se posle ponoći rasprava skroz zaplela, prelazilo se na jednostavnija ali suštinskija pitanja – da li bismo ratovali i sa kime, da li bismo se oduprli Staljinu, zašto bi se jugoslovenski komunisti sukobili sa ruskim komunistima"

najčešće bila kakvu ulogu Amerika treba da igra u posleratnom svetu. Okupljanja su se završavala u 3 ili 4 sata ujutru, a ne bi ni tada da nije trebalo ići na posao. Glavna tema na svakoj večeri bilo je šta bi trebalo da se radi sa Rusima. A onda je Poli Vizner poslala brodom u Jugoslaviju jedno stado priplodnih krava sa svoje farme. Njen primer ubrzo je sledio njen suprug Frenk. Samo što je on preko svojih veza u CIA poslao u Jugoslaviju brod sa novinskom hartijom. Jugoslovenske novine, čak ni zvanične, nisu imale odgovarajući papir za štampanje".

Kao jedini zvanični komunista, Velebit je svake nedelje mogao da drži banku. "Mogao sam da držim komunističke govore usred Vašingtona koliko me grlo nosilo. Većini, međutim, nije bilo jasno jesam li ja uopšte komunista i kakav sam to komunista koji je protiv Staljina. Kada bi se posle ponoći rasprava skroz zaplela, prelazilo se na jednostavnija ali suštinskija pitanja: da li bismo ratovali i sa kime, da li bismo se oduprli Staljinu, zašto bi se naši komunisti sukobili sa ruskim komunistima...", opisuje Velebit te noći.

NAPAD IZ MOSKVE

Amerikanci su znali da je Jugoslavija komunistička, ali za njih je mnogo bitnije bilo što je jugoslovenski komunizam potpuno nezavisan od sovjetskog. Okupljene je posebno impresioniralo i istovremeno zabavljalo kada im je Velebit pričao da je on bio prvi Jugosloven koga je Staljin zvanično optužio kao komunističkog otpadnika i izdajnika, još dok je bio zamenik ministra spoljnih poslova. Kada je jednog aprilskog dana 1948. došao kod Tita na uobičajeno referisanje, Tito je rekao da tog dana neće biti referisanja i pružio mu nekoliko pisama i dodao: "Evo, uzmi ova pisma koja smo dobili iz Moskve, pročitaj ih". Već u prvom pismu bila je optužba da Tito drži engleskog špijuna Vladimira Velebita u vladi. Velebit je pretrnuo, ali Tito ga je preduhitrio: "Pre nego što išta kažeš, mogu ti reći da smo mi u Politbirou razmatrali tvoje pitanje i da su se svi članovi Politbiroa složili da imamo u tebe poverenja".

To je bilo veliko olakšanje, ali trebalo je naći rešenje. "Jedini način je da se ja uklonim iz ministarstva jer Rusi prete da neće s nama održavati normalne diplomatske odnose dok sam ja u njemu. Prema tome, treba da odem, ali da nađemo jednu formu koja je najmanje napadna. Da izmislimo bolest", predložio je Velebit. Tito se složio i uputio ga kod svog lekara da smisle koja to "bolest" zahteva "dugotrajnije lečenje". Tada još nisu znali da će dva meseca kasnije Sovjeti objaviti i pisma i Rezoluciju Informbiroa i optužbu da je Velebit engleski špijun.

ŠPIJUNSKA POSLA

Bilo je i onih koji su podržavali izveštaje legendarnog kontraobaveštajca CIA Džemsa Engeltona, koji je iz Londona tvrdio da je Titova svađa sa Staljinom samo obmana za Amerikance i da će Tito, ako ga Amerikanci prihvate, služiti kao "trojanski konj" komunističke zavere protiv slobodnog sveta.

Na sedeljkama kod Viznerovih Velebit je upoznao upadljivog Britanca koji će se kasnije pokazati kao jedan od najvećih sovjetskih špijuna, Kima Filbija. Filbi je kao student putovao Jugoslavijom, posebno Makedonijom i Srbijom i živo se sećao svog boravka u Beogradu, o čemu je razmenjivao svoje uspomene sa Velebitom. Vizner je blisko sarađivao sa Filbijem, koji je bio oficir za vezu britanske tajne službe u Vašingtonu od 1949. do 1951. Vizner i Filbi pripremali su desant na Albaniju i svrgavanje Envera Hodže, pri čemu je Jugoslavija bila izuzetno važna.

Ali, jedna od tih sedeljki kod Filbija biće za njih pogubna, kada je sasvim podnapit još jedan od čuvene britanske četvorke koji je tada radio u britanskoj ambasadi u Vašingtonu Gaj Bardžis uvredio šefa kontraobaveštajnog odeljenja CIA Vilijema Harvija. On je nacrtao pornografsku karikaturu na kojoj je bila Harvijeva žena raširenih nogu. Posle ovog bizarnog događaja, Harvi će ih sve staviti pod poseban režim nadgledanja, što će dovesti do razotkrivanja "kembridžske četvorke".

OD KOKTELA DO ORUŽJA

Priča se da je legendarna figure vašingtonskog društvenog života, najstarija kćerka predsednika Teodora Ruzvelta Alis Ruzvelt Longvort na jednoj sedeljci prva predložila da se Jugoslovenima pruži pomoć u oružju ovim rečima: "Srbi su majstori za uništavanje imperija. Uništili su Austrougarsku. Oni su ustali i protiv Hitlera. Možemo im, dakle, verovati, da će doći glave i Staljinu. Kada je Tito mogao da savlada Nemce, moći će i Ruse". Rekla je i da je njen otac "uvek verovao onima koji znaju sa vojskom i oružjem" i onda prešla na aktuelne tračeve.

Uviđajući da svi razgovori koje vodi idu u pravcu mogućne vojne saradnje, Velebit se odlučio da sam, ne pitajući Beograd, postavi pitanje američke vojne pomoći Jugoslaviji. "Jedino sam mislio o tome kako bismo na bazi poklona, na bazi granta, mogli da dobijemo oružje koje je nama neophodno trebalo za jačanje naše odbrane od eventualne agresije Sovjetskog Saveza i njegovih satelita. Ja sam onda poduzeo razgovore sa krugom mojih prijatelja koji su bili uglavnom povezani sa američkom vladom, ali su zauzimali neka važnija mesta u Stejt departmentu i u CIA", rekao je Velebit.

CIA I UDBA

Na večeri koju je Robert Džojs organizovao 22. novembra 1950. Velebit je prišao

SVEDOK I ZAPISNIČAR: V. Velebit i Bisenić (gore); Vojni dani V. Velebita (dole)

šefu Biroa za političko planiranje Frenku Vizneru pitajući ga za "hitnu potrebu" za različite strateške materijale. On je tražio "određene kategorije naoružanja i municije da bi se obezbedilo opremanje oko 600.000 vojnika koji bi trebalo da budu mobilisani do proleća 1951". Iste večeri razgovaralo se i o mogućoj saradnji CIA i jugoslovenske Uprave državne bezbednosti. Takva saradnja je mogla imati čitav niz prednosti za Jugoslaviju.

Kada je načeo ovu temu, Vizner je obećao Velebitu da će svaka saradnja biti "održavana veoma blisko". CIA, a posebno Odeljenje za političko planiranje, mogu da pomognu Jugoslaviji na području psihološkog rata. Rečeno je tada da CIA takođe može da pomogne Jugoslaviji da izgradi sistem komunikacija sa Zapadom koji može da bude korišćen u slučaju da Jugoslavija bude napadnuta. CIA je bila u poziciji da snabde Jugoslaviju određenim ograničenim količinama američke vojne opreme za obuku i tako dalje. CIA bi takođe mogla da iz svojih skladišta obezbedi određena oružja koja su nedostajala i za kojima je postojala velika potražnja.

Velebit je obavestio Viznera da on lično jeste za saradnju CIA i Udbe i rekao da će izneti ovu stvar maršalu Titu. Vizner je jasno stavio do znanja Velebitu da su SAD potpuno svesne opasnosti kojoj se Jugoslavija izlaže ako bi sarađivala sa SAD na vojnom polju i u političkim akcijama. On je naglasio da celu stvar treba držati u strogoj tajnosti.

STRATEGIJA KLINA

Posle razgovora sa Velebitom Vizner je potrebe Jugoslavije razmatrao sa pomoćnikom sekretara za odbranu Robertom Lovetom, koji ga je uverio u svoju ličnu podršku "u pogledu velikih dividendi koje se mogu dobiti za relativno malu investiciju". Lovet je dao Vizneru ovlašćenje da zatraži sastanak u Generalštabu, čak sugerišući "da bi Velebitov zahtev mogao da bude razmatran sa simpatijama". Vizner je Velebita opisao kao "najistaknutijeg predstavnika prozapadne struje u jugoslovenskom rukovodstvu".

U izjavi Komitetu za spoljne poslove Predstavničkog doma 29. novembra 1950, pomoćnik državnog sekretara za spoljnu politiku Džordž Perkins izneo je tada već poznati stav američke administracije o humanitarnoj pomoći i nacionalnoj bezbednosti, s time što je veći naglasak stavljen na ovo drugo. Perkins, koji je ranije bio Harimanov savetnik za Evropu, predložio je da se Titu pošalje oružje ukoliko bi Tito to zatražio, definišući pritom "strategiju klina" u koju će Vašington da uklopi Jugoslaviju, rekavši: "Ono za šta smo zainteresovani je obuzdavanje ili ubacivanje klina u komunistički totalitarizam, a naročito obuzdavanje Staljinove vrste komunizma, doktrine ili kako god želite da to nazovete. Mi čvrsto verujemo da je od suštinskog značaja da Tito, pošto je raskinuo sa Staljinom, uspe u tom raskidu, jer mi taj sistem možemo da slomimo samo ako u njega zarijemo klinove, a to je jedan od najvažnijih klinova koji se pojavio. Ako propustimo tu priliku, voleli Tita ili ne, to bi bilo vrlo razorno s tačke gledišta svakog onog ko bi i pomislio da treba da pokuša da raskine sa staljinističkom doktrinom".

Posle povratka iz Beograda, gde je sa Titom diskutovao o saradnji CIA i UDB-e i američkoj vojnoj pomoći, Velebit se 29. decembra 1950. ponovo sreo sa Robertom Džojsom i članovima Odeljenja za istočnoevropska pitanja Stejt departmenta. U svetlu sovjetskog naoružavanja svojih balkanskih satelita i dve sovjetske podmornice koje su ušle u Jadransko more, Velebit je, prema sopstvenom kazivanju, predstavio detaljan zahtev za vojnu pomoć, uključujući "opremu, mašine, instrumente i drugi materijal". Lista je prosleđena američkom Generalštabu koji je smatrao da je "gotovo nemoguće" da se ispuni, posebno imajući u vidu Titovu želju za apsolutnom tajnošću.

Velebit je izvestio i da je Tito "u principu" za razmenu informacija. Ugovor je posle toga sačinjen između novog direktora Centralne obaveštajne uprave Voltera Badela Smita i jugoslovenskog ambasadora u SAD Vladimira Popovića. Šef ispostave CIA u Beogradu, koji se vratio u Vašington u januaru 1951, bio je prevodilac tokom razgovora, mada je Popović govorio engleski. ¶

DRAGAN BISENIĆ

Nastavak u sledećem broju

DRAGAN ILIĆ

Ružičasti leteći čovek

Foto: Strahinja Aćimovoć/ Tanjug

Pošto sebe vidi kao izumitelja, Željko Mitrović staje rame uz rame milijarderima poput Džefa Bezosa, Ilona Maska ili Ričarda Brensona, koji razvijaju svoje svemirske programe. Fazon je da se leti u kosmos, pa onda Mitrović može da parira lebdenjem iznad Šimanovaca

Željko Mitrović je svakako jedna od najzanimljivijih ličnosti medijske scene Srbije, ali i teritorije bivše nesvrstane Jugoslavije. Ovaj medijski magnat kontroliše ali i kreira svet televizijske zabave za značajan deo Balkana i brojnu dijasporu na svim kontinentima.

Nesporno je da ima fantastičan osećaj za meru zabave najšireg kruga gledalaca i neverovatan instinkt za preživljavanje, koji mu je omogućio da svoju Pink imperiju gradi u svim političkim okolnostima. Od JUL-a, kao intimus Mire Marković, kada je i bio kandidat kao "uspešan Zemunac", preko saradnje sa DOS-om i DS-om posle 5. oktobra, do najpouzdanijeg propagandiste Aleksandra Vučića danas. Željko je isporučivao medijsku podršku uvek i malko više nego što se tražilo, ali uvek i samo za vlast.

Međutim, niti je Mitrović jedini saradnik vlasti, niti je jedini tajkun u Srbiji koji štiti svoj tranzicioni kapital. Za razliku od većine drugih, on putem svoje televizije i društvenih mreža ima neverovatnu želju da sebe predstavi kao superheroja želeći da nas neprekidno iznenađuje svojom navodnom genijalnošću. Bogoljub Karić je svojevremeno, baš preko svoje televizije uveravao gledaoce, ali i svoje birače da ima genijalna rešenja za munjeviti razvoj Srbije. Međutim, shvatio je da, kako sam reče, vlast može da te smota ko prase u furunu, pa svoja obraćanja svodi na bizarna oglašavanja na društvenim mrežama. Mitrović sebe zato vidi kao renesansnu ličnost, reinkarnaciju Kozima Medičija, čiji spomenik stoji u prostoru Zadruge u Šimanovcima.

Fotografije: printscreen /TV Pink

Za 30 nedelja je iz opklade napravio 30 pesama sa bendom Monx, snimljeno je 30 spotova, Željko je iščepao bas gitaru, u Nacionalnom dnevniku su emitovane integralne verzije, al' da me ubijete ne mogu da se setim ni jednog refrena. Može mu se.

Najavljeno je snimanje 52 filma za isto toliko nedelja tokom naredne godine, uz primenu specijalne tehnike za specijalne efekte koje je smislio, pogađate, upravo Željko Mitrović.

Čim je počela pandemija, promovisan je revolucionarni sistem za prečišćavanje vazduha ozonizacijom, uz tretman kroz infuziju. Sistem je detaljno opisan, a zatim su neki lekari danima hvalili njegov izum i genijalnost iako je princip ozonizacije odavno poznat i primenjen. Usledila je genijalna formula za računanje mortaliteta koje se pre Mitrovića niko nije dosetio mada je njena primena bila kratkog veka, ne znam zašto nije jače odjeknula u "naučnim krugovima".

Tokom pandemije smo videli da Mitrović širom sveta uživa u vožnji na skejtu, što je dovelo do celog lanca izuma vezanih za turbo mlaznice koje omogućavaju da vozite skejt na Slaviji 50 km na sat. Nekako u to vreme razvija se interes za letenje i tako nastaje PRDC, razvojno-tehnički centar Pinka.

Prvi izum je, čini mi se, bila pokretna platforma za paraglajdere, gde vas džip vuče dok letite, umesto, recimo, glisera na moru. Tada je kreativnost "eksplodirala" i stvoren je leteći automobil, u suštini veliki dron kojim je Željko probno leteo, doduše, ne baš iznad Beograda, kako je obećao.

Zatim su testirani dronovi kojima se gase požari ili dostavljaju jedinice krvi ekipama hitne pomoći na terenu, jer ih, one valjda nemaju?! Izmišljene su i cipele kojima se hoda po vodi, kao i džet mlaznice kojima uz pritisak vode lebdite iznad površine, inače zanimacija veoma popularna i ovog leta na plažama širom Sredozemlja.

Ok, shvatili smo da čovek želi da se predstavi kao genije, ima svoju televiziju, može mu se. Zanima me samo odakle dolazi ta neverovatna glad za medijskim prikazivanjem sopstvene omnipotencije.

Prvi razlog može biti svetski trend. Jedan od velikih uspeha Željka Mitrovića je prilagođavanje svetskih trendova ukusu i karakteru lokalnog tržišta, ili kako bi to rekli kroz oksimoron "večita modernost u lokalnom ruhu" by Željko Mitrović.

Tako su stvoreni svi Pink TV formati. Pošto sebe vidi kao izumitelja, Mitrović staje rame uz rame milijarderima poput Džefa Bezosa, Ilona Maska ili Ričarda Brensona, koji razvijaju svoje svemirske programe. Fazon je da se leti u kosmos, pa onda Mitrović može da parira lebdenjem iznad Šimanovaca. To loženje ima smisla jer je napravljen PRDC gde su nekakvo uhlebljenje dobili mladi talentovani inženjeri iz Srbije.

Druga paralela, koja se jednostavno nameće, jeste sličnost sa jednim od najzanimljivijih medijskih mogula u Americi. U pitanju je Vilijam Randolf Herst, milioner koji je Orsonu Velsu bio inspiracija za film Građanin Kejn. Herst je napravio imperiju i stekao 30–ih godina 20. veka ogromne pare objavljujući tabloide sa "šokantnim" pričama o kriminalu, zločinima, seks aferama i insinuacijama. Neuspešno se kandidovao na predsedničkim izborima, menjao političke stavove po potrebi, a neuspešno je pokušavao da svoju ljubavnicu promoviše u opersku divu. Napravio je dvorac sa umetninama iz celog sveta, u kič aranžmanu, veoma nalik na Belu kuću u Šimanovcima, koju Mitrović zove svojim "imaginarijumom".

Sećam se da svaka sezona "Zadruge" počinje defileom oldtajmera, replika umetničkih slika, a zatim se sve pretvori u Barnamov cirkus.

Herst je na svom vrhuncu imao 30 novina i više od 20 miliona čitalaca. Bojkotovao je promociju Građanina Kejna prepoznavši se i ponudio je tada neverovatanih milion dolara da se pre premijere kopije unište i film ne prikaže. Orson Vels je to odbio. Nije, dakle, medijskim mogulima, širom sveta, strana potreba da sebe prikažu kao ljude prefinjenog ukusa, poznavaoce i ljubitelje umetnosti, koji svoje milione zarađuju povlađujući najnižim interesovanjima publike. Mešavina zato nužno mora biti potpuni kič i stvaranje kvazielite. Toplo preporučujem da pogledate film Mank o Henriju Mankevicu, autoru scenarija za Građanina Kejna, kojeg maestralno glumi Geri Oldman. Na kraju, potreba za medijskim samohvalisanjem u sebi sadrži jednu potrebu koju možemo objasniti u ključu socijalne psihologije. Toma Piketi u svom delu Kapital u 21. veku govori o izvorima i tumačenjima društvene nejednakosti. Možda odatle dolazi potreba da opravdate sebi i drugima činjenicu da ste u neverovatno kratkom roku stekli kapital za koji su nekada bile potrebne generacije. Evo kako je to prikazano u jednostavnom, ali efektnom psihološkom eksperimentu, koji možete videti u dokumentarcu Kapital u 21. veku. Istraživači su okupili grupe ispitanika i dali im zadatak da igraju društvenu igru nalik na monopol. Međutim, na početku svake partije, jedan od igrača dobije posebne privilegije – baca kocku više puta, ne plaća kazne kad stane na polje sa kaznama itd. Kratko rečeno, ima značajnu prednost nad ostalim igračima, koji znaju za njegove ili njene privilegije. Na snimcima partije vide se efekti, jer privilegovani po pravilu pobeđuje, ali počinje da se tokom patrije ponaša bahato, zeza ostale igrače i likuje dok pobeđuje.

Na kraju, pobednici imaju zadatak da objasne zašto su pobedili i veliki broj njih, zabrinjavajuće mnogo njih, sebe i druge uverava da su uspeli zahvaljujući sopstvenim sposobnostima, veštini, pameti, invenciji, strategiji itd, a ne privilegijama. Takođe, imaju potrebu da u to uvere druge igrače. Tako se psihološki tumači potreba kapitalista da objasne društvene nejednakosti. Oni licemerniji će "žrtve

tranzicije" okriviti za nedostatak inicijative ili čak lenjost. Zamislite samo kakvu snagu uveravanja bogati imaju ako kontrolišu medije. Ne kažem, paralele možete naći i kod nekih koji tvrde da su se obogatili jer su brzo računali procente, ali nisam primetio da je Đilas pokrenuo svoj svemirski program, mada je, gle slučajnosti, avioinženjer. Mitrović nam putem Pinka, u stvari, neprekidno poručuje da je svoje bogatstvo stekao zbog svoje genijalnosti, a ne zahvaljujući tome što je bio medijski servis svake vlasti od devedesetih do danas.

A postoji samo jedan čovek koji o svemu zna više od njega, čovek koji se razume u apsolutno sve, čovek koji na Sajmu vojne opreme može Mitroviću pomalo podsmešljivo da kaže: "To su 'Željkove igračke'". Samo je on u Željkovom imaginarijumu trenutno veći, do nekih budućih izbora. ¶

Bioskop: Novi Bond, Džejms Bond

Kad će ta smrt,

Zarobljen na pola puta između očekivanog i ostvarenog, *Nije vreme za umiranje* jeste dovoljno uverljiv izgovor da se ode u bioskop

Nastupila je jesen, krenule su i kiše bez tačke i zareza, a filmofili su, na sve to, prinuđeni i na niz oproštaja; nakon Klinta Istvuda, koji je filmom *Cry Macho* rekao "zbogom" filmu, sad je kucnuo čas da se nakon sijaset odlaganja, naravno, oprostimo i od Danijela Krejga u ulozi neuništivo-neprolaznog Džejmsa Bonda, agenta 007. U filmu koji je konačno dobacio do bioskopa širom planete, pa i ovih preostalih kod nas, kako su nam obećavali u to temeljno upućeni, trebalo je da bude izobilje sete, ali i emocionalnih turbulencija na privatnom planu tog ikoničnog lika. Ali, na koncu se ispostavilo da i nije baš tako.

Vitomil Zupan je negde pri sredini svog glasovitog *Levitana* (ponovo prisutnog u našim knjižarama – u prevodu Miljenke Vitezović i u izdanju Red Boxa) napisao i ovo: "I čovek ima u sebi neku nesrećnu žilicu pesimizma, koju ne može da potisne – a ona se rado okrene protiv njega samoga. Ponekad uploviš u svakodnevicu, a vlastiti snovi ogreše se o tebe. Sanjaš da si na slobodi, a probudiš se u onom herbarijumu. Ponekad u snovima čak i posumnjaš da li je istina (posebno posle mnogo godina robije!), ne želiš da veruješ, u snu se štipneš za bedro – dakle, ipak je istina! Buđenje je, posle, kao potisnuto ludilo, a onaj dan nesreća. Kada čoveka posle više godina puste, događa mu se da sanja isto – ali ni u snovima više ne dopušta prevaru..." Osim što se sa podosta sigurnosti može izreći sud da su bondovski filmovi u kojima je na čelu glumačke kolone (bio) Danijel Krejg bili osetno manje žovijalni, pesimizam se ipak teško da povezati sa tim univerzumom, sve i kada je čitav ovaj, začudno vitalan i žilav serijal okončanjem hladnoratovske tlapnje zapao u neprozirni mulj bezidejnosti i sveopšte jalovosti. Ipak, gorenavedeni Zupanov citat po poviše se osnova može umrežiti sa mukama i Bonda kao centralnog lika i simbolične pojave i serijala ukupno uzev. Naime, Krejgova mrtvoozbiljnost u interpretaciji Bondovog zadugo poletnog i nonšalantnog lika u dobroj meri, a iz filma u film (ovo je peti po redu) dobijala je i na izvesnoj, diskretnoj ali iole fokusiranoj publici lako zametljivoj nelagodi bivanja u očito ne toliko milom mu glumačkom kontekstu. To je, srećom, koincidiralo sa lutanjima samog lika koji želi slobodu, ali je evidentno i dalje snažno vezan za postojeće patriotsko viđenje stvari, kao i za vlastitu legendu pominjane neuništivosti i neprolaznosti, da tu svakako možemo pričati o toj zupanovskoj postavci buđenja kao vida potisnutog ludila i vlastitim snovima koji se ogreše o "snevača".

BELOSVETSKI OLOŠ

Zapravo, najnoviji film o Bondu i počinje u snolikom tonu – 007, u pratnji voljene Madlen, pretekle iz prethodnih avantura (i dalje je tumači Lea Sejdu), stiže na odmor u rustični gradić u italijanskim planinama, nešto malo se truća o nužnosti svođenja računa sa prošlošću i davanja oproštaja samom sebi, da bi ubrzo krenula nova tura nadgornjavanja i sukobljavanja sa belosvetskim ološem. Taj uvodni segment (poduži deo koji i ovog puta prethodi uvodnoj špici filma) ujedno je i daleko najbolji deo ovog upotrebljivog, ali i manjkavog filma koji je očigledno, čekajući na susret sa publikom, predugo kuvan u postprodukciji i pratećim doradama i prepravkama, jer odmah nakon toga sa našim pomalo uzdržanim junakom krećemo put rutinskih zapleta (osveta osujećenih baraba iz minulih bondovskih akcija, nova tura klinča sa kriptičnim udruženjem Spektra, hitna potreba stajanja na put proizvodnji smrtonosnog virusa na zabačenom ostrvu u međunarodno problematičnim vodama, još jedan nalet hvatanja za gušu sa nametnutim i nepopravljivo u birokratizam ogrezlim autoritetima, navikavanje u hodu na najnovija oružja i oruđa neophodna za, gle čuda, fizički i dalje nerealne poduhvate...). A sve pomenuto, doduše, već spada u "herbarijum" očekivanog od bondovskog spektakla na filmu (u međuvremenu se nešto odustalo od knjiških uskrsnuća), te je i ovaj film sa svim tim opterećenjem sasvim uobičajenog u tom kontekstu, sa svom tom bukom na dobro nam poznate note, sasvim funkcionalan i dostojanstven rad u okvirima tog serijala koji možda vapi (sledi krupna, ali možda i zdravorazumska jeres!) za radikalnim zahvatom – konačnom eutanazijom.

Sugerisani mrak koji je trebalo da oboji ovu priču o Bondu, a čemu je kao previše oprečan kontrapunkt poslužio taj nagoveštaj Bondovog srećnog kraja na ipak daleko značajnijem – ličnom planu, ipak ostaje samo ne baš ubedljiva varka; iskreno govoreći, uz sve promene i evolucije koje je već samo na uzorku ovih dvadeset novomilenijumskih godina prošao Bond (a pod Krejgom je dobrano zabasao na teritoriju Džejsona Borna, svog prekookeanskog

pa da polegamo?

Fotografije: promo

rođaka i epigona, pod Metom Dejmonom), pomenuti mrak teško se rimuje sa onim što Bond, kao ikonična pojava koja je davnih dana transcendirala svoje polazne okvire, pa i okvire same franšize, predstavlja i omogućava autorima (scenaristima i rediteljima) koji se, kao na pokretnoj traci, smenjuju u ovom beskrajnom nastojanju prepakivanja decenijama unazad jasno oblikovanog i utvrđenog. Kome je do mraka na teme iz tog sveta špijunskih komplota i trvenja možda svih sa svima, uvek može da se vrati i obrati baštini veličanastvenog i neprevaziđenog Džona le Karea. Jednostavno, tamo gde Le Kare stvara egzistencijalističku teskobu, Bond (na tragu onoga što je tu "posadio" Ijan Fleming) dobacuje tek do raspojasane i mnogobučne zabave. I sam je Le Kare, podsećamo, svojevremeno Bonda nazvao "međunarodnim gangsterom", premda se i njegov junak kreće u etički uvek diskutabilnim vodama intervencionizma ili barem prilično blizu njih, dok kod njegovih junaka, uzmimo tu na primer Džordža Smajlija, u prvi plan izbija silna usamljenost, a koju su autori ove stavke u bondovskoj franšizi želeli da postignu. Iako je linija razgraničenja ovde sasvim jasna, iako Bond nikada i ne bi trebalo da bude određen i nošen lekareovskom mučninom postojanja u svetu koji suštinski ne može ni za jotu da promeni, ovde je sve ipak baš kako i treba da bude – uzmemo li kao poštapalicu onu tihu, ali sveprisutnu diskrepancu film–movie, gde 'film' predstavlja film koji u svom komunikativnijem vidu uspeva da dosegne visove, ionako uvek eluzivne 'sedme umetnosti', 'movie' biva krajnje ilustrativna odrednica koja ukazuje na potencijal da film zabavi, razonodi, pri čemu bi proisteklo iz Le Kareovog dela bilo 'film', a ovo drugo 'movie'.

OČI PLAVETNE

Mada je, recimo, na uzorku Zlatnog oka sa Pirsom Brosnanom na poziciji Bonda, ovaj serijal uspevao da bude i besprekorna studija na temu 'popcorn movie' postavki, najnoviji Bond to i ne može da bude jer je, kao što je u ovom prikazu već ukazano, ovaj serijal u sukobu sa vlastitom biti. Otud definitivno i sasvim nerezonska, a možda i poprilično kontraproduktivna minutaža (čak 163 minuta), tokom koje se, uz sve te mimikrije i dimne zavese, suočavamo sa tipskim i rudimentarnim dramaturškim i narativnim zahvatima, uključujući i otvoreno trivijalne podzaplete o Bondovoj težnji da svije topli dom običnog civila, uz pojavu možda mu i ćerkice istovetno plavetnih očiju. Ako ćemo iskreno, *Nije vreme za umiranje* (*No Time To Die*) usled te svoje naručene funkcionalnosti i utemeljenosti u ono što se može opcrtati kao projektovano očekivanje od jednog produkciono krajnje uglađenog i izdašno budžetiranog spektakla i sigurnog blokbastera, ipak stupa u niz argumenata u korist teze da reditelj Keri (Džodži) Fukunaga, izuzmemo li, naravno, umalo pa odlični dugometražni prvenac *Sin Nombre* i vrsnu prvu sezonu serije *True Detective*, isporučujući očekivano i zadato, ipak izneverava i ne uspeva da dobaci do izvanrednog filma koji svako malo obećava, a što njegovi uočeni potencijali filmofilima rečito sugerišu kao moguć, zapravo kao krajnje izvestan ishod. To se moglo reći za primećeni *Beasts of No Nation* (u kome je igrao možda i novi Džejms Bond – Idriz Elba), i za već dobrano zaboravljenu ekranizaciju *Džejn Ejr* sa Miom Vasikovskom u nosećoj ulozi. Doduše, i ovoga puta Fukunaga je ostavio dovoljno zaloga za veru u njegove potencijalne bravure u nekom od narednih rediteljskih i kreativnih pokušaja, ali ponuđeno u ovom filmu ipak nije uspelo da ispuni golema očekivanja podgrevana i u ovih gotovo par godina manje ili više nestrpljivog priželjkivanja konačne premijere i potonje bioskopske distribucije, što smo napokon i dobili.

Zarobljen na pola puta između, dakle, očekivanog i ostvarenog, *Nije vreme za umiranje* (pomalo i začudno, idejno najbliži Murovom *U službi njenog viosočanstva*) jeste dovoljno uverljiv izgovor da se ode u bioskop. A i pored nedostojnog i bledog negativca (ponovo oskarovac na tom zadatku – ovog puta Rami Malek), ima se tu štošta pogledati i upiti – uz ono već navedeno, pomenimo i vešto zauzdani alfamužjački mačizam, odličan segment sa Anom de Armas, koju svakako treba zadržati u serijalu, a možda je i unaprediti u novog Bonda (zapravo, Bondicu?), te izvrsnu, lenjo i sneno elegantnu pesmu Bili Ajliš uz uvodnu špicu. Dovoljno je sve to. ¶

ZORAN JANKOVIĆ

Visoki standard

Erik-Emanuel Šmit: *Da krenemo ispočetka*; režija Andrea – Ada Lazić; Pozorište Madlenianum, Zemun

Da krenemo ispočetka

Foto: Madlenianum

Prva premijera u novoj sezoni kamerne opere Madlenianum je komad Erika-Emanuela Šmita *Da krenemo ispočetka*. Erik-Emanuel Šmit je jedan od najpoznatijih i najuspešnijih savremenih dramskih pisaca na francuskom govornom području (rođeni Francuz, živi u Belgiji). Našoj pozorišnoj publici najpoznatiji je po komadima *Posetilac* (1993) i *Zagonetne varijacije* (1996). Komad *Da krenemo ispočetka* je novijeg datuma – napisan 2014. godine. Reč je o konverzacionom komadu realističke orijentacije sa elementima fantastike, u kome čuveni lekar Aleksandar (Slavko Štimac) dolazi u kuću u kojoj je proveo mladost. Fantastičnim zaokretom on se vraća u sopstvenu prošlost – u dan kada se odlučuje njegova budućnost. On se susreće sa samim sobom iz mlađih dana (Ljubomir Bulajić) i ima čudesnu mogućnost da sa stečenim iskustvom sagleda sebe iz mladosti, sopstvene motive, da proveri ispravnost svojih odluka, pa čak i da utiče na sebe iz mladosti i možda promeni tok sopstvenog života. Ideja od koje je pisac počeo da razvija komad je zabavna: ko od nas nije poželeo da se "vrati" u jedan konkretan momenat sopstvenog života i samog sebe sa nagomilanim iskustvom posavetuje šta i kako da čini? Početna situacija je dodatno dramaturški iskomplikovana rasporedom likova oko glavnog junaka. Mladi Saša je u kući sa četiri žene: dve svoje devojke – bivšom koja se zove Kasandra (Tamara Aleksić) i sadašnjom Beti (Lana Karaklajić), te Mojrom, mladom rođakom koja je potajno zaljubljena u njega (Nadežda Jakovljević) i mudrom, ali pomalo luckastom Bakom Lu (Branka Petrić) koja razgovara sa duhovima. Početna situacija ovog komada daje niz mogućnosti za razvoj komedije zabune i gradnju zapleta punog brze igre i neočekivanih i duhovitih zaokreta na granici sa vodviljom. Međutim, razvijanje modernog vodvilja nije bila glavna intencija pisca već razmatranja nekoliko povezanih filozofskih tema u dramskoj formi: šta je sudbina a šta je slobodna volja, kako znamo da li nekoga volimo, ima li svako od nas životnu misiju koju treba da ispuni ili treba živeti od trenutka do trenutka, da li treba živeti za ispunjenje svoje životne misije ili zbog ličnog zadovoljstva, ili radi podrške svojim bližnjima. Rasprave na ovu temu koju vode stari i mladi Saša usporavaju radnju, ne doprinose razvoju likova i odnosa i ne daju dublji filozofski uvid u problematiku pitanja sudbine i slobodnog izbora. Međutim, Erik-Emanuel Šmit je pametan i dobar pisac i on uz pomoć nekoliko preokreta u radnji na početku i tri neočekivana zaokreta na kraju komada ipak uspeva da napravi jedan ne previše dug i prijatan komad.

Andrea – Ada Lazić kao pozorišna i televizijska rediteljka sa značajnim iskustvom, pristupa Šmitovoj drami sa skrupulom koji je neuobičajen za srpske rediteljke i rediteljke mlađe generacije. Čitavu svoju rediteljsku koncepciju ona gradi iz teksta i stvara tzv. "nevidljivu režiju" koja je skoro sasvim nestala iz našeg teatra, a koja jeste primerena za prvu postavku jednog komada – ovo je prvo izvođenje komada *Da krenemo ispočetka* kod nas. Poštujući skoro sve zahteve pisca iz detaljnih didaskalija (nalik na one kakve je nekada pisao Ibzen), situira radnju u realističku, ali svedenu scenografiju (scenograf Nikola Nikolić), sa funkcionalnim kostimima Jelene Stokuće. Njen glavni rediteljski fokus bio je da stvori ujednačenu i harmoničnu glumačku igru i da diskretno podvuče emotivnost komada. U tom podvlačenju emotivnosti komada veoma mnogo je doprinela muzika (kompozitor Andrija Pavlović) koja daje emotivnu i blago melanholičnu notu predstavi, što je neophodno budući da se u komadu radi o emotivnom sećanju glavnog junaka. Kada je u pitanju rad sa glumcima, Andrea – Ada Lazić je uspela da glumci starije i mlađe generacije deluju veoma usaglašeno. Uloga starijeg Aleksandra jedna je od uspešnijih pozorišnih uloga Slavka Štimca. Branka Petrić nas je svojom pojavom na sceni istovremeno raznežila i razveselila. Mlađi deo glumačke ekipe bio je veoma korektan, obziran i usaglašen sa svojim kolegama tako da nismo imali situaciju da neko

"trči" da se istakne ispred kolega, već da svi igraju za predstavu i u okvirima stila predstave. Ako bismo baš hteli da tražimo nekakvu zamerku predstavi, ona bi se mogla ticati toga da je poneka filozofska opservacija pisca mogla biti i dramaturški sažeta (dramaturg Dragana Bošković), ali imajući u vidu da predstava traje nepunih sat i po, to i nije neki veliki problem.

Ipak, najveća vrednost predstave je to što se nalazi u dobro izabranom pozorištu – zemunskom Madlenianumu. Reč je o predstavi koja bi se mogla definisati kao visoki standard savremenog bulevarskog pozorišta. Pri tome, "bulevar" treba posmatrati više kao stilsko, a manje kao vrednosno određenje predstave. Reč je o komadu poznatog evropskog pisca čije ime privlači pažnju publike koja zna nešto više o savremenom dramskom teatru. Glumačka podela je sastavljena od poznatih filmskih i televizijskih glumaca čija imena i minuli rad mogu privući u pozorište i one koji u pozorište ne idu tako često već više sede pred TV-om. Zaplet komada je takav da za svakog ima po nešto: malo filozofije, malo ljubavi, nekoliko neočekivanih preokreta, fina doza intelektualnog humora... Za one koji bi hteli da saznaju nešto više ili da kući ponesu uspomenu na ugodno provedeno veče u pozorištu, tu je program u kome su lepe fotografije glumaca, intervju sa piscem, izjava rediteljke i sadržajan tekst u kome prevodilac ovog komada (dr Nikola Bjelić) stavlja komad u kontekst stvaralaštva pisca. Jednom rečju, ako želite da provedete jedno prijatno veče u pozorištu sa drugaricom ili članom porodice, idite u Madlenianum i gledajte *Da krenemo ispočetka*. A ako mislite da pozorište treba da bude nešto drugo – nađite sebi neku drugu predstavu u nekom drugom pozorištu. U savremenom svetu svako ima pravo i odgovornost za svoje izbore – s time bi se sigurno saglasio i Erik-Emanuel Šmit. ¶

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

Ostali samo novčići!

Peter Handke: *Golmanov strah od penala*
adaptacija, dramatizacija i režija Ana Đorđević;
Srpsko narodno pozorište, Novi Sad

***Golmanov strah od penala*, scena iz predstave**

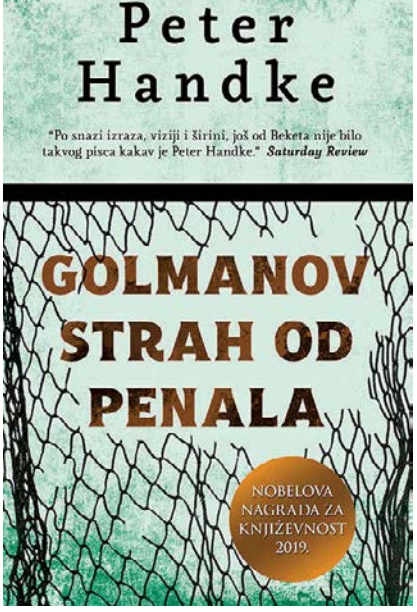
Foto: SNP

Čudna je i *metastabilna* pozicija dramskog pisca, naročito danas, u vreme tiranije tzv. rediteljskog pozorišta: nakuckaš dramče, presrećan si ako neko hoće da ga izvede, ali ipak sa strepnjom dubljom od nade pođeš na premijeru pitajući se šta li je u trijaži ostalo od tvog dela, hoćeš li ga uopšte prepoznati (a i hoće li te ono, kad i ako poraste, priznati za roditelja svog). Sa romanom je, vidite, drukčije: nakon što prođe uredničku kapiju, roman nekako, hm, dobija završni oblik; različitost čitanja i interpretiranja se podrazmeva, ali to je nešto drugo.

Rana slava, ili zloglasnost, Petera Hadkea ponajviše je povezana s (anti) dramskim tekstovima (*Psovanje publike*, *Kaspar*...), ali je *Golmanov strah od penala* utvrdio i njegovu reputaciju kao romanopisca. Srećom, tu knjigu imamo već decenijama, u pouzdanom prevodu Drinke Gojković (najnovije izdanje: Laguna 2019). Proverio sam: knjiga se nije ništa promenila od vremena "kad nismo ništa znali jedni o drugima".

Sada je, međutim, ovaj roman doživeo scensko uprizorenje, na pozornici Srpskog narodnog pozorišta. Za dramatizaciju, režiju i adaptaciju zaslužna je Ana Đorđević. Ipak, i medijske najave, i sajt pozorišta, naslovna i ostale strane programske knjižice upućuju nas da ćemo imati posla s delom Petera Handkea, dakako transponovanim u drugi umetnički medij.

Međutim – šta? U predstavi Ane Đorđević od Handkeovog romana nije ostalo gotovo ništa, a i za ono što je preostalo nije baš jasno zašto je tu i šta sad mi s tim da radimo. U prvoj polovini predstave, dakle prvih tri četvrtine sata otprilike, čak sam pomišljao da rediteljka možda nije ni čitala roman, pa se otuda ni ne bavi njime, nego je prosto bila fascinirana njegovim bizarnim naslovom otvorenim za svakojaka tumačenja, pa ga je uzela kao zgodno polazište za igru slobodnih asocijacija. U drugom delu predstave stvari se malo ("malo" znači: onako... malo) popravljaju, tj. naziru se neki obrisi poznate nam radnje romana, ali »

izabrani i nabacani posve proizvoljno, bez reda i smisla.

Handkeov Jozef Bloh kadgod vaistinu beše golman, ali je u međuvremenu postao monter, pa je onda dobio otkaz, ili bar on tako misli (štošta je, naime, nejasno u glavi i postupcima Jozefa Bloha, ali to je mišljeno kao nejasnost ili nemotivisanost Blohova, a ne njegovog pisca ili kakvih drugih njegovih umetničkih stvoritelja i tumača). Kod Ane Đ. nikakvog montera nema, kanda monteri više nisu u modi (a šta ćemo sa BG na vodi?! – eto nam rime uoči zime), nego je i dalje golman, ne zna se tačno čiji, nije jasno u kojoj zemlji niti u koje tačno vreme (mada jeste neko recentnije, hvalabogu), ima i ženu, scenski i odviše prisutnu (kod Handkea ona nije ni glas iz slušalice u telefonskoj govornici) koja je (jebote!) napisala nekakav stupidni self-help bestseler o njenom savršenom braku i sad je zdravo ljuta (pa krešti i prenemaže se po sceni do iznemoglosti kao da gledamo neku "lakokritičku komediju iz našeg savremenog života" u stilu Zvezdara teatra, od čega bi Handkea, pretpostavljam, oblio takav užas praznine da bi morao da pobegne u prvu kafanu i s jaranima opet zapeva *onu našu* da se smiri) što mora da napusti mužića-golmančića, čime će demantovati i ruinirati svoju knjigu. A zašto mora da ga napusti, da nije ganjao sojke na gostovanjima? Ne, nego je, zamislite, primio gol kroz noge... Zapravo, dvaput... Drugim rečima, Jozef Bloh, ovaj pozorišni, novosadski, postao je nekakvo otelotvorenje trenutka slabosti i neuspeha, zbog kojeg, u društvu i kulturi koji fetišizuju uspeh (uf, setimo se samo kako je Erlend Lu dobro pisao o tome... ali i kako je promišljeno i tačno "uprizoren" na daskama, gle, ovog istog pozorišta!) najednom postaje neka vrsta parije. Zanimljiva je to tema, potentan motiv, ima se tu o čemu pisati, ima se to rašta igrati u pozorištu. Samo što ništa od toga, pogotovo ne u ovom šala-komika registru, nema nikakve veze s *Golmanovim strahom od penala*. Ne kao pukim naslovom, nego kao konkretnim romanom izvesnog Petera Handkea, možda ste čuli za njega, kažu da je dobio Nobela i da ima malko nastran politički i muzički ukus.

***Golmanov strah od penala*, scena iz filma**

Foto: promo

Rediteljka će, rekoh, uglavnom poznije u predstavi, ipak uvesti na scenu neke od prepoznatljivih motiva iz romana ("nemotivisani" zločin, bekstvo u pograničnu provinciju, kafedžika kao Blohova bivša whatever, nestali dečak...), ali oni deluju nakalemljeno na osnovni narativni tok predstave i ničim je ne (pre) oblikuju, to jest, moglo se i bez njih a da se ništa ne dogodi. Eto paradoksa: otužni ostaci motiva iz romana kao da parazitiraju na predstavi, mada je, ako pogledate širu sliku, obrnuto: predstava parazitira na... romanu? Ma jok, kamo sreće: samo na imenu, što knjige, što pisca. Pošto se pojavljuje i motiv američkih novčića koje rasejani Bloh seje okolo, moglo bi se reći da su, kao od Đenke dugmići, ovde od celog handkeovskog Bloh-kompleksa ostali samo – novčići.

Nejasno je, dakle, zašto Ana Đorđević nije lepo sela i napisala hm, zapravo: *napisala je*, dakle, zašto nije potpisala sopstvenu dramu, a mogla je i da stavi napomenu da je ista nastala "po motivima romana..." bla-bla, zna se kako se to radi. Ovako imamo pogrešno, zapravo lažno deklarisanu "robu", što je ozbiljan prekršaj ne samo u trgovini, nego i u umetnosti.

Pričam-ti-priče o transponovanju u drugi medijum kao razlogu "neprepoznatljivosti" ovde ne znače ništa, tj. zavode za Goleš-planinu. Kako se to radi kad se stvarno to radi, možete videti u filmu Vima Vendersa *Golmanov strah od penala* iz 1972. Štošta je u njemu ispeglano i pomereno da odgovara zakonitostima fimskog medija, pa ipak, u svakom kadru, u svakom minutu tu je Handke, tu je njegov Jozef Bloh, tu je i vremensko-prostorno-kulturni kontekst nastanka teksta. I tu je, pre svega, osećanje sveta i teksta koje je "handkeovsko", šta god ko o njemu mislio. Ono što je u izlogu to je, dakle, i u radnji.

Kako god bilo, ovu bi predstavu valjalo preporučiti pažnji selektora budućeg Sterijinog pozorja, pošto se Pozorje, je li, bavi "domaćim tekstom". Za ono malo Handkea ćemo lako, to mu dođe nešto kao kad se neko u svom komadu ovlašno poigra motivima iz Šekspira, Ibzena ili Čehova.

Inače, predstava nije negledljiva (mada jeste gdegde iritantno *preraspuštena*), glumci se trude, ima dva-tri simpatična momenta, ne traje predugo, kafane posle još rade... A kad se vratite kući, potražite Vendersov film, to mu je prvenac i stvarno je dobar, kao da gledate ranog Kaurismakija preseljenog u štajersku zabit. ¶

TEOFIL PANČIĆ

Gospodstven i nerazmetljiv

Foto: Marija Janković

Boško Milin je zaista bio jedinstvena pojava u našem pozorišnom životu. U vreme kada je odjednom postalo moderno razmahivati se unaokolo svojom građanskom orijentacijom, Boško Milin je samom svojom pojavom bio kvintesencija građanskog

Zatekla me je i zbunila vest da nas je napustio Boško Milin, kolega dramaturg, pozorišni kritičar, prevodilac, teatrolog i iznad svega posvećeni profesor dramaturgije na Fakultetu dramskih umetnosti. Ta smrt je totalno van reda i smisla, a Boško je upravo bio čovek reda i smisla. Volela sam da sa njim putujem u Kritičarskom karavanu i da naširoko i nadugačko razgovaramo o viđenim predstavama. Njega nije zanimalo da u diskusiji nametne svoj stav već da čuje drugačije mišljenje, da uporedi različita stanovišta i proveri koja argumentacija je ubedljivija i doslednija. Boško Milin se nije razmahivao svojom demokratičnošću, on je bio suštinski otvoren da sasluša drugačije stanovište. Takav je bio i kada je pisao pozorišne kritike. Želeo je da proveri ima li predstava o kojoj piše doslednosti u sebi, poštuje li sopstvenu logiku, da li je u skladu sa mogućnostima i potrebama samog pozorišta i dramskog teksta na osnovu koga nastaje. Možda baš zato što je išao iz predstave, a ne iz svog kritičarskog JA, on nikada nije bio tzv. "kritičarska zvezda" već dosledan i pasioniran analitičar našeg pozorišnog života koji je kritike objavljivao na Trećem programu Radio Beograda. Za svoj kritičarski rad dobio je dva puta (2008. i 2010) Nagradu "Miodrag Kujundžić", najprestižnije priznanje za pozorišnu kritiku. Nikada se nije dičio i hvalio svojim uspesima – smatrao je to neprimerenim ponašanjem za jednog profesionalca i stručnjaka.

Milin je bio jedan od retkih stručnjaka koji je bio selektor Sterijinog pozorja u tri izdanja ovog festivala. Bile su to istovremeno i tri teške i komplikovane godine – 2001, 2002. i 2018. Kada je bio selektor 2001. i 2002. godine, suštinski se menjalo ustrojstvo države i trebalo je napraviti izbalansirane selekcije – a on je bio pravi čovek za takav posao, miran, staložen, odmeren, ali dosledan. Doslednost je naročito došla do izražaja kada je postao selektor po treći put, 2018. godine. Bilo je to nakon promene koncepcije festivala i insistiranju da je Sterijino pozorje festival domaćeg dramskog stvaralaštva. Novi smer festivala Milin je shvatio veoma dosledno, čak ultimativno. Zato je bio odlučan da kroz svoju selekciju predstavi nove, mlade srpske dramske pisce i spisateljice – u fokusu je bila drama, a ne pozorište. Mnogima se ta njegova selekcija »

nije dopala, mnogo su ga kritikovali, ali u istoriji Sterijinog pozorja ostaće zabeleženo da se te godine prvi put na prestižnom festivalu pojavila čitava jedna nova generacija dramaturga.

Malo ko je od odmerenog i umerenog gospodina teatrologa i kritičara Boška Milina očekivao takvu radikalnu selekciju, ali opet ona je bila sasvim logičan izbor profesora dramaturgije Boška Milina. Boško Milin je godinama predavao na Katedri za dramaturgiju na trećoj godini. Treća godina je posebno osetljiv period za mlade dramaturge u nastajanju jer se tada situacija lomi – trenutak je da studenti naprave svoje prve korake u profesionalnom životu. U tome je Boško Milin svojim studentima neštedimice pomagao. Sledeći svog profesora Vladimira Stamenkovića (koji je pre Milina takođe predavao na trećoj godini), on je svoj autoritet u pozorištu (koji nije bio mali!) zalagao za svoje studente. Istovremeno, kao profesor je bio dovoljno otvoren da pusti studente da pišu iz sebe, onako kako oni osećaju da treba, a ne onako kako profesor misli da bi bilo celishodno i razumno. Upravo ta njegova divna sposobnost da se istovremeno založi za svog studenta i da ga ostavi na miru da bude to što mlad čovek oseća da treba da bude dovela je do toga da se Fakultet dramskih umetnosti može pohvaliti sjajnim generacijama dramskih pisaca i spisateljica koji sa uspehom pišu i dramske tekstove i radio-drame. Možda je manje poznato, ali radio-drama je bila velika ljubav Boška Milina. Osim što je i sam držao predavanja iz oblasti radio-drame, on je za života napisao preko trideset dramatizacija i originalnih drama za Dramski program Radio Beograda. Kada je studente učio pisanju za radio, on ni tada nije nametao sopstveni ukus već je nastojao da motiviše studente uveravajući ih da je radio-drama prostor slobode – jedini medij u kome dramski pisac može da izvede sve što zamisli jer praktično nema produkcijskih ograničenja. Boško Milin je voleo slobodu na pravi način – cenio je svoju i poštovao tuđu.

Boško Milin je zaista bio jedinstvena pojava u našem pozorišnom životu. U vreme kada je odjednom postalo moderno razmahivati se unaokolo svojom građanskom orijentacijom, Boško Milin je samom svojom pojavom bio kvintesencija građanskog – doteran gospodin u odelu i sa štapom u ruci, odmerenih i laganih kretnji i uglađenih manira. Onima koji ga nisu poznavali mogao je delovati čudno – gotovo kao iz neke druge (zaista) građanske epohe. Malo ko je razumevao da je taj njegov stil bio njegov način da istovremeno zaštiti sebe i da drugima ponudi najbolji deo sebe. Na Fakultetu dramskih umetnosti studentima je predavao teoriju drame građanskog pozorišta – Didroa, Getea, Šilera... Kao teatrolog izučavao je ekspresionističke drame – godine 2008. je u izdanju Sterijinog pozorja objavio teatrološku knjigu *Lavirinti ekspresionizma*. Šteta je što su ga prvo bolest, a onda i prerana smrt sprečili da objavi više radova, jer on je zaista poznavao i voleo pozorište. Na početku profesionalne karijere bio je dramaturg Narodnog pozorišta u Beogradu i u Theater zum Fürchten u Beču. Godinama je posvećeno prevodio dramske tekstove sa nemačkog jezika. Zahvaljujući njemu danas imamo prevode drama Edena fon Horvata *Italijanska noć* (izvedena u Jugoslovenskom dramskom pozorištu 2004. godine), *Priče iz bečke šume* (SNP, 2012) i *Kazimir i Karolina* (Atelje 212, 2014). Poslednji njegov doprinos pozorištu je prevod poznatog, a do tada neprevedenog komada Artura Šniclera *Široka zemlja* koji je pre desetak dana imao premijeru u Jugoslovenskom dramskom pozorištu. Kada se tome doda da je šest godina bio član uredništva našeg uglednog pozorišnog časopisa "Scena", da je decenijama pisao pozorišne kritike i izveo generacije novih dramskih pisaca i dramaturga, jasno je da se profesionalno interesovanje Boška Milina kao fino tkanje provlačilo kroz sve aspekte našeg pozorišnog života. Šta je sve to fino tkanje povezivalo, bojim se da ćemo shvatiti tek sada kada ga više nema. Kako je moguće da ga više nema? Za života je smatrao da je pristojno na svaki sastanak doći bar pet minuta pre dogovorenog roka. Zašto je Boško Milin morao da ode pre roka? ¶

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

Splav na

Tomislav Brlek,
Tvrdi tekst: uvid i nevid moderne hrvatske književnosti;
Fraktura, Zagreb, 2020.

Kada Tomislav Brlek, zagrebački teoretičar književnosti i kolumnista "Vremena" (a pre svega veliki čitalac), tekst nazove *tvrdim*, on, u stvari, poziva čitaoce i tumače književnosti na vrlo neizvesno i, s gledišta tradicionalne teorije književnosti (one teorije pre Morisa Blanšoa, Pola de Mana, Rolana Barta ili Žaka Deride), često paradoksalno čitanje kanonizovanih i, u osnovi, nepročitanih tekstova. Kako, međutim, razumeti reč *tvrdo* iz sintagme "tvrdi tekst"? Šta to, uopšte, znači? Nema nikakve sumnje da tekst, ako ima iole smisla, nešto tvrdi, makar u formi potvrdnih rečenica, ali tekst je, u isto vreme, tvrd (kao kamen), on, s vremenom, ume da postane tvrdim, da otvrdne (kao krasta), te se *tvrdi* tekst povezuje s čvrstinom i nepomerivošću, jedino što Brlek, na ovih 500 stranica velikog formata, nastoji da pokaže upravo suprotno, da otvrdlost nikako nije osobina (dobrog) teksta, naprotiv, *tvrdi* tekst je, u stvari, gibak, neodlučiv, sklon preobražajima, čime nas odmah suočava s paradoksom: tvrdo je gipko (što ne može). Igra paradoksa nužna je Brleku kako bi kanonske tekstove izveo iz ravnoteže, kako bi ih izmestio iz kalupova u koje su ih ugurala problematična, ali za njih srasla tumačenja. Zbog toga se paradoksi ne razrešavaju, niti se zaobilaze, nego se kaleme jedan na drugi, pa u Brlekovom pojmovnom registru *tvrdi* tekst znači i to da je tekst sve, da ga se moramo *tvrdo* držati, jer istina teksta u samom je tekstu, ne izvan njega (otud ono čuveno Deridino da se iz teksta ne može izaći). Čitaocima nesviklim na paradokse ovakva nestabilnost izaziva otpor i mučninu. Za čitaoce, pak, koji ne znaju unapred kuda će ih tekst odvesti (jer čemu čitanje ako se ishod zna?), ova je knjiga nešto poput splava na brzoj reci čitanja.

brzoj reci čitanja

LANAC TUMAČENJA

Ključna reč, ili ključni pojam u naslovu Brlekove knjige, jeste *moderna*. Moderna hrvatska književnost, stoji u naslovu, a da je, kada se pogleda spisak autora na koje se poziva Brlek, te knjiga *pažljivo* pročita, odrednica *hrvatska* (čini se) ustupak političkoj raspodeli karata – naime, nema nikakve sumnje da postoje hrvatska država, hrvatski jezik i, samim tim, hrvatska književnost, u onoj meri u kojoj je i sam Brlek hrvatski teoretičar književnosti – ali jezički i sadržinski, domet knjige debelo prekoračuje državne granice. Za jezik, samo da podsetimo, geografske i političke granice ne važe. Ne postoji nijedan *nedržavni*, nekolektivistički kriterijum po kojem u naslovu Brlekove knjige, ovakve kakva je, ne bi moglo da stoji i srpska, bosansko-hercegovačka, crnogorska, ili, ne daj bože, jugoslovenska književnost. U studijama o Janku Poliću Kamovu, Miroslavu Krleži, Juri Kaštelanu, Ivanu Slamnigu, Pavlu Pavličiću i Tončiju Petrasovu Marojiću, Brlek je konsultovao svaki, ali doslovno svaki relevantni tekst na ovome jeziku koji se bavi rečenim piscima i pesnicima, a mi, u međuvremenu, taj jezik možemo da zovemo kako god hoćemo sve dok ga savršeno dobro razumemo. *Moderna* je, pak, ključna reč jer, tumačeći ogledne tekstove rečenih pisaca – Kamovljeva *Ćaskanja* i *Isušenu zemlju*, Krležine *Balade Petrice Krempuha* i *Djetinjstvo u Agramu*, pesme Jure Kaštelana i Ivana Slamniga, Pavličićevu zbirku priča *Lađa od vode*, te Marojićevu poemu *Hembra* – Brlek nastoji da ukaže ne samo na ono *novo* u tim tekstovima (moderno i novo su gotovo sinonimi), već i zbog čega su oni bili nekom vrstom slepe mrlje u književno-teorijskim tumačenjima. Uopšteni odgovor mogao bi glasiti da su ti tekstovi odveć često čitani sa strane ili spolja, iz neknjiževnih ili proizvoljnih perspektiva, što znači da nisu čitani kao *tvrdi* tekst, kao, dakle, naprosto tekst, već se u njih nastojalo učitati više ili manje od onoga što oni nude. Brlek vrlo dobro zna da je svaki tekst prepušten slobodi tumačenja, te je time, u drugom pojmovnom registru, tekst uvek nestabilan, odnosno ne može ga se unapred sačuvati od proizvoljnih čitanja, od manjkova i viškova, ali isto tako je svako tumačenje izloženo novom tumačenju, svaki se tekst, u neprekidnom lancu čitanja, da tumačiti iznova: ne postoji *ispravno* tumačenje (premda neispravno postoji), niti se rad tumačenja može okončati. Na nekoliko mesta Brlek je zastrašujuće razorno *uništio* neka čitanja (to su oni *nevidi* iza naslova). Rečenicu po rečenicu rastavio je tekst Bekima Sejranovića posvećen Kamovu (str. 81 i dalje), a ništa bolje nije prošao ni Cvjetko Milanja (str. 80 i dalje), kao, uostalom, ni dobar deo tumača Kamovljeve *Isušene zemlje*. Ispostavlja se da je Kamov vrlo nezgodan kamičak u cipelama tumača. Klasični su, primetio je Sloterdajk, oni tekstovi koji nadživljavaju svoje tumače, a mi bismo, s Brlekom, mogli dodati da je klasičan onaj tekst koji uvek iznova doziva tumače.

PERMANENTNO POTENCIJALNA MODERNOST

U studiji *Smrt su stope* posvećenoj Juri Kaštelanu, pozivajući se, između ostalog, na Matoša i samog Kaštelana, Brlek daje verovatno najprodornija određenja modernosti (iako su, razume se, drugačije formulacije i artikulacije razbacane svuda po knjizi, a Remboovo geslo da je potrebno biti apsolutno moderan neprestano se provlači, makar kao odjek, kroz čitav tekst): "Modernost je apsolutna upravo po tome što je permanentno potencijalna, a nipošto nije nešto što se može ostvariti i zadržati" (str. 303). Da je modernost "permanentno potencijalna" izvanredna je artikulacija, uvid koji sadrži taman onoliko protivrečnosti u samome sebi da bi moderno doba jasno odvojio od, recimo, antičkih, ili predmodernih vremena uopšte. *Potencija* je latinski prevod grčkog *dinamis*, mogućnost. Antičko doba je poznavalo samo mogućnost i ostvarenje (*energeia* na grčkom) mogućnosti. To da mogućnost može biti potencijalna starim je narodima bilo nemislivo jer ono moguće se ili ostvaruje ili ne ostvaruje, trećeg nema, kao što se kriza mora rešiti ili smrću ili ozdravljenjem (a ne može da traje unedogled). Moderno doba, sugeriše Brlek, dinamizovalo je stvarnost, izmislilo je permanentnu krizu, otvorilo prostore slobode kakvi su ranije bili nemislivi, a pesnik Jure Kaštelan je, svojim preosetljivim antenama zabodenim u jezik, to dokučio, shvatio i pretočio u pesme koje, možda upravo zbog toga, upravo zbog konstitutivnog paradoksa slobode u njima samima, nisu doprle do tumača u punom obimu i *potencijalu*. (U studiji o Marojiću, pak, pronalazimo sledeću formulaciju: "Biti moderan znači biti na rubu istine koja ne donosi razrješenje", str. 471) I upravo na ovakvim mestima »

gotovo po pravilu nailazimo i na lepe filozofske odjeke. Za Žan-Lika Nansija, podseća Brlek, modernost znači "održavati se na granici gde vrijeme dolazi i ne čini ništa drugo nego *dolazi*" (str. 303), što znači istrajavati na granici na kojoj se tek stvara nekakav smisao, bez pretenzije da se dokuči nepomeriva istina. Paradoksi se nižu jedan za drugim: ono remboovsko apsolutno, utoliko, znači apsolutno se odupreti apsolutu kao dovršenoj celini.

KRLEŽIN ZAMAJAC

Zbog svega toga je Brlekovo tumačenje Krleže, u najobimnijem ogledu znakovitog naslova *Povratak Miroslava Krleže* – tekst zaprema 180 stranica – izvođenje velikog pisca na scenu koja nastaje samim činom pisanja, ne pre toga. Pošto isplete gustu mrežu sačinjenu od silnih tumačenja Krležinog dela, pre svega njegovih *Balada*, Brlek će, ne trepnuvši, da odbaci biografističke interpretacije ovoga pisca i da se usredsredi na tvrdi tekst, na Krležin jezik, na tu fascinantnu jezičku bujicu koja – i eto motiva koji tumačima nije privukao dovoljno pažnje – postaje naglašeno samorefleksivna. Umesto, dakle, da u Krležinom životu traži odgonetku njegovog dela, Brlek izdvaja samorefleksiju kao zamajac pisanja, kao zahtev koji je veliki pisac ugradio u sopstveno pisanje, a da zapravo nikada nije zabasao u filozofske predele kako bi u njima ostao. Pisac Krleža se, naravno, ne može tek tako odvojiti od svoga dela, čak i kada je razdvojenost dela i autora metodska pretpostavka tumačenja, pa će Brlek, kao važan putokaz, ponuditi Krležina čitanja Hegela, te pokazati, potom, kako veliki pisac inkorporira filozofske ideje u svoj tekst služeći se isključivo književnim sredstvima: Hegelovu ideju posredovanja, recimo. Uostalom, Krleža je i te kako bio svestan da je jezik uvek već nekakvo posredovanje, te da je žudnja za neposrednošću tek himera koja nam, koliko god mi bili brzi ili vešti, izmiče. Na taj način on Krležu izmešta iz "krležoloških" kalupova i uverenja (str. 247) i otvara nam perspektive iz kojih se pisac može razumeti i drugačije nego što nam je to do sada sugerisano. Recimo, *Djetinjstvo u Agramu* čitati ne kao materijal za razumevanje Krležinog dela, već kao svojevrsnu Odiseju u kojoj se, kao i u Homerovoj Odiseji uostalom, traga za nekakvim identitetom (str. 298) (samo da bi se utvrdilo kako identitet nije drugo do još jedna himera).

U studiji o Pavlu Pavličiću dobijamo briljantnu raspravu o odnosu fikcije i stvarnosti, dok je, kao i obično, kako glasi prva rečenica studije, "Ivan Slamnig specijalan slučaj". Upravo u tekstu o Slamnigu Brlek, na neki način, dekonstruiše naučnu metodu dovodeći je, ogromnim brojem citata, do paroksizma i pretačući je u svojevrsnu muziku jezika, upravo ono u čemu je Slamnig bio najbolji. Najzad, u studiji o Maroviću, autor iznosi nešto poput čitalačkog zahteva samome sebi, ali, naravno, i drugima: "Čitanje nerazumljivosti u pjesničkoj riječi pouzdan je znak nečitanja" (str. 439).

Pametnu je, dinamičnu, eruditsku knjigu napisao Tomislav Brlek, poštujući najviše standarde akademskog žanra, samo da bi ga iznutra, iz duha samoga žanra, ozbiljno potkopao. ¶

IVAN MILENKOVIĆ

Avangarda i poslednji dani

Naravoučenije, za decu i osetljive, početnike i ponavljače, nije da (odista i *wannabe*) totalitarni režimi umetnost podvrgavaju isledničkom postupku, nego da je umetnost suštinski protivstavljena svakom, kako bi to formulisao Vučićević, *režimu sabornosti*

Piše:
Tomislav Brlek

Vanredni profesor na Odsjeku za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Komedijant ili ne, slučaj je hteo da se u relativno kratkom razmaku u Zagrebu i Beogradu pojave dve serijske publikacije o uvelike srodnoj problematici koje se po svom sadržaju i na brzopotezno prelistavanje ispostavljaju kao aktuelnije no što bi se očekivalo s obzirom na fakat da nas od predmetne građe deli celostoletno istorijsko odstojanje, a da je od vakta kad su tekstovi o kojima je reč pisani ipak prošlo dosta vremena. *Pojmovnik ruske avangarde 10*, objavljen marom Danijele Lugarić Vukas, koja nas uvodno iscrpno obaveštava o uslovima nastanka i potonjim putešestvijama zbornika koji je bio *pripremljen za tisak* pre tačno tri decenije, podesan je okvir trećem svesku celokupnih dela Branka Vučićevića, koji pod naslovom *Putujuće zabavne radnje: istorija avangardnog i papirnog filma za početnike i ponavljače* donosi, kako u predgovoru veli Jovan Čekić, ono što ne pripada glavnom korpusu tog poslovično za sve i svašta zainteresovanog i višestruko talentovanog autora, ali upravo zato otvara perspektivu u kojoj *ono naizgled marginalno vodi do neočekivanih i ključnih uvida*. Kako ovde nije mesto detaljnom obrazlaganju šire opštekulturne važnosti i užestručne plodonosne komplementarnosti tih izdanja, iz niza korisnih spoznaja i poučnih primera izdvojićemo jedan, ali (očito, večito) vredan momenat. Ako je avangarda i bila, kako hoće Vučićević, *predstava bez reprize, takozvano danas u vašem gradu i nikad više*, represalije koje su kao uslovni refleks bezmalo beziznimno sledovale šamarima društvenom ukusu – sveudilj ostaju na repertoaru.

Dok je najmanji zajednički sadržalac pomenutih knjiga belodano kompleksan pojam avangarde, najveći su zajednički delilac zacelo jednoobrazne reakcije na svekolike oblike u kojima se manifestuje. Dajući pregled reprezentativnih iskaza ruskih avangardnih pisaca koji se mogu podvesti pod pojmove *autokritika* i *autorecenzija*, Bogdan Kosanović tako u *Pojmovniku* zaključuje da je u konkretnom slučaju *principijelno važna karakteristika* analitičkog opisa sopstvenog stvaralaštva u kom se ističu njegovi nedostaci da se postepeno instrumentalizuje po diktatu dogmatske ideologije, dok se veoma retko (Majakovski) samokritika upotrebljava kao instrument umetničkog usavršavanja. Terani da se eksplicitno odrede prema službenoj ideologiji i tekućoj političkoj praksi, pisci definišu i komentarišu svoje estetske poglede u kontekstu aktuelne društvenoistorijske situacije i pred sudom *autoritarnog socijalnog ideologikuma* ispovedaju idejne greške, kreativne propuste i karakterne slabosti toliko revnosno da dolazi do nastanka posebnog žanra. Konstituisana 1921, grupa Serapionova braća već je naredne godine primorana da sroči skupni odgovor u odbranu autonomije umetnosti: "Umetnosti nije potrebna tendenciozna, već umetnička ideologija, isto kao što je državnim vlastima potrebna otvorena agitacija a ne ona maskirana lošom literaturom". Pročitana uz ma i letimično osvrtanje levo i desno po (materijalnom i virtuelnom) svetu u kom živimo, ta rečenica eklatantno svedoči da je uzaman prošlo stotinu godina.

Na okolnosti dirigovanih kampanja, *odozgo organizovane kanonizacije samokritike* i naloga stvaranja po socijalnoj porudžbini svakako je 1967. Branka Vučićevića, Živojina Pavlovića, Dušana Makavejeva, Boru Ćosića i Želimira Žilnika podsetila polemika oko filma *Jutro* Puriše Đorđevića – koji je riban (usp. прорабатывать) kao *reakcionarna tvorevina* koja "lažno prikazuje ljude i događaje iz naše revolucije", naime, kao "egoistično, to jest seksualno i karijeristički preterano usmerene" – a koja se, "igrom slučaja, vodi u vreme proslave pedesetogodišnjice Oktobarske revolucije", kako stoji u pismu koje su poslali listu "Borba". Osporavajući maršalu Buđoniju, koji 1928. napada zbirku *Crvena konjica* jer autor "baca se blatom na naše najbolje komunističke komandante, pušta na volju svojoj mašti, naprosto laže", monopol na tumačenje revolucije, potpisani osporavaju *argumentum ad baculum* uopšte: "Iako je maršal Buđoni doživeo proslavu pedestogodišnjice Oktobra a Isak Babelj nije, to ne znači da je prvi bio u pravu". Četrdeset godina potom, 30. maja 2007, projekciju filma Toma Gotovca *Salt Peanuts*/Хот Клаб оф Франс u DKSG, piše Vučićević, "pokušali su – kao sablazan – da spreče Srpski pravoslavni omladinci, uz sve povik 'Prikazujte to u Zagrebu!'", jer, jedan će od dušebrižnika: "To ne može da se pušta u srpskoj prestonici". Bez pardona sporno delo klasifikujući kao *srpski ekscentrični film*, Vučićević će opisanim dešavanjem inspirisani dramolet *Bogougodni razgovor* zaključiti didaskalijom: "Stigla su dva policajca i legitimisala učesnike. I zavladao je mir među ljudima dobre volje".

Najavljeno naravoučenije, za decu i osetljive, početnike i ponavljače, nije da (odista i *wannabe*) totalitarni režimi umetnost podvrgavaju isledničkom postupku, nego da je umetnost suštinski protivstavljena svakom, kako bi to formulisao Vučićević, *režimu sabornosti* i da je zahtev da bude politički ispravna, pod budnom paskom ovlašćenih i samozvanih podvižnika – totalitaran, uvek i svuda. ¶

SMOKVE U BEČU

Bez digitalnog zelenog sertifikata o revakcinaciji u Austriji ne može da se dobije piće ni u kafanskoj bašti. Makar u teoriji. Pandemijske zgode i nezgode ovih dana ipak je u drugi plan potisnula ostavka kancelara Sebastijana Kurca optuženog za korupciju. Kaže se da je njegov drugar u Ministarstvu finansija parama poreskih obveznika plaćao neke medije da ga veličaju i friziraju istraživanja javnog mnjenja koja ga prikazuju kao miljenika nacije. Naravno uz opasku da važi pretpostavka nevinosti

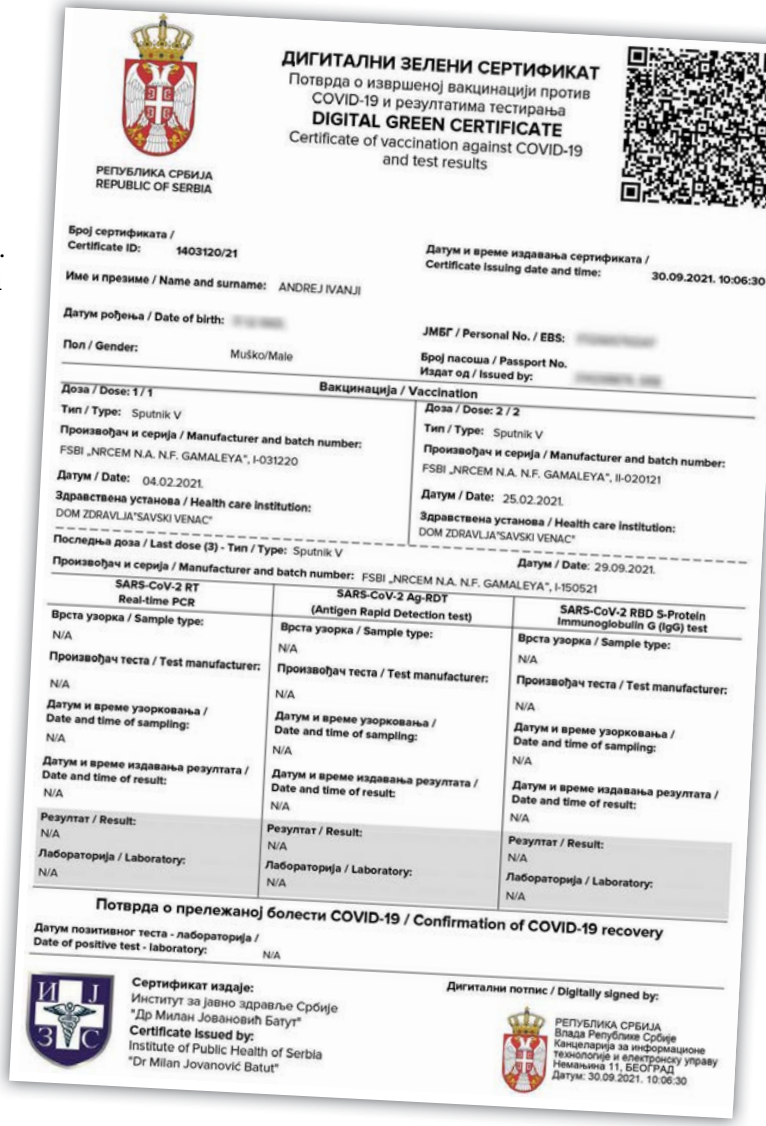

Foto: Pexels

Od Beograda do Beča trebalo bi da se stigne za šest sati opuštene vožnje, uz dve kratke pauze. Krenuli smo prošlog četvrtka oko osam ujutru i planirali da oko tri ručamo u Grincingu, vinogradarskom, mirnom becirku blizu Krapfenvalda gde smo rezervisali povoljan apartman sa dve spavaće sobe i kuhinjom. To je deo Beča koji je organizovan kao gradić unutar grada, miran, zelen, izvan turističkih tokova. Tu se nalaze mnogobrojni *Heuriger*, kafane uglavnom sa velikim baštama u kojima se toči domaće vino, služi pečenje, kobasice, krompir salata i slična visokokalorična jela, a sedi se na drvenim klupama. Odatle se za samo trinaest minuta tramvajem stiže do Šotenringa u centru grada, ili lokalnim vozom i metroom veoma brzo i udobno kud god je ko naumio.

Proverio sam pred put još jednom najnovija pravila za ulazak u Austriju vezana za pandemiju virusa kovid 19: "sinofarm", kojim je vakcinisan moj otac, priznaje se, "sputnjik ve", kojim sam ja trostruko pelcovan, ne priznaje se; za prelazak granice je, osim potvrde o vakcinaciji nekom od u Austriji priznatih vakcina, tj. svih zapadnih, potreban antigenski ili pi-si-ar test ili potvrda o preležanoj koroni; za boravak u kafani u Beču, čak i u bašti, obavezno je imati digitalni zeleni sertifikat o vakciniciji ili negativan pi-si-ar test ne stariji od 48 sati, u gradu Beču antigenski test nije dovoljan.

Ja sam pratio oca koji je bio pozvan na književno veče povodom njegovog najnovijeg romana objavljenog na nemačkom *Korona u Behenvaldu*, usput je trebalo da čita i iz romana *Hineni*, objavljenog prošle godine, jer je prezentacija te knjige bila otkazana zbog koronarnog lokdauna. U poslednjem času sam se setio da zamolim austrijsko Društvo za literaturu da i meni pošalje zvaničan poziv. Domaćin je to odmah učinio i u dopisu u jednom pasusu naveo saradnju književničkog udruženja sa nekim austrijskim saveznim ministarstvom. To je, pokazaće se, bilo od presudne važnosti.

ДИГИТАЛНИ ЗЕЛЕНИ СЕРТИФИКАТ
Потврда о извршеној вакцинацији против COVID-19 и резултатима тестирања
DIGITAL GREEN CERTIFICATE
Certificate of vaccination against COVID-19 and test results

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
REPUBLIC OF SERBIA

Број сертификата / Certificate ID: 1403120/21

Датум и време издавања сертификата / Certificate issuing date and time: 30.09.2021. 10:06:30

Име и презиме / Name and surname: ANDREJ IVANJI

Датум рођења / Date of birth:

Пол / Gender: Muško/Male

ЈМБГ / Personal No. / EBS:

Број пасоша / Passport No.
Издат од / Issued by:

Вакцинација / Vaccination

Доза / Dose: 1 / 1
Тип / Type: Sputnik V
Произвођач и серија / Manufacturer and batch number: FSBI „NRCEM N.A. N.F. GAMALEYA", I-031220
Датум / Date: 04.02.2021.
Здравствена установа / Health care institution: DOM ZDRAVLJA"SAVSKI VENAC"

Доза / Dose: 2 / 2
Тип / Type: Sputnik V
Произвођач и серија / Manufacturer and batch number: FSBI „NRCEM N.A. N.F. GAMALEYA", II-020121
Датум / Date: 25.02.2021.
Здравствена установа / Health care institution: DOM ZDRAVLJA"SAVSKI VENAC"

Последња доза / Last dose (3) - Тип / Type: Sputnik V
Датум / Date: 29.09.2021.
Произвођач и серија / Manufacturer and batch number: FSBI „NRCEM N.A. N.F. GAMALEYA", I-150521

SARS-CoV-2 RT Real-time PCR	SARS-CoV-2 Ag-RDT (Antigen Rapid Detection test)	SARS-CoV-2 RBD S-Protein Immunoglobulin G (IgG) test
Врста узорка / Sample type: N/A	Врста узорка / Sample type: N/A	Врста узорка / Sample type: N/A
Произвођач теста / Test manufacturer: N/A	Произвођач теста / Test manufacturer: N/A	Произвођач теста / Test manufacturer: N/A
Датум и време узорковања / Date and time of sampling: N/A	Датум и време узорковања / Date and time of sampling: N/A	Датум и време узорковања / Date and time of sampling: N/A
Датум и време издавања резултата / Date and time of result: N/A	Датум и време издавања резултата / Date and time of result: N/A	Датум и време издавања резултата / Date and time of result: N/A
Резултат / Result: N/A	Резултат / Result: N/A	Резултат / Result: N/A
Лабораторија / Laboratory: N/A	Лабораторија / Laboratory: N/A	Лабораторија / Laboratory: N/A

Потврда о прележаној болести COVID-19 / Confirmation of COVID-19 recovery

Датум позитивног теста - лабораторија / Date of positive test - laboratory: N/A

Сертификат издаје:
Институт за јавно здравље Србије
"Др Милан Јовановић Батут"
Certificate issued by:
Institute of Public Health of Serbia
"Dr Milan Jovanović Batut"

Дигитални потпис / Digitally signed by:
РЕПУБЛИКА СРБИЈА
Влада Републике Србије
Канцеларија за информационе технологије и електронску управу
Немањина 11, БЕОГРАД
Датум: 30.09.2021. 10:06:30

MAĐARI NAS DEFINITIVNO NE VOLE

Vreme je bilo lepo, sve je išlo glatko, srpsku granicu smo prešli za nekoliko minuta, ušli na ničiju zemlju, stali u jednu od tri kolone i to je bilo to. Nakon dva sata i dalje smo stajali na istom mestu. Niko se nije pomerao. Pomislio sam da su Mađari ko zna zbog čega zatvorili granicu, pretraživao internet, nisam našao nikakvu topoglednu informaciju. Nakon tri i po sata i nekoliko minuta konačno smo došli do mađarskog carinika. "Imate li nešto da prijavite?" "Ne." "Cigarete, alkohol?" "Ne." "Otvorite gepek." Otvorim. "Šta imate u koferu?" "Ništa." Carinik me gleda otvoreno sumnjičavo. "Otvorite kofer." Otvorim. Pretura po koferu. Otvara stražnja vrata, gleda, traži, odlazi. Niko nas nije pitao za vakcine, zelene sertifikate, pandemijske potvrde bilo koje vrste. Mađarske carinike zanimaju samo migranti, cigarete i alkohol. Valjda i droga i oružje.

Procedura je, kada smo jednom došli do carine, bila brza i profesionalna. Nikada nisam uspeo da dokučim zašto se na mađarskoj granici pri ulasku iz Srbije uvek, ali uvek čeka satima i kada objektivno nema nikakve gužve. Makar je to slučaj uvek kada ja prelazim granicu. Biće da nas Mađari prosto ne vole i zato nas maltretiraju. Što reče jedan moj prijatelj, svete nam se što smo nekada za njih bili Zapad.

NE MOŽEŠ U AUSTRIJU

Na autoputu kroz Mađarsku nije bilo gužve. Obilaznica oko Budimpešte je proširena na tri trake, prolazimo bez ikakvog zastoja. Kod gradića Đer, blizu granice sa Austrijom, već smo u mislima bili u restoranu. Padao je mrak i ja sam imao viziju teleće bečke šnicle sa pomfritom i salatom. Bio sam doručkovao u sedam.

Između dve šengenske članice EU granica je načelno otvorena, austrijski pogranični policajci u normalnim okolnostima nezainteresovano posmatraju vozila koja prolaze bez zastajkivanja, tek tu i tamo zaustavljaju neki kombi ako posumnjaju da se u njemu kriju tamnoputi, ilegalni migranti. Znaju Austrijanci da se kroz Orbanovu bodljikavu žicu malo ko provuče.

Ovoga puta nije bilo tako. Najednom opet kolona vozila ispred nas. Ali makar se malo po malo kreće. Ne stoji sve beznadežno kao pred mađarskim živim zidom. Posle nekih pola sata do četrdeset i pet minuta stižemo do dvojice golobradih austrijskih pograničnih policajaca sa dugim cevima. "Dobro veče." "Dobro veče." "Pasoše, molim." Dajem pasoše. "Imate li potvrdu o vakcinaciji?" Pokazujem na mobilnom digitalni zeleni sertifikat na ime mog oca, dva puta "sinofarm", jednom "fajzer". "U redu." Pokazujem mu svoj digitalni, negativan pi-ai-ar test. "Ne možete u Austriju sa pi-si-ar testom, morate da imate potvrdu o vakcinaciji", kaže golobradiji od dvojice golobradih policajaca. "Ali, na portalu austrijske vlade piše da može i negativan pi-si-ar test", kažem ja. "Ne više", kaže on. Ja u očaju probam sa mojim trostrukim "sputnjikom". "To ne priznajemo", kaže on očekivano, "molim vas, idite u stranu, vaš otac može da prođe, vi ne."

Gledam ga sa nevericom. Setim se onog književničkog zvaničnog poziva. Vadim ga značajno iz torbe, pružam ga policajcu samouvereno i kažem, naglašavajući svaku reč, da dolazimo na poziv Vlade Austrije. Samo što nisam rekao da nas je pozvao lično kancelar Sebastijan Kurc. Austrijski policajac počinje da sriče taj poziv sa pečatom. Negde na polovini, gde se pominje neko savezno ministarstvo, prestaje da čita, vraća mi papir i kaže: "U redu". Upalim auto i konačno ulazimo u Austriju.

Kasnije sam saznao da bih bez potvrde o u Austriji važećoj vakcinaciji morao da se registrujem na granici i odem u karantin. A kancelar Kurc, na koga sam hteo da odigram blef, podneo je ostavku dva dana kasnije zbog opužbi da je neposredno učestvovao ili bio odgovoran za krivično delo korupcije i zloupotrebe službenog položaja.

DIGITALNI RITUALI

Od Beograda do bečkog hotela na kraju smo stigli za desetak sati. Pravimo dosetke na račun toga šta da radimo ako mene ne budu pustili u hotel, da li ću ja biti kolateralna šteta novog hladnog rata. Ko mi je kriv kad se nisam vakcinisao "fajzerom" ili "astrazenekom", nego Putinovim cepilom. To je novi svet u kome se krećemo. »

BESPLATNO TESTIRANJE: Marijahilfer ulica u Beču

U lobiju hotela niko živ ne nosi zaštitnu masku. Ne nose ih ni recepcionari. Pitaju nas za rezervaciju i da li imamo potvrdu o revakcinaciji. Dakako da imamo. Pokazujem na mobilnom ponovo prvo tatin digitalni sertifikat. Ljubazna recepcionarka gleda do nečitljivosti sitan pdf i zahvaljuje se. Ja ovog puta ništa ne objašnjavam i nonšalantno pokazujem moj sertifikat na kome tri puta piše "sputnjik ve". Ona ponovo gleda i ponovo se zahvaljuje. Dobijamo ključ od apartmana.

Do kraja našeg boravka u svakoj kafani bilo je isto. Ja sam eksperimentalno na smenu pokazivao ili očev sertifikat na kome piše da je onaj na koga se odnosi 1929. godište, ili moj sa ruskom vakcinom. Kelneri bi naizgled pažljivo čitali šta piše nakon čega bi me pitali šta želim da popijem. Zapravo niko ništa nije gledao, valjalo se samo držati rituala pod nazivom "ja ti tražim digitalnu potvrdu o revakcinaciji, a ti mi pokažeš nešto što liči na to". Pritom sam imao i negativan pi-si-ar test.

Već ozbiljno gladni odlučimo da odemo u kineski restoran odmah iza ćoška. Zbog iskustva na granici, a i pošto su mi rekli da u bečkim kafanama proveravaju digitalne sertifikate o vakcinaciji, sa određenom zabnjom ulazim u restoran. Prostorija je gotovo prazna, samo za jednim stolom sedi troje ljudi. Sedamo za sto, prilazi kineski kelner. Šta hoćemo da popijemo? Naručimo veliko pivo. Kelner odlazi. Vakcine ga ne zanimaju.

KRIZA VLADE U DOBA KORONE

U Beču je toplo, sija sunce. Dok sedim u kafani preko puta hotela, preplavljuje me normalnost koja me okružuje. Sa distance, spodobe sa Pinka deluju nestvarno. Pitam se po ko zna koji put kako je moguće da su ti likovi na vlasti u Srbiji, da neometano obasipaju ljude paranoidnim, sumanutim, zlobnim, zluradim, lažljivim trtljanjem. Skup karikatura u pozorištu apsurda u scenama toliko irealnim, da bi trebalo da budu komične.

Imaju i Austrijanci svoje brige. Glavna tema u dnevnim novinama koje jedne za drugim čitam je da je kancelar Sebastijan Kurc novac poreskih obveznika koristio za ličnu promociju (vidi okvir). Njegov drugar u Ministarstvu finansija je izgleda plaćao jednom tabloidu da afirmativno piše o mlađanom Kurcu, da objavljuje frizirana ispitivanja javnog mnjenja i tako mu pomogne da preuzme vlast u zemlji. Ali su u tome uhvaćeni, Kurcov drugar je bio dovoljno glup da ne izbriše kako treba na hiljade četova u kojima tokom godina kuju zaveru. Čitam kako Tužilaštvo za privredu i korupciju pretražuje stan i kancelariju kancelara, da mu preti do deset godina robije. Tužbom su obuhvaćeni i vlasnici medija koji su primili novac da bi izveštavali ne u javnom, nego u ličnom interesu Sebastijana Kurca. To je krivično delo.

Čitam sve to ljubomoran na državu u kojoj funkcionišu državne institucije. Dok mislim na Srbiju, gotovo da mi je smešno što se tolika frka digla zbog nekih oglasa u novinama, zbog sume od nešto oko milion evra. Pa nije čovek ilegalno trgovao oružjem, proizvodio ilegalne opijate, utajivao porez ili prao novac preko tajnih računa na ofšor destinacijama! Šta bi bilo kada bi državni tužilac Srbije naložio pretres u Telekomu? Istražio kako se finansiraju pinkovi i informeri?

Krećem u centar Beča. U tramvaju svi nose maske. I u prodavnicama nisam video nikoga bez maske. Na više mesta vidim punktove u kojima se besplatno vrše antigenski i pi-si-ar testovi. U staroj bečkoj kafani Riter u Mariahilferštrase kelnera nimalo ne zanima da li imam ili nemam potvrdu o revakcinaciji. Proveravam koliko je Austrijanaca revakcinisano – 61,5 odsto. Nije baš sjajno. Jedem odličnu čorbu od krompira.

Sledećega dana idemo na ranu večeru sa austrijskim prijateljima u jedan hrvatski riblji restoran u 7. becirku. Uz fantastičnu škarpinu i kutjevačku graševinu naravno da je tema kancelar Kurc koji je uhvaćen u proneveri novca poreskih obveznika. Sa jedne strane, tačno je da Austrija ima reputaciju zemlje kojoj korupcija daleko od toga da je strana, sa druge strane se čini da pravosudne organe ovog puta uopšte ne zanima da li njihovo činjenje dovodi do krize vlade i nestabilnosti države. Zakon je zakon, ako si toliko glup da te uhvate. Pravna država ispred stabilokratije.

SVE JE MOGUĆE

Naši prijatelji su prave Bečlije. Jedan od njih u Kurcu vidi odraz svega negativnog u Austriji. On je u mladosti bio član Komunističke partije, u penziju je otišao kao poreski savetnik, po principu: ko u mladosti nije komunista nema srca, ko u starosti ostane komunista nema razuma. Drugi je katolički biskup, nije mu drago što se ispostavilo da Kurc baš i nije onakav kakvim se prikazivao, ali podržava akciju tužilaštva. Red je red. Njih dvojica su išli u istu školu.

Čujemo priču o Austriji na koju su obojica ponosni. Sredinom 1990-ih jed-

Ostavka kancelara Kurca

Sebastijan Kurc je rođen 1986. godine. Državni sekretar u Ministarstvu unutrašnjih poslova postao je sa 25, poslanik Saveznog parlamenta na listi Narodne partije sa 27 godina. Šef partije i kancelar Austrije postaje u 31. godini. Prethodno je reformisao, neki bi rekli modernizovao, konzervativnu, pomalo prašnjavu Narodnu partiju. Pošto je blickrigom došao na njeno čelo, promenio je partijsku boju od crne u tirkiznu, centralizovao partiju i podredio je sebi. Pokazao je da se veoma dobro razume u politički marketing. U izbore je išao sa parolom "Sebastijan Kurc – nova Narodna partija". Partija je, nalik na svog novog šefa, počela da deluje mlado, poletno i beskrupulozno. Privredi se svideo mladi kancelar, baš kao i mnogim Austrijancima.

Godine 2017. Kurc formira koalicionu vladu sa ultradesničarskom Slobodarskom partijom. Dve godine kasnije, afera "Ibica" je uzdrmala njegovu prvu vladu. U javnost izbijaju video-snimci na kojima Kurcov vicekancelar i šef slobodaraca Hans-Kristijan Štrahe u nekoj vili na Ibici sa mladom, atraktivnom ženom, koja se predstavlja kao rođaka nekog ruskog oligarha, kuje plan da sa njenim parama kupi medije koji bi promovisali ideologiju slobodaraca i samog Štrahea. To je ocenjeno kao "spremnost na korupciju", zaobilaženje zakona zarad nezakonitog finansiranja partije i političkog uticaja na medije. Prva Kurcova vlada pada na ovoj aferi.

U januaru 2021. Kurc formira vladu sa Zelenima, partijom dijametralno suprotnom od desnih slobodaraca. Pokazuje da vlast stavlja ispred ideologije. Zeleni dobijaju Ministarstvo pravosuđa, ministarka postaje Alma Zadić, koja je kao desetogodišnja devojčica sa porodicom izbegla iz ratom zahvaćene Bosne. Ona se zaklinje kako neće dozvoliti da politika ima uticaja na pravosuđe. Nakon informacija koje su protumačene kao osnovana sumnja da je kancelar Kurc umešan u koruptivne delatnosti, ona daje nalog Tužilaštvu za privredu i korupciju da istraži eventualna krivična dela Sebastijana Kurca. Sud daje nalog da se pretresu stan i kancelarija kancelara, kao i kancelarije centrale Narodne partije. Istraga, između ostalog, otkriva na hiljade poruka koje je Kurc razmenio sa svojim čovekom od poverenja Tomasom Šmidom, u kojima kuju zaveru kako da Kurc prvo dođe na čelo partije, a potom postane kancelar. Šmid je mislio da je izbrisao poruke na telefonu, ali su ih inspektori za komunikacionu tehnologiju otkrili.

Optužnica napisana na više od 100 stranica Kurcu stavlja na teret da je Šmid sa njegovim blagoslovom sa pozicije generalnog sekretara Ministarstva finansija novcem poreskih obveznika – radi se o sumi od 1,2 miliona evra – u određenim medijima plaćao oglase da bi oni zauzvrat afirmativno pisali o Kurcu i objavljivali lažirana ispitivanja javnog mnjenja koja Kurca prikazuju kao miljenika nacije i najpopularnijeg političara, što mu je pomoglo da bude izabran na čelo Narodne partije, a potom i da postane kancelar. Kurcu, prema optužbi, preti kazna od 10 godina robije.

Foto: AP Photo

Nakon što je podignuta optužnica, Zeleni traže njegovu ostavku. Kurc prvo odbija, partijske formacije staju uz svog vođu, dolazi do krize vlade. Za 11. oktobar se u parlamentu zakazuje glasanje o poverenju Kurcu. Zeleni su nepopustljivi, vlada bi pala, došlo bi do prevremenih izbora, a Kurcu je počeo da opada rejting. Dve večeri pre toga, 9. oktobra, Kurc izlazi pred TV kamere i biranim rečima daje ostavku, svoj čin predstavlja kao žrtvu zarad stabilnosti države, kao povlačenje sa kancelarske funkcije dok se ne bude okončao sudski proces. Ostaje, ipak, na čelu partije i poslanik i obećava da se neće pozivati na poslanički imunitet. Novi kancelar postaje Kurcov bliski saradnik i prijatelj, dotadašnji ministar spoljnih poslova Aleksandar Šalenberg. Kurc bi preko njega mogao da nastavi da vlada iz senke i pokuša da politički utiče na sudski proces. Zeleni pristaju na taj politički kompromis. Istraga protiv Kurca je u toku.

na devojčica je iz Tuzle sa porodicom izbegla u Beč. Bežali su od rata. Devojčica je brzo naučila nemački, bila dobra učenica, upisala pravo i bila dobar student. Učlanila se u Zelenu partiju, koja se dakako zalaže za borbu za očuvanje životne sredine, ali i za humano ophođenje sa migrantima i evropske vrednosti, malo više od drugih političkih partija u Austriji. Od 2017. do 2020. bila je poslanica u saveznom parlamentu. Od januara 2021, sa 36 godina, ministarka pravosuđa Republike Austrije. Alma Zadić za naše prijatelje otelovljuje sve pozitivno u Austriji.

Naš prijatelj bivši komunista nam je na poklon doneo sveže smokve iz svoje bašte na rubu Beča. Ne mogu da verujem da u Beču rastu smokve, pa još sredinom oktobra. Probam jednu, slatka je kao da je ubrana u avgustu na Jadranu. Pomislim da ako u Beču usred oktobra rađa slatka smokva, sve je moguće. Pa i da srpsko tužilaštvo, po ugledu na austrijsko, pokrene istražni postupak o načinu finansiranja i izveštavanja srpskih medija, a reklo bi se da osnova i indicija za to ima na pretek. Da ovom prilikom ne pominjemo Krušik ili Jovanjicu. ¶

ANDREJ IVANJI

Fudbal crn kao nafta

Kupovinom engleskog fudbalskog kluba Njukasl, Muhamed Bin Salman se pridružio zalivskim rivalima iz Emirata i Katara koji već godinama "popravljaju" ugled svojih zemalja masivnim investiranjem u sport. Iako saudijskog prestolonaslednika optužuju da je naložio ubistvo novinara Džamala Kašogija, pokrenuo rat i humanitarnu katastrofu u Jemenu, kao i za brojna kršenja ljudskih prava, SAD nastavljaju da održavaju lukrativno partnerstvo sa Saudijskom Arabijom, svim kontroverzama uprkos

Fotografije: AP Photo

LJUBITELJ FUDBALA I NAVIJAČI: Muhamed Bin Salman i fanovi Njukasla

Prošle sedmice se još jedan poznati evropski fudbalski klub našao pod okriljem arapskog naftnog kapitala. Nakon Mančester Sitija, Pari Sen Žermena, Evertona, Malage, Šefilda i drugih timova koji su u prethodnom periodu stekli nove vlasnike iz zalivskih zemalja, i engleski Njukasl junajted je za 305 miliona funti prodat jednom saudijskom konzorcijumu.

Iza ovog konzorcijuma nalazi se državni Saudijski javni investicioni fond (PIF) koji se nalazi pod kontrolom princa Muhameda bin Salmana. Pošto je i Premijer liga odobrila ovu akviziciju, nakon godinu i po dana završena je saga o kupoprodaji Njukasla, a fond je stekao vlasništvo nad oko 80 odsto akcija kluba sa "Sent Džejms parka". Ovaj investicioni fond, koji upravlja portfeljem vrednim čak 700 milijardi dolara, smatra se "motorom" Bin Salmanovih planova za ekonomsku transformaciju Saudijske Arabije. PIF je prethodnih godina kupovao milione deonica zapadnih, globalno prepoznatljivih korporacija i finansijskih organizacija, među kojima su i Dizni, Fejsbuk, Starbaks, Benk of Amerika, Berkšir Hatavej, Kvalkom, Uber, farmaceutska kompanija Fajzer i mnoge druge.

MEKA MOĆ

Ambiciozni 36-godišnji naslednik saudijskog prestola, i defakto najmoćnija figura u svojoj zemlji, imao je duže vreme ambiciju da postane vlasnik fudbalskog kluba iz Premijer lige. Pre nekoliko godina propao je njegov pokušaj da za, navodno, četiri milijarde funti kupi Mančester junajted. Bin Salmanova strategija bila je jasna: da se sustignu i nadmaše rivali iz zalivskih zemalja, pre svih Katara i Ujedinjenih Arapskih Emirata, koji novac već decenijama ulažu u "sportsku diplomatiju", želeći da značajnim investiranjem u sport i sportske događaje prošire svoj spoljnopolitički uticaj u svetu.

Kritičari, međutim, ukazuju na to da "MBS", kako saudijskog princa kolokvijalno po njegovim inicijalima nazivaju u štampi, pokušava da kupovinom fudbalskog kluba "opere ugled svoje zemlje", navodi britanski "Tajms". Već se priča o tome da bi sledeća investicija prebogatog saudijskog fonda mogla da bude u Italiji, a na meti je navodno Inter, koji PIF želi da otkupi od kineske Suning grupe, pošto se "neroazuri" već neko vreme nalaze u finansijskoj krizi.

BILION I PO DOLARA

Pojedine procene govore da vladajuća kraljevska porodica Saudijske Arabije raspolaže bogatstvom od oko 1,4 milijarde dolara, što je čini najbogatijom porodičnom dinastijom na svetu. Kuća Sauda, kojoj pripada skoro 15.000 članova kraljevske porodice, većinu svog prihoda crpi iz ogromnih rezervi nafte koje se nalaze na teritoriji ove zalivske monarhije. Okosnicu finansijske moći Saudijaca čini i jedna od najvrednijih i najprofitabilnijih kompanija na svetu Saudi Aramko, preduzeće koje je u državnom vlasništvu i čija tržišna vrednost iznosi više od dve milijarde dolara.

Muhamed bin Salman obnaša dužnost prvog zamenika premijera (zvanično je premijer njegov otac i kralj Salman bin Abdulaziz), a istovremeno je ministar odbrane i direktni naslednik saudijskog monarha. On takođe vodi i uticajno Veće za ekonomske i razvojne poslove, koje nadgleda i koordinira gotovo sve aktivnosti koje se tiču unutrašnje politike, ekonomije, zdravstva, rada i obrazovanja.

Bin Salman je pokrenuo i ambiciozni državni program nazvan "Vizija 2030", koji predstavlja ugaoni kamen ekonomske transformacije Saudijske Arabije, a čiji bi konačni cilj trebalo da bude diverzifikacija tamošnje privrede, smanjenje ekonomske zavisnosti od nafte i privlačenje direktnih stranih investicija. Više nego ilustrativan je podatak koji pokazuje koliko ekonomija ove zalivske zemlje danas zavisi od "crnog zlata": izvoz nafte čini gotovo 90 odsto ukupnog izvoza Saudijske Arabije.

VANSUDSKO POGUBLJENJE

Bin Salmanov imidž ambicioznog reformatora teško je oštećen nakon brutalnog ubistva saudijskog novinara Džamala Kašogija u Istanbulu, pa su ga neko vreme brojni svetski lideri, makar javno, izbegavali dok se stvari detaljno ne ispitaju, reše ili s vremenom "zaborave". To, međutim, nije važilo za Ameriku, koja Saudijsku Arabiju smatra svojim ključnim arapskim saveznikom na Bliskom istoku. Bivši američki predsednik Donald Tramp je svojevremeno odabrao upravo Rijad za prvu stanicu na svojoj prvoj međunarodnoj turneji, a u saudijskoj prestonici potpisao je čitav niz sporazuma, mahom vojnih, u vrednosti od oko 350 milijardi dolara (vidi tekst "Još više oružja", Vreme br. 1377).

U februaru ove godine objavljen je izveštaj američke obaveštajne službe koji je pokazao da je saudijski prestolonaslednik lično odobrio ubistvo Kašogija 2018. godine u saudijskom konzulatu u Turskoj. Ovaj novinar, koji je pisao i za "Vašington post", bio je kritičar Salmanovog autoritarnog učvršćivanja vlasti u domovini, a taj slučaj uznemirio je svetsku javnost. Predsednik SAD Džozef Bajden zatražio je stoga da se sa poverljivog izveštaja obaveštajnih službi skine oznaka tajnosti koju je stavio njegov prethodnik Donald Tramp. Čak se i u specijalnom izveštaju UN-a zaključuje da se u slučaju Kašogijevog ubistva radilo o "vansudskom pogubljenju za koje je odgovorno Kraljevstvo Saudijske Arabije". Rijad, međutim, insistira da saudijski agenti nisu radili po naređenju princa Muhameda, te da su novinara ubili odmetnuti bezbednosni zvaničnici.

Bilo kako bilo, Bela kuća nije pokrenula nikakve drastične mere protiv vlasti u Rijadu, a sem javnog prekora i viznih restrikcija za više desetina Saudijaca optuženih da su "pretili disidentima u inostranstvu", odnosi dveju zemalja nastavili su da se kreću utabanim, stotinama milijardi dolara vrednim stazama. Iako na većoj distanci prema Saudijcima od svog prethodnika, i Džo Bajden je privržen višedecenijskom partnerstvu SAD sa liderima konzervativne zalivske monarhije.

RAT U JEMENU

Savetnik američkog predsednika za nacionalnu bezbednost Džejk Saliven je tako krajem septembra bio u zvaničnoj poseti Rijadu, čime je postao najviši zvaničnik Bajdenove administracije koji je posetio ovu zemlju. Jedna od tema razgovora bila je i situacija u Jemenu. Kao svojevrsni "ukor" konzervativnoj monarhiji mogla se protumačiti nedavna odluka Bele kuće da okonča podršku vojnim operacijama koje u najsiromašnijoj zemlji Arapskog poluostrva sprovodi Saudijska Arabija. Rezultat ove kampanje je katastrofalan: život u Jemenu izgubilo je više od 130.000 ljudi, dok su milioni raseljeni.

Analitičari smatraju da je upravo Muhamed bin Salman doneo odluku o pokretanja rata 2015. godine protiv jemenskih Huta koje podržava Iran, ali i drugih kontroverznih odluka koje su narušile odnose Saudijske Arabije sa savezničkim zemljama Persijskog zaliva, pre svih Ujedinjenim Arapskim Emiratima i Katarom.

Ambiciozni prestolonaslednik imao je i kod kuće pune ruke posla. Naredio je, recimo, hapšenje više istaknutih članova kraljevske porodice, među kojima je bio i rođeni brat kralja Salmana, sve zbog navodne korupcije i izdaje, mada svetski mediji pišu kako se iza toga krila neskrivena namera MBS-a da konsoliduje svoju moć i čistkom ukloni sve potencijalne rivale u borbi za tron.

ŠAMPION ZA PET GODINA

Najnovijom akvizicijom engleskog premijerligaša, uticajni saudijski princ je nastavio da širi svoju "meku moć" u svetu, ali i da puni stupce mahom tabloidne štampe koja se prethodnih dana utrkivala da objavi vrtoglave cene kojima je plaćao sve svoje lukrativne "igračke" – superjahtu od 500 miliona dolara, sliku Leonarda da Vinčija *Salvator Mundi* za 450 miliona ili raskošni dvorac u Francuskoj za 320 miliona dolara.

Navijači Njukasla su ipak, čini se, presrećni što će se u njihov klub slivati ogroman novac iz saudijskih izvora. Nakon objavljivanja vesti o kupoporadaji, ispred stadiona se euforično mahalo zastavama i upaljenim bakljama. Bilo je i disonantnih tonova u javnosti: jedna od najpoznatijih organizacija koja se bavi ljudskim pravima u svetu Amnesti internešenel, osudila je preuzimanje engleskog premijerligaša navodeći da je u pitanju "farsa", te da će "fond PIF iskoristiti Njukasl kao svoju PR alatku". Sve u svemu, nova uprava Njukasl junajteda već je najavila da bi klub, koji nije bio šampion Engleske još od 1927. godine, mogao da osvoji Premijer ligu u narednih pet godina. ¶

UROŠ MITROVIĆ

ZADRŽANO BEKST NADSTVARNOSTI

IZ METROPOLITENA: *Zadržano bekstvo nadstvarnosti* Nikole Vuča i crteži *Le cadavre exquis* grupe autora

Foto: Muzej primenjene umetnosti, i Muzej savremene umetnosti

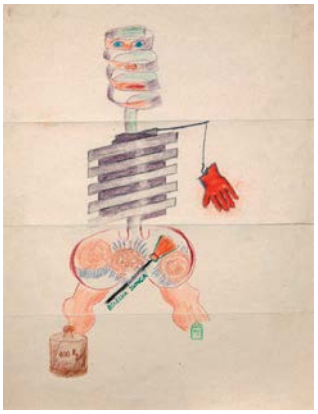
Fotografija Nikole Vuča i dva crteža grupe nadrealista izloženi su u Njujorku, kao deo priče o nadrealizmu, pokretu koji se prošetao celim svetom

U Njujorku, u Muzeju umetnosti Metropoliten, prošlog ponedeljka, 11. oktobra, otvorena je izložba "Nadrealizam bez granica". Na njoj su izložena i tri rada iz Srbije: *Zadržano bekstvo nadstvarnosti*, fotografija Nikole Vuča iz kolekcije Muzeja primenjene umetnosti, i dva crteža iz serije *Le cadavre exquis*, grupe nadrealista iz kolekcije Muzeja savremene umetnosti. Muzej primenjene umetnosti je obavestio javnost da je njihov eksponat izložen u Njujorku, a Muzej savremene umetnosti – nije. Informacija da i oni učestvuju na ovoj međunarodnoj izložbi dostupna je na trejleru Metropoliten muzeja. Februara iduće godine, izložba će biti prikazana i u Londonu, u Tejt modern galeriji. Namera njenih autora je da nadrealizam, jedan od najznačajnijih pokreta prošlog veka, predstave kao dinamičan pravac koji se preneo van granica Francuske u kojoj je nastao, i razvijao se mimo inicijalne grupe u okviru nacionalnih i lokalnih osobenosti različitih delova sveta.

Nadrealizam je došao do Srbije neposredno pošto je ozvaničen u Francuskoj: pet nedelja nakon objavljivanja Bretonovog *Manifesta nadrealizma* u Parizu 15. oktobra 1924. godine, Marko Ristić je u Beogradu tekstom u časopisu "Svedočanstva" obnarodovao srpski nadrealizam, koji je u Srbiji delovao do 1936. godine zahvaljujući aktivnosti 13 umetnika, a pre svega Marka Ristića, Oskara Daviča, Dušana Matića, Salmona Monija de Bulija, Vaneta Bora, Aleksandra i Nikole Vuča. Sarađivali su sa

tvo

francuskim nadrealistima, Bretonom, Dalijem, dopisivali se s njima, kontaktirali. "Upoznao sam i Dalija, koji je fizički jeziv i idiotski se raskomotio u Elijarovom stanu sa belim čarapama i crnim lakovanim papučama...", pisao je Vane Bor. "Dosta je neprijatno što takva ličnost, koliko god ona bila sjajna u proživljavanju, može da ima uticaja na generalnu orijentaciju nadrealizma." Bretona je najviše zainteresovao Bulijev roman u crtežima *Vampir*, objavljen u časopisu "Svedočanstva". Preveden na francuski, Bulijev roman se iste 1925. godine pojavio u pariskom "La Rèvolution surrèaliste", ilustrovan crtežom Pabla Pikasa. Decembra 1926. godine Milan Dedinac je objavio poemu *Javna ptica*, i nekoliko primeraka odmah je poslao Polu Elijaru, Bretonu, Luju Aragonu i Marku Ristiću, koji je tada bio u Parizu. Ristićev tekst o *Javnoj ptici* ima formu nadrealističkog programa. On smatra da je Dedinčeva poema "van literature" te da "ne podleže književnoj kritici", da donosi "mračne armije snova" i da u njoj treba videti "dijalektički razvoj iracionalne misli" kojom se preti licemernom i pragmatičnom građanskom društvu. Poema nije ilustrovana vinjetama i crtežima i prvi put donosi, što naročito ističe i Ristić, halucinantne fotomontaže – tri Dedinčeve slike, nastale po istom principu kao i poetske slike.

Almanah "Nemoguće – L'impossible", ključna publikacija nadrealista i prva kojom su definisani stavovi trinaestorice, bio je avangardni multimedijalni časopis koji je pomerao granice književnosti i likovne umetnosti. U njemu fotografija nije bila samo ilustracija teksta, već su tekstualni i vizuelni rad bili izjednačeni. "Nemoguće" je proistekao iz saradnje i razmene radova francuskih i naših nadrealista, pa je dvojezičnost u naslovu razumljiva – Breton je ovde objavljivao svoje stihove u prozi, a Andre Tirion je učestvovao u grafičkom oblikovanju almanaha.

Fotografija *Zadržano bekstvo nadstvarnosti* Nikole Vuča koja je izložena u Njujorku, nastala je 1929. godine, a Muzeju primenjene umetnosti ju je poklonila gospođa Jelena Jovanović iz Beograda, sestričina Marka Ristića, kao deo njegove zaostavštine. Jelena Perać, kustos zbirke fotografija Muzeja primenjene umetnosti, podseća da su tri godine pre ove nastale prve Vučove fotografije, *Krov nad prozorom* i *Betoven I* i *II*, i da "predstavljaju, pored kolaža Marka Ristića, prva vizuelna dela srpskog nadrealizma. Vučo je koristio različite postupke u izgradnji fotografske predstave nadrealnog – isecao je predmete iz sveta realnosti, udvajao ih je i multiplikovao, preklapao fragmente predmeta i uvećavao ih do granica prepoznatljivosti, gradio je sliku unutar slike, koristio postupak dupliranja. Na taj način, ostvario je dela koja se mogu porediti sa najznačajnijim fotografskim ostvarenjima nadrealističkog pokreta u svetu. *Zadržano bekstvo nadstvarnosti* nastalo je postupkom duple ekspozicije – na istom negativu dva puta je, spreda i otpozadi, Vučo je snimio istu žensku figuru s rukama na ušima, i tako je kreirao jednu od antologijskih fotografija srpskog nadrealizma, čija inscenirana i nadrealna vizuelna struktura predstavlja potvrdu i sublimaciju osnovnih ideja i programskih načela ovog pokreta. Kao takva, fotografija je dobila privilegovano mesto u almanahu 'Nemoguće – L'impossible'. Objavljena je dva puta, na početku i na kraju almanaha, simbolično kao njegova alfa i omega: na naslovnoj strani i u okviru programskog teksta beogradskih nadrealista *Uzgred budi rečeno*, čineći deo idejne celine – vizuelni program srpskog nadrealizma."

U grupi nadrealista, autora dva crteža izložena u Njujorku, jesu Marko Ristić, Ševa Ristić, Andre Tirion, Aleksandar Vučo, Vane Živadinović Bor i Dušan Matić. U Muzeju savremene umetnosti čuva se 19 crteža *Le cadavre exquis*, svi iz 1930. godine. *Le cadavre exquis* predstavlja metod kolektivnog umetničkog delovanja, gde grupa umetnika zajedno stvara delo dodavanjem delova u zajedničku celinu. Nastali su kada je među pripadnicima beogradskog nadrealističkog kruga kružio presavijeni komad papira sve dok svako od prisutnih ne bi dodao svoj deo crteža, ne gledajući šta su prethodnici nacrtali. Crteži su deo Legata Marka, Ševe i Mare Ristić koji su ovom Muzeju ostavile ćerka i supruga Marka Ristića.

Najveća zasluga za "otkrivanje" nadrealizma u ovdašnjoj javnosti pripada prof. dr Milanki Todić, nekadašnjem kustosu Muzeja primenjene umetnosti, ističe Jelena Perać. "Zahvaljujući njenoj inicijativi, Nikola Vučo je poklonio Muzeju svoje originalne negative 1988. godine, koje je nedugo potom dr Todić predstavila (putem savremenih fotografija izrađenih sa negativa) domaćoj i inostranoj javnosti na izložbi' Nikola Vučo – fotografije', koja je održana najpre u Muzeju Reaty u Arlu 1990, a zatim u Muzeju moderne umetnosti u Beču 1990–1991. i u Muzeju primenjene umetnosti 1991. godine." Nakon ove izložbe, a naročito nakon izložbe "Nemoguće – umetnost nadrealizma" 2002. godine u Muzeju primenjene umetnosti, ovdašnja javnost je počela da uvažava ovaj pokret (vidi "Vreme" br. 619). Milanka Todić, autorka te izložbe, tada je objasnila da je prevazilaženje tradicionalne estetike učinilo da nam nadrealizam odgovara. "Naime, nadrealizam je naklonjen eksperimentu, ne priznaje nikakve tradicionalne okvire niti medijske podele, interdisciplinaran je i veruje u individualnu kreativnost. Nadrealisti nisu očekivali da čovek bude perfekcionista u zanatskom smislu, smatrali su da je umetnost vrsta saznanja koja može čoveku da pruži ideju o njegovom unutrašnjem životu, snovima, vizijama, o drugoj dimenziji realnosti. Zato nadrealizam savremenom umetniku nudi slojeve na raznim nivoima."

Na sajtu Metropoliten muzeja, u najavi izložbe (traje do 30. januara) piše da je nadrealizam povezivao umetnike 45 zemalja sveta tokom osam decenija, i da ih je spojio isti interes: sloboda i neograničenost. ¶

SONJA ĆIRIĆ

I ratni komesar i dama

Haljine prve dame Jugoslavije prvi put uživo i prvi put u boji, na izložbi u holu zgrade RTS-a

ELEGANCIJA I UGLED:
Sa izložbe haljina Jovanke Broz
Foto: Gordan Jović

Kad se kaže Jovanka Broz, na šta pomislite? Osim da je bila prva dama Jugoslavije i Titova supruga, verovatno na detalje koji su bili njen pojavni zaštitni znak: crnu visoku punđu i haljine koje ističu struk i dekolte. E pa te njene haljine, rukavice, toke i cipele prvi put su svakom dostupne, moguće ih je i gledati i dodirivati na izložbi "Jovanka Broz u boji", koju je RTS priredio u holu svoje zgrade u Takovskoj, s namerom da promoviše aktuelnu seriju *Jovanka Broz i tajne službe*, realizovanu povodom obeležavanja šezdeset godina od održavanja prve konferencije Pokreta nesvrstanih.

Nakon smrti Jovanke Broz, njen garderober pripao je porodicama Budisavljević i Aleksić, njenim naslednicima, podseća modni dizajner Igor Todorović, koautor izložbe "Jovanka Broz u boji" i direktor projekta, a oni su ga predali na čuvanje Etnografskom muzeju. O kolekciji se brinula Mira Menković, koautor izložbe. Igor Todorović kaže da se u kolekciji čuva "preko 600 odevnih predmeta i brojni komadi obuće i galanterije, kao i prepiska i lični predmeti vezani za stil odevanja Jovanke Broz. Otvaranje tog garderobera je svakako impresivno svedočenje koloritom, krojevima, tkaninama, dokumentima, skicama i prepiskom o jednom vremenu koje u budućnosti može da bude predmet daljih istraživanja i analiza." Tokom ove godine započeli su pregovori o konzervaciji zbirke, katalogizaciji i publikovanju, i tom prilikom došlo se na ideju da se priredi izložba koja bi "nagovestila obim i značaj estetike koja se vezuje za Jovanku Broz, ali i za ukupno estetsko, zanatsko pa i industrijsko tekstilno nasleđe zemlje u kojoj je ona obavljala ulogu prve dame", objašnjava Todorović.

Prvo je trebalo proceniti koji predmeti iz kolekcije su u stanju da izdrže izlaganje (tim: Mira Menković, Maja Nedeljković Davidovac, Marina Medenica i Olga Mrđenović), a zatim među njima odabrati one koji će predstaviti "poziciju prve dame, i to od njene prve protokolarne haljine u kojoj se pojavila kao supruga Josipa Broza tokom posete Jugoslaviji premijera Velike Britanije Entonija Idna 1952. godine, pa do njenih poslednjih javnih pojavljivanja kasnih sedamdesetih godina prošlog veka. Na-

PRVO PREDSTAVLJANJE: Na prijemu sa britanskim premijerom 1952. godine
Foto: Muzej istorije Jugoslavije

mera nam je bila da prikažemo značaj protokola tog vremena, ali i tkanine, krojeve, lične estetike i autorstvo dizajnera i zanatlija koji čine modno nasleđe ove zemlje", objašnjava Todorović.

Odeća Jovanke Broz imala je dvostruki karakter, ocenjuje Maja Nedeljković Davidovac, modni dizajner i kostimograf. "U diplomatskim krugovima korišćena je kao diplomatsko sredstvo za unapređenje međunarodnih odnosa država i brendiranje Jugoslavije u svetu, dok je za domaću javnost, birajući nešto skromnije modele, bila element povezivanja sa širim društvenim slojevima i sredstvo nove vlasti da se u državi, federaciji naroda, stvori jedinstven jugoslovenski nadnacionalni identitet. Partizanka, borac, komunista i prva dama SFRJ, Jovanka Broz, otmena i elegantna, bila je pandan evropskoj aristokratiji. Uz to, bila je pokrovitelj i reprezent domaće modne industrije. Zna se da su brojna preduzeća, dizajneri i zanatlije Jugoslavije brinuli o izgledu Jovanke Broz, ali, kako njena odeća nije potpisana, još uvek ne postoje precizni podaci o tome ko je sve učestvovao u izradi odeće prve dame. Bilo da je rađena u privatnim salonima u zemlji i inostranstvu (od Mile Kavaloti iz Rijeke do Klare Rotšild iz Budimpešte), u svetskim modnim kućama (od Diora do Lanvina) ili državnim preduzećima (od Narodne radinosti do Jugoeksporta) uz asistenciju domaćih dizajnera (Aleksandar Joksimović, Mirjana Marić, Anđelka Slijepčević i dr.), njena odeća je unikatna, u većini slučajeva u pitanju je visoka moda ručno rađena, po meri, od vrhunskih materijala, upečatljivih boja i atraktivnih tekstura i dezena, dok kroj i način drapiranja, falte i izrezi upućuju na snažan uticaj pariske visoke mode. Kolekcija odeće i aksesoara Jovanke Broz predstavlja jedinstven spoj Zapada i Istoka, kapitalizma i komunizma, odeće žene ratnika i elegantne prve dame, visoke mode i konfekcije, zvaničnog stila protokolarnog odevanja i ličnog stila Jovanke Broz."

Istraživanje koje bi otkrilo priče i kuriozitete o Jovankinim haljinama, tek predstoji. Pa ipak, kaže Igor Todorović, pomenuta haljina "izrađena za susret sa britanskim premijerom, govori o izboru koji svedoči o poznavanju forme i normi boja, krojeva i tkanina, ali i neverbalnog pojavnog manifesta u prilici kakva je bio susret sa Idnom. Jovanka se tada pojavljuje potpuno restilizovana – od ratnog komesara postaje dama koja može da parira svetskom džet-setu. Međutim, kako je došlo do preobražavanja majora Jovanke Broz u socijalističku kraljicu glamura, tek treba da se sazna."

Igor Todorović ističe da je domaća i još više svetska štampa komentarisala odevanje Jovanke Broz, kao i da se u zbirci nalaze naslovne strane inostranih novina koje Jovanku Broz stavljaju u modni ili stilski fokus. "Kao Titova supruga, Jovanka Broz je svakako bila vidljivija od žena drugih državnika iza gvozdene zavese, ali svakako i zato što je njena pojavnost bila važna i njenom »

NESVRSTANI: Svečani prijem za učesnike Konferencije 1961. godine

Foto: Muzej istorije Jugoslavije

suprugu i državi. Jovanka Broz je bila uključena u modu kroz različite aktivnosti tadašnje tekstilne industrije, bila je čest posetilac revija, a i sama je priređivala modne događaje za supruge visokih stranih državnika i diplomatskih predstavnika u zemlji. Ipak, pre svega, modom se bavila zbog lične zainteresovanosti i potrebe da učestvuje u kreiranju svoje odeće."

Da li bi Jovankine haljine i sada mogle da se nose? Po Igoru Todoroviću, odgovor je potvrdan. Štaviše, on smatra da bi "njene haljine mogle da budu inspiracija u kroju, etici i etikeciji sadašnjim i budućim kreatorima, kao i da su sjajan osnov za održivu modu, temu koja se poslednjih godina smatra izuzetno važnom u bavljenju modom."

Za kraj, objašnjenje zašto je izložba nazvana "Jovanka Broz u boji". Zato što smo, kažu kolege u RTS-u, sve prikazane haljine do sada mogli da vidimo isključivo u crno-beloj tehnici novinskih izdanja i televizijskih emisija. Ova izložba ih prvi put otkriva u potpunosti. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Izložba

Otrovan mitovima

Dve beogradske galerije upravo izlažu (od 6. do 17. oktobra) najnovije radove Aleksandra Cvetkovića objedinjene ciklusom *Alegorije na grčke motive*: u Galeriji ULUS-a izložene su slike i objekti, a u Galeriji Dar-Mar radovi na papiru i objekti. Grčka mitologija je tema kojom se Cvetković bavi godinama unazad, transponujući je u likovni jezik, kako piše u katalogu izložbe, "nastojeći da mit sagleda kroz njegovu poentu ili ključni aspekt kojim se može iskazati, on ga redukuje na jednostavnu, ali uvek efektnu likovnu formu, dodeljujući joj funkciju znaka kadrog da asocijativnim potencijalom ostvari željeni alegorijski kvalitet. U tom pogledu, Cvetkovićeva umetnička taktika se i na ovoj izložbi ogleda u činjenici da on posmatrača ne stavlja pred svršen čin pasivnog prihvatanja ponuđenog sadržaja likovnog dela, već mu asocijativnim smernicama rasplamsava maštu i podstiče ga na mentalnu i duhovnu aktivnost..."

U POTRAZI ZA ZLATNIM RUNOM: Akrilik Aleksandra Cvetkovića

Foto: promo

Aleksandar Cvetković (1947) jedan je od najeminentnijih srpskih slikara. Priredio je više od 60 samostalnih izložbi i učestvovao na brojnim likovnim manifestacijama. Dobitnik je mnogih prestižnih nagrada, a izdvajaju se prve nagrade Oktobarskog salona 1977. i 1988, Zlatna paleta 1985, nagrada "Politike" iz Fonda Vladislava Ribnikara 1990. godine, nagrada na Međunarodnoj izložbi crteža u Nirnbergu 1979, Nagrada na Bijenalu umetnosti u Aleksandriji 1980...

O sebi kaže da 54 godine nije ispustio četkicu iz ruke, a slika od dvadesete. Sebe definiše kao klasičnog slikara: "Dok mi ne zamiriše terpentin, ništa ne vredi." Deset godina je živeo u Njujorku, a onda se vratio u Šumarak, selo na obali Dunava u Deliblatskoj peščari. Ne ide mu se u grad zato što ga tamo mnogo toga onespokojava. Rado priča o vremenu dok je bio član legendarne jugoslovenske grupe Siluete, i naglašava da još uvek svira. Ima bend koji svira samo američki rokenrol i bluz, zovu se Malkolm Bridžer bend, po pevaču Englezu koji poslednjih desetak godina živi u Beogradu. Sviraju po klubovima Banata, a gostovali su i u Beogradu.

O temi kojom se dugo bavi, *Alegorijima na grčke mitove*, kaže da nema kraja, da je otrovan njome, i da se odlično uklapa u mir i tišinu njegovog Šumarka. ¶

R. V.

ZORAN STANOJEVIĆ

Fejsbuk je pao, da li se razbio

Ako ćemo o prošlonedeljnom šestočasovnom padu Fejsbuka da sudimo kroz teorije zavere, evo dve zanimljive. Jedna je da je iz sistema trebalo isključiti nešto što bi moglo loše da izgleda ako Kongres odredi nekakav softversko-hardverski pretres servera kompanije, pa nije sve prošlo glatko. Druga je da su u izuzetno komplikovanom trenutku tamo rešili da nam malo pokažu kako bi nam bilo da Fejsbuk i priključenije ne postoje, makar na šest sati. Jeste bilo mnogo onih koji su se hvalisali da su se "odmorili" i da bi bilo dobro da pad potraje, ali mnogi biznisi koji su oslonjeni na Fejsbuk i Instagram, a naročito na Votsap i Mesindžer, i te kako su osetili neprijatnost koja ih je prilično koštala u pravom novcu. Teško da oni priželjkuju novi i duži pad Fejsbuk servisa.

Treća i najmanje interesantna, neko će reći i najmanje verovatna mogućnost, jeste ona zvanična, da su najbolji softverski inženjeri na svetu stvarno nešto zabrljali i ugasili sopstveni sistem. To je i najstrašnija varijanta jer ukazuje da je nešto što koristi tri i po milijarde ljudi u svakodnevnom životu, gotovo kao komoditet, moguće isključiti takoreći na dugme, kao u nekom komičnom filmu. Bez bekapa, rezervnih servera ili makar razdvojenih za svaki servis, pa da ne stanu svi odjednom.

Sve se to dešava u nedelji u kojoj bivša menadžerka Fransis Haugen svedoči u Kongresu o zastrašujućoj politici kompanije. Nije Fejsbuku to prvi skandal, svakako nije ni poslednji, ali je najozbiljniji. Manje je strašno kada se otkrije da je sistem korišćen za nameštanje izbora, kao u slučaju Kembridž analitike, nego kada vam neko kaže da je menadžment firme znao da Instagram gura tinejdžerke u anoreksiju, između ostalih štetnih posledica, ali da su to svesno ignorisali zarad profita.

Da su antivakseri zaista neki ozbiljan i zabrinut svet, namah bi batalili fantazije o čipovima i otrovima u vakcinama jer im se otvorila prava priča sa dokazima o "čipovanju" i mentalnim "otrovima" koji se slobodno šire i čine štetu. Kao da je otkriveno da je neko u popularno piće ili hranu za mlade svesno sipao drogu kako bi ih navukao da kupuju što više, ne mareći za posledice koje izvesno mogu biti smrtne. To je suština onoga o čemu smo slušali u Kongresu i emisiji "60 minuta" u istoj nedelji kada su svi sistemi firme stali na šest sati. Ako je neko želeo da skrene pažnju sa glavne teme, prilično mu je uspelo jer se o zastoju izveštavalo iscrpnije i hitnije nego o trovanju o kojem je Haugen svedočila.

Osnivač Fejsbuka Mark Zakerberg prešao je za desetak godina put od ličnosti godine magazina "Tajm" do crnog đavola ili od Harija Potera do Voldemorta. Pre nekoliko godina on je obilazio SAD i na tribinama "slušao građane", što je tumačeno kao razmatranje kandidature za predsednika kada napuni 35, što je ustavni uslov. On sada ima 37, ali su mu šanse za ulazak u Belu kuću minimalizovane, malo je verovatno da bi ga trenutno tamo pozvali i kao gosta.

S druge strane, sada se sve glasnije govori o demontaži Fejsbuka, rastavljanju na više nezavisnih i nepovezanih kompanija, pa čak i na usitnjavanje na nivo država, gde bi svaka za sebe imala svoj "fejsbukčić" pod kontrolom lokalnih vlasti. Ako to prođe kod Fejsbuka, na redu su ostale megakompanije što će reći da će nam rezultat te bitke dati odgovor na pitanje ko, zapravo, vlada svetom. Mogućnost da države imaju akreditovane predstavnike, praktično ambasadore pri globalnim kompanijama sa ovolikim uticajem mogla bi biti naša budućnost i to bi bila bolja verzija. Gora je ova koju već imamo. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	720 RSD	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

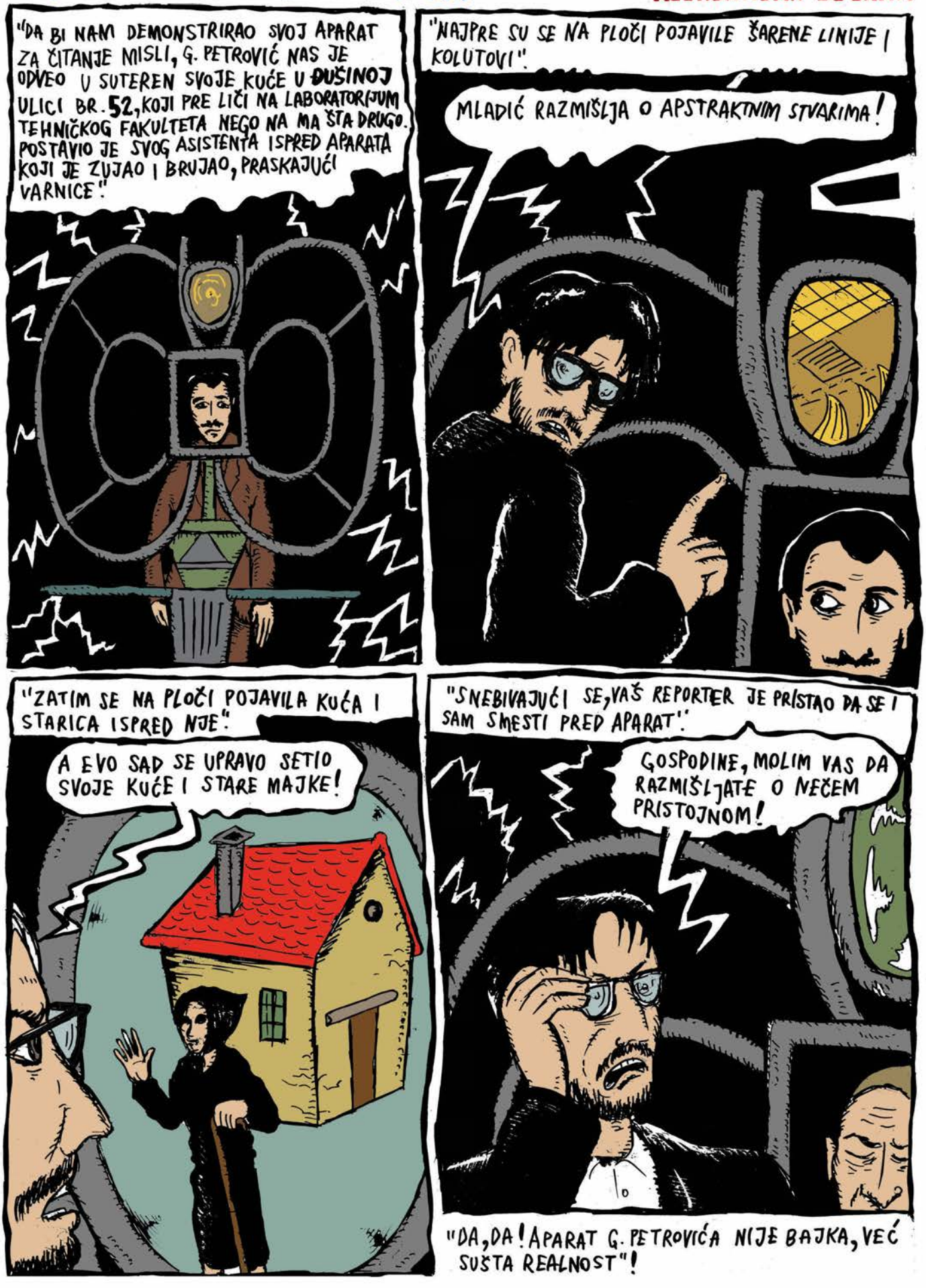
DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

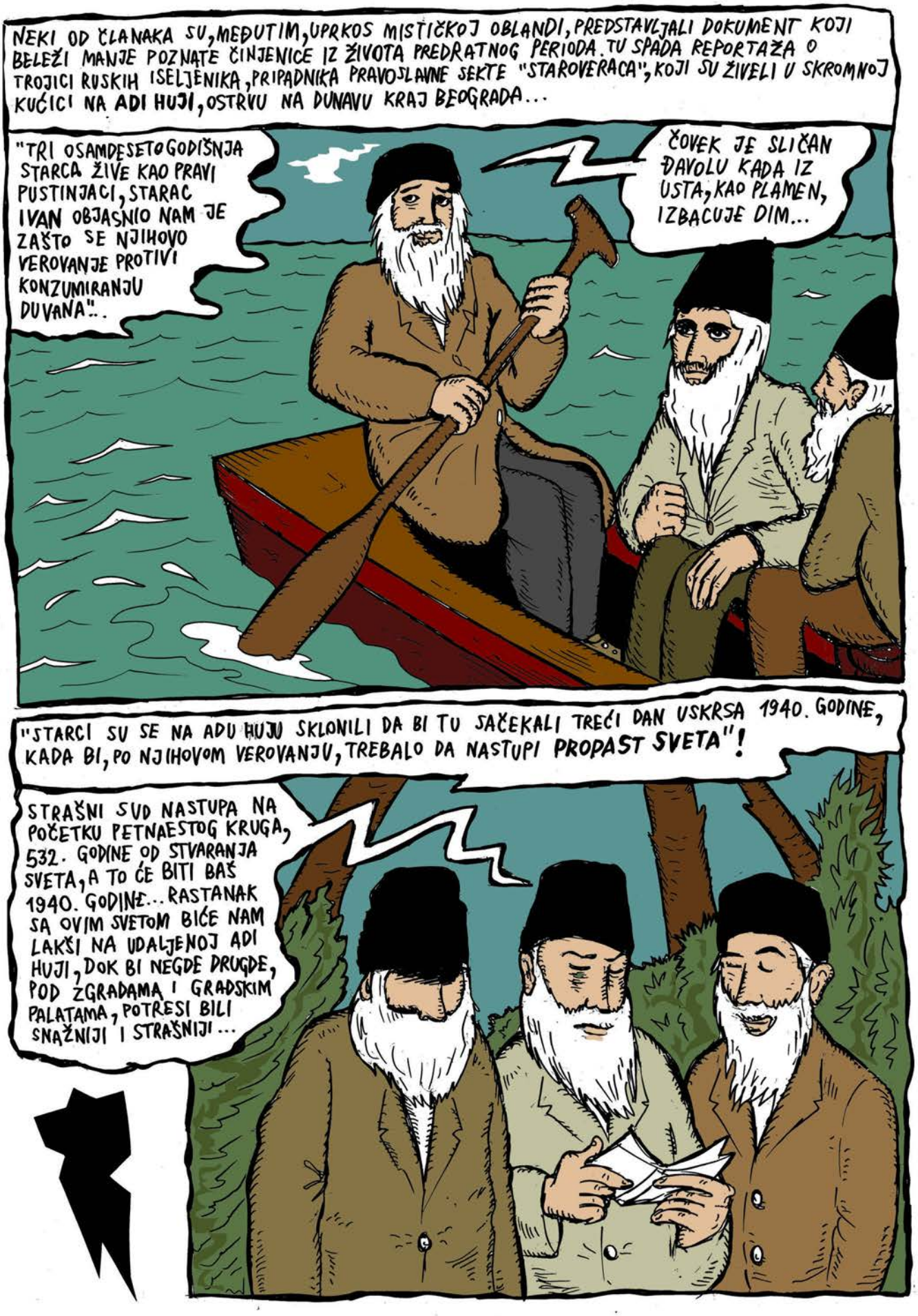
Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

TAJANSTVENA ZBIVANJA IZ 1938. (3.)

ALEKSANDAR ZOGRAF.

NEKI OD ČLANAKA SU, MEĐUTIM, UPRKOS MISTIČKOJ OBLANDI, PREDSTAVLJALI DOKUMENT KOJI BELEŽI MANJE POZNATE ČINJENICE IZ ŽIVOTA PREDRATNOG PERIODA. TU SPADA REPORTAŽA O TROJICI RUSKIH ISELJENIKA, PRIPADNIKA PRAVOSLAVNE SEKTE "STAROVERACA", KOJI SU ŽIVELI U SKROMNOJ KUĆICI NA ADI HUJI, OSTRVU NA DUNAVU KRAJ BEOGRADA...
"TRI OSAMDESETOGODIŠNJA STARCA ŽIVE KAO PRAVI PUSTINJACI, STARAC IVAN OBJASNIO NAM JE ZAŠTO SE NJIHOVO VEROVANJE PROTIVI KONZUMIRANJU DUVANA"...
ČOVEK JE SLIČAN ĐAVOLU KADA IZ USTA, KAO PLAMEN, IZBACUJE DIM...
"STARCI SU SE NA ADU HUJU SKLONILI DA BI TU SAČEKALI TREĆI DAN USKRSA 1940. GODINE, KADA BI, PO NJIHOVOM VEROVANJU, TREBALO DA NASTUPI PROPAST SVETA"!
STRAŠNI SUD NASTUPA NA POČETKU PETNAESTOG KRUGA, 532. GODINE OD STVARANJA SVETA, A TO ĆE BITI BAŠ 1940. GODINE... RASTANAK SA OVIM SVETOM BIĆE NAM LAKŠI NA UDALJENOJ ADI HUJI, DOK BI NEGDE DRUGDE, POD ZGRADAMA I GRADSKIM PALATAMA, POTRESI BILI SNAŽNIJI I STRAŠNIJI...

Pletivo

Na kraju svakog leta, čim imalo zamiriše na promenu vremena, skoro pobožno iznesem na preostalo sunce moju pletenu kolekciju, povadim kesice lavande i sapuna, pomno pregledam da se negde nije zapatio moljac (i uvek se setim Laneta Pustolova koji svom kućnom ljubimcu moljcu kupuje klupko angore, da se malo zasladi). Od mnoštva potrebne i nepotrebne garderobe koju kao i svako žensko gomilam, ona pletena mi je najdraža. I svake jeseni pomislim isto – kako je od mnogo stvari koje ne umem da radim najveća sramota što ne umem da pletem.

Jedva da umem pravilno da držim igle za pletenje, o heklanju i da ne govorim. Uspela sam u životu da isplетem samo jedan prsluk za lutku, jedini prsluk za jedinu lutku koju sam imala u uzrastu od desetak godina. Od tada ih je prošlo više od 50, a o pletivu sam naučila jedino da bez gledanja u etiketu pogodim sastav, znam da prepoznam šta je mešavina, angora, alpaka, lama, pogotovo čista runska, ali mi se igla nije primila u ruke.

Foto: Diego Pontes /Pexels

A nije da nisam imala priliku da učim, i to od najbolje – od majke. A opet, što da učim kada je ona rođena pletilja i kad je nikada neću stići u veštini.

Majka nas je u pletivo oblačila od kad pamtim. Od vunenih prsluka i džemperića, štrikanih štrampli i pantalonica, kapa, čarapa, šalova... do kaputa. Umela je, a ume i danas, da započne mustru gledajući sliku ili tuđe parčence pletiva, da premeri bez pomoći centimetra koliko žica kome treba, i da na kraju uvek sve bude cakum-pakum.

Kako sam rasla, tako sam sve više izvoljevala, donosila sa putovanja pokoji kilogram štringlica najneverovatnijih boja, poturala joj slike dizajnerskih džempera iz sveta i dobijala skoro istovetne takve, da niko nije verovao da su rukom rađeni.

Pletivo nismo nikad bacali kad se iznosi ili omanji. Valjda se, kad u nekim godinama baš nemaš mnogo, nauči da se čuva. Posle nekoliko raskošnih sezona iz osamdesetih godina izbor vune za pletenje se znatno smanjio, ili je uopšte nije bilo, i sve ono sačuvano ponovo je oživelo. Naši su se džemperi parali i preplitali kako smo rasli i kako se moda menjala: u druge modele, pa onda opet u prsluke, pa ostaci u šalove, kape i rukavice. Jesam li napisala da godinama nisam nosila nikakve druge rukavice do one koje je majka plela, sa prstima, naravno? Te prste na rukavicama ne bih, sve i da znam da pletem, isplela ni na višegodišnjoj robiji.

Istorija majčinog pletiteljskog umeća je duža od 70 godina. Kad bih je sada pitala, možda bi i sama priznala da bi bilo bolje da se pravila nevešta onda kada su joj igle prvi put tutnuli u ruke. Mogla je imati šest godina kada ju je pletenju naučila njena baka. A moja baka, njena majka, znala je da isplete čarape ali nerado, draži su joj bili alat i livada. Tu sam povukla na nju. U kući punoj muškaraca, još jedne ženske ruke vešte u pletenju bile su dobrodošle, čarape su se cepale, braća su rasla kao iz vode, i da smo imali mašinu, ne bi prestajala da radi po ceo dan. Kad je pošla u školu, majka je ispraćana sa vunom i iglama, da ne dangubi na odmoru. Plela je dok su se druga deca igrala, plela je u hodu, kod ovaca, od škole do kuće... Naučila je da plete i žmureći.

Posle je pletenju dodala i tkanje, pa kad se udala i kad se broj onih kojima su bili potrebni džemperi povećavao umesto da se smanji, đavo joj nije dao mira, naučila je i da hekla i izgubila oči i zglobove, radeći od sitnih probnih komadića do zavesa za dvokrilne prozore, dan za danom i nebrojene noći.

Jeste da ne umem sa iglama, ali sam dobra u računu. Množeći godine, garderobu i kilograme raznoraznih materijala, razmišljajući glave uronjene u moju lanenu bluzu, takođe majčino delo, došla sam do zapanjujućeg broja od preko dve tone materijala koje je ona proturila kroz ruke u poslednjih 75 i kusur godina.

Ali, šta zna mama šta je dve tone, a i mi se pravimo nevešti kad joj i danas u kesi donesemo neko klupko i listu želja. Ona odavno broji preko osamdeset i ruke više nisu ni pokretne ni okretne kao nekad, ali i dalje može da plete i gleda film. Tek ponekad skrene pogled, ako pogreši ili ispusti petlju, opara i po deset redova, pa iz početka. Jer, ispleteno mora biti pedantno i na licu i na naličju, njeno je pravilo.

I u tom grmu leži zec, pletenje je zanat za strpljive, skoro kao meditacija i joga. Ne može ništa da se uradi za dan, mora se polako, da konac klizi i da se dobro broji. Moja nestrpljiva priroda nikako nije mogla da se udene u to. Birala sam brze zanate, kao onog leta kada sam vezenje goblena, krišom, kad nema kontrole, menjala drvetom i alatom za duborez.

No evo na pragu moje prve, skoro pa penzionerske zime. Jeste da su iskušenja internet sveta prevelika, gomila knjiga čeka nepročitana, platna i boje čuče po svim ćoškovima... Ali, videla sam kako sa nekim prst debelim vunenim klupčićima može da se plete bez igala, samo prstima. Ima sve na Jutjubu, za dan može ćebe da se isplete, kako oni kažu. Nije li vreme da učiteljicu pitam za savet kako makar ruke i vunu da premećem sa jedne na drugu stranu, i da uđem u novu avanturu? *Stay tuned*, rekli bi internet učitelji! ¶

LJUBICA TURUDIĆ

АРИС СЕРВЕТАЛИС
АЛЕКСАНДАР ПЕТРОВ
МИКИ РУРК
ЗАСНОВАНО НА ЖИВОТУ СВЕТОГ НЕКТАРИЈА
БОЖИЈИ ЧОВЕК
филм ЈЕЛЕНЕ ПОПОВИЋ
САМО У БИОСКОПИМА
МУЗИКУ КОМПОНОВАО НАГРАЂИВАНИ КОМПОЗИТОР ЗБИГЊЕВ ПРАЈСНЕР
SIMEON ENTERTAINMENT PRESENTS IN ASSOCIATION WITH THE HOLY GREAT MONASTERY OF VATOPEDI ST. MAXIM THE GREEK INSTITUTE THE HOLY METROPOLIS OF MESOGAIA & LAVREOTIKI AND EUROGROUP
A SIMEON ENTERTAINMENT AND VIEW MASTER FILMS PRODUCTION A YELENA POPOVIC FILM "MAN OF GOD" ARIS SERVETALIS ALEXANDER PETROV MICKEY ROURKE CHRISTOS LOULIS KARYOPYLLIA KARABETI
NIKITAS TSAKIROGLOU YANNIS STANKOGLOU GERASIMOS SKIADARESSIS TANIA TRIP MARTHILIA SVARNA IERONYMOS KALETSANOS TONIA SOTIROPOULOU KORINA ANNA GKOUGKOULI SUNNY OHILEBO
MANOS GAVRAS ALEXANDROS MYLONAS MICHALIS MITROUSIS VASSILIS KOUKALANI MICHALIS IKONOMOU YANNIS ANASTASAKIS SARANTOS GEOGLERIS PANAGIOTIS MARINOS VERA LETIZIA MURATOVA
MUSIC BY ZBIGNIEW PREISNER CASTING BY MAKIS GAZIS EDITED BY LAMBIS HARALAMBIDIS COSTUME DESIGNER EVA NATHENA ART DIRECTOR SPYROS LASKARIS DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY PANAGIOTIS VASILAKIS
EXECUTIVE PRODUCERS COSTAS LAMBROPOULOS JOHN KYNIGOPOULOS YANNIS AVGERINOS AMINI MAMMA RON GELL GEORGE KYRIAKOS LAMPROS GEORGOPOULOS
PRODUCED BY ALEXANDROS POTTER YELENA POPOVIC MARIA GIACHNAKI WRITTEN AND DIRECTED BY YELENA POPOVIC
SPECIAL VOCAL PERFORMANCE LISA GERRARD
viewmaster films
MINETTA
NP
MCF

RioTinto

Ми истражујемо, Ви се питате

Ми смо Рио Тинто, међународна рударска компанија. Посвећени смо поштовању најстрожих домаћих и међународних стандарда. У складу са важећим српским законима и прописима, тренутно спроводимо свеобухватне Студије утицаја на животну средину. На анализама ради тим угледних домаћих и међународних стручњака и професора факултета. Резултати студија биће представљени надлежним институцијама. Ти резултати ће и Вама бити доступни на јавни увид. Потпуно разумемо Вашу забринутост. Зато нам је важно да Вас саслушамо, да будемо отворени и транспарентни.
За више информација, посетите наш веб-сајт и фејсбук страну:

riotintoserbia.com
facebook.com/JadarProjekat

Јадар
Пројекат

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec